

ΑΚΤΙΝΕΣ

ΟΡΓΑΝΟΝ ΤΗΣ «ΧΡΙΣΤΙΑΝΙΚΗΣ ΕΝΩΣΕΩΣ ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΩΝ»

ΕΤΟΣ ΚΔ'.

ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΣ 1961

ΑΡΙΘ. 226

T. S. Elliot (βραβείον Nobel)

ΧΟΡΙΚΟ ΑΠ' ΤΟ «ΒΡΑΧΟ»

Ὁ Ἄητὸς πετάει ψηλὰ στ' οὐρανοῦ τὴν κορυφή
κι' ὁ Κυνηγὸς τὴν περιοχὴ του μὲ τὰ σκυλιὰ του ἀνιχνεύει.
Ἦ αἰώνια ἐπανάσταση τῶν διαμορφωμένων ἀστρῶν
Ἦ αἰώνια ἐπανάληψη τῶν προσδιορισμένων ἐποχῶν,
Ἦ κόσμος τῆς ἀνοιξῆς καὶ τοῦ φθινόπωρου, τῆς γέννησης καὶ τοῦ θανάτου!
Τὸ ἀτέλειωτο κίνημά τῆς ἰδέας καὶ τῆς πράξης,
ἀτέλειωτη ἐφεύρεση κι' ἀτέλειωτο πείραμα
φέρει τὴ γνώση τῆς κίνησης, ὄχι ὅμως καὶ τῆς γαλήνης,
τὴ γνώση τῆς ὁμιλίας ἀλλὰ ὄχι καὶ τῆς σιωπῆς,
τὴ γνώση τῶν λόγων καὶ τὴν ἀγνοία τοῦ Λόγου.
Ὅλα ὅσα γνωρίζουμε μᾶς φέρνουν σιμότερα πρὸς τὴν ἀγνοία μας,
ὅλα ὅσα δὲν ξέρουμε μᾶς φέρνουν σιμότερα πρὸς τὸ θάνατο,
ναί, ἀλλὰ μονάχα σιμότερα πρὸς τὸ θάνατο, κι' ὄχι κοντίτερα πρὸς τὸ Θεό.
Ποῦ εἶν' ἡ Ζωὴ ποὺ τὴ σπαταλήσαμε ζώντας;
Ποῦ εἶν' ἡ σοφία ποὺ τὴ χάσαμε μέσα στὴ γνώση;
Ποῦ εἶν' ἡ γνώση ποὺ τὴ χάσαμε στὶς πληροφορίες;
Οἱ ἐποχὲς τ' οὐρανοῦ μὲς στοὺς εἴκοσι αἰῶνες,
μᾶς φέρνουν μακρότερ' ἀπ' τὸ Θεὸ καὶ κοντίτερα πρὸς τὴ σκόνη
Ταξείδεμα στὴ Λόντρα, στὸ χρονοφύλαχο Σίτυ,
ὅπου ὁ ποταμὸς μὲ πλεούμενα ξένα.
Ἐκεῖ πέρα μοῦ εἶπαν: ἔχουμε πολλὲς ἐκκλησίες
καὶ χασάπικα λίγα. Ἐκεῖ πέρα μοῦ εἶπαν:
ὡς ἀπομακρυνθοῦν οἱ παπάδες. Οἱ ἄνθρωποι πιά δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ Ἐκκλησία
στὸν τόπο τῆς δουλειᾶς τους, ἀλλὰ ἐκεῖ ποὺ περνᾶνε τὶς Κυριακὲς τους.
Στὸ Σίτυ πιά δὲ χρειαζόμαστε τὶς καμπάνες,
ὡς εἶναι μονάχα γιὰ νὰ ξυπνοῦν τὰ περὶχωρα.
Ταξείδεμα στὰ περὶχωρα κι' ἐκεῖ πέρα μοῦ εἶπαν:
Ἐξ ἡμέρες βασανίζομαστε, ἔτσι τὴν ἑβδομὴ πρέπει νὰ πᾶμε αὐτοκινητάδα,
στὸ Hindhead ἢ στὸ Maidenhead.

Κι ὅταν ὁ καιρὸς εἶν' ἔλεινός, μένουμε σπίτι μας καὶ διαβάζοιμ' ἐφημερίδα.
Στὶς περιοχὲς μὲ τὰ ἐργαστάσια, ἐκεῖ πέρα μοῦ μίλησαν
γιὰ τοὺς οἰκονομικοὺς νόμους.

Στὴν εὐχάριστη ἐξοχή, κεῖ πέρα μοῦ φάνηκε
πὼς τώρα γίνηκε ἡ ἐξοχή μοναχὰ γιὰ τὰ ric pics.
Καὶ τὴν Ἐκκλησία δὲ φαίνονται διόλου νὰ τὴ χρειάζονται
στὴν ἐξοχή ἢ στὰ περὶχωρα. Καὶ στὴν πόλη
τὴ θέλουν μονάχα γιὰ τοὺς ἐπίσημους γάμους της.

.....
Ἄ Ρόκ:

Ἡ μοῖρα εἶν' τοῦ ἀνθρώπου νὰ δουλεύει ἀσταμάτητα
ἢ νὰ τεμπελιάζει ἀσταμάτητα, πῶναι πὶὸ σκληρὸ ἀκόμα,
ἢ νὰ δουλεύει ἀκανόνιστα πὸν δὲν εἶναι κι εὐχάριστο.
Μονάχος μου πάτησα στὸ πατητήρι καὶ ξέρω
πόσο εἶν' δύσκολο, χρήσιμος πράγματι νὰ εἶσαι καὶ ν' ἀποστρέφεται
ὅ,τι λογιάζεται πὼς φέρνει εὐτυχία καὶ νὰ ψάχνεις
τὰ καλὰ νὰ βρεῖς ἔργα πὸν ὀδηγοῦν στὴν ἀφάνεια καὶ νὰ δέχεσαι
μὲ τὴν ἴδια ὄψη πάντοτε κι ὅσα φέρνουν ἀτίμωση
κι ὀλονῶν τὰ χειροκροτήματα ἢ τοῦ κανενὸς τὴν ἀγάπη.

Ἄλλοι οἱ ἀνθρώποι εἶν' ἔτοιμοι νὰ ἐπενδύσουν τὰ χρήματά τους
ἀλλὰ οἱ περισσότεροὶ προσδοκοῦν κάποιο μέροςμα.

Σὰς λέω ἐγὼ λοιπόν: συντάξτε καλλίτερα τὴ διαθέκη σας.

Κι ἀκόμα σὰς λέω, διόλου μὴ σκεφτόσαστε τὴ συγκομιδὴ
παρὰ μονάχα τὴ σπορὰ τὴν πρεπούμενη.

Ἄ ὁ κόσμος γυρίζει κι ὁ κόσμος ἀλλάζει
μονάχα ὅμως ἓνα πράγμα δὲν ἀλλάζει καθόλου.

Κι' ὅπως νὰ τὸ μασκαρέψεις, αὐτὸ τὸ πράγμα ν' ἀλλάξει δὲ γίνεται.

Καὶ στὰ δύο μου τ' αὐτὰ ἓνα πράγμα ν' ἀλλάξει δὲν γίνεται:

τοῦ Καλοῦ καὶ τοῦ Κακοῦ ἢ ἀδιάκοπη πάλη.

Ἐπιλήσιμονες, πόσο παραμελεῖτε, τὰ ἱερά σας καὶ τίς ἐκκλησίες σας.

Τέτοιοι πὸν εἶσαοτ' ἐμπαίξετε σ' αὐτοὺς τοὺς καιροὺς

ὅ,τι καλὸ ἔχει ὑπάρξει, κι ἐξηγήσεις πὼς βρίσκετε

γιὰ νὰ ἱκανοποιήσετε τὸ μυαλό σας, θρεμένο ἀπὸ λογικὴ καὶ διαφωτισμό.

Κι ὕστερα παραμελεῖτε καὶ ὑποτιμᾶτε τὴν ἔρημο.

Ἡ ἔρημος ὅμως δὲ βρίσκεται μακρινὰ, στὶς νότιες τροπικὲς χώρες.

Ἡ ἔρημος δὲ βρίσκεται μονάχα γύρω στὴν κρῦπτη.

Ἡ ἔρημος εἶναι στριμωγμένη, μὲς στὸν ὑπόγειο σιδηρόδρομο γύρω σου.

εἶν' στριμωγμένη σὰν ὀδοντόπαστα, μὲς στὸν ὑπόγειο σιδηρόδρομο γύρω σου.

Ἡ ἔρημος ὑπάρχει στὴν καρδιὰ τοῦ ἀδερφοῦ σου.

Ἄ καλὸς ἄνθρωπος εἶν' οἰκοδόμος ὅταν τὸ καλὸ οἰκοδομεῖ.

Θὰ σὰς φέρω παραδείγματα ἀπ' ὅ,τι τώρα ἐπιτελεῖται

κι ἀκόμα μερικὰ πὸν πρὶν πολλὰ χρόνια ἔχουν συμβεῖ.

Νὰ τὰ κλείσετε μὲς στὴν καρδιὰ σας. Τελειοποιήστε τὴ θέλησή σας.

Ἄς δεῖξω σὲ σὰς τὸ ἔργο τοῦ ταπεινοῦ. Ἄκουστε.

Μετάφρ. Ἄγγελος Ν. Μόσχος

Η ΥΠΕΡΟΧΗ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ ΔΥΝΑΜΕΩΣ

ΤΗΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΚΛΑΣΣΙΚΗΣ ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΟΣ

Ἐπίκαιρος εἶναι σήμερον, ὡς νομίζομεν, ἡ ἐξέτασις τοῦ ζητήματος περὶ τῆς παιδευτικῆς ἀξίας τῶν κλασσικῶν ἢ, ὡς ἄλλως καλοῦνται, ἀνθρωπιστικῶν, μαθημάτων.

Τὴν ἀξίαν ταύτην τῶν μαθημάτων τούτων ὁμολογοῦν καὶ ἐπιφανέστατοι ἐκπαιδευτικοὶ τῶν φυσικῶν καὶ μαθηματικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡμεῖς θέλομεν πραγματευθῆ ἔν τοις ἐφεξῆς εἰδικότερον περὶ τῆς παιδευτικῆς ἀξίας τῆς ἑλληνικῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος ἐν συγκρίσει πρὸς τὴν παιδευτικὴν ἀξίαν κλασσικῶν περιόδων ἄλλων λαῶν. Ἐπιφυλασσόμεθα δὲ ἄλλοτε νὰ πραγματευθῶμεν εὐρύτερον περὶ τῆς ἀξίας ἐν γένει τῆς κλασσικῆς παιδείας καὶ περὶ τῆς ἀναμφισβητήτως μεγάλης ἀξίας, ὅχι μόνον ὑπὸ πρακτικῆν, ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἰδεολογικῆν ἔποψιν, ἡ ὁποία εὐλόγως ἀποδίδεται σήμερον εἰς τὴν διὰ τῶν μαθηματικῶν καὶ διὰ τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν συντελουμένην παιδείαν.

Ἡ ψυχολογία διδάσκει, ὅτι ἡ ζωὴ τοῦ ἀνθρώπου εἶναι δυνατόν νὰ διακρίνεται εἰς περιόδους διαδοχικῶς ἀναφαινομένας. Ἐκάστη δὲ περίοδος, ἥτις συνήθως ὀνομάζεται ἡλικία, φέρει ἰδικὰς τῆς χαρακτηριστικὰς ιδιότητας. Παρὰ τὰς ἐπικρατεστέρας δὲ ταύτας φέρει ἐν μικροτέρῳ βαθμῷ ἢ ὑποτυπωδῶς ιδιότητας καὶ ἄλλων ἡλικιῶν.

Ὅσαύτως ἡ ψυχολογία διδάσκει, ὅτι ἕκαστος λαὸς εἶναι δυνατόν νὰ διακρίνεται ψυχολογικῶς ἄλλων λαῶν. Παρὰ τούτῳ μὲν τῷ λαῷ ἐμφανίζονται ἐν γένει ζωηρότεραι αἱ ιδιότητες ταύτης τῆς ἡλικίας, παρ' ἐκείνω δὲ ἐπικρατέστεραι εἶναι αἱ ιδιότητες ἐκείνης τῆς ἡλικίας κ.λ.π. Κατὰ τὴν ζωὴν τῶν ἀτόμων, τὰ ὅποια ἀνήκουν εἰς τινὰ λαόν, αἱ ἐπικρατέστεραι, αἱ μόνιμοι, ὡς ἄλλως δυνάμεθα νὰ εἴπωμεν, ιδιότητες αὐτοῦ ἐκδηλοῦνται μὲ μεγαλυτέραν δύναμιν κατὰ τὴν ἡλικίαν ἐκείνην, τῆς ὁποίας αἱ κανονικαὶ ιδιότητες συμπάπτουν μὲ αὐτάς.

Ἐπάρχουν λαοί, οἵτινες παρουσιάζουν

ζωηρότερα γνωρίσματα⁽¹⁾ καθ' ὅλας τὰς περιόδους τῆς ζωῆς τῶν μελῶν αὐτῶν τὰ τῆς νεανικῆς ἡλικίας, ἄλλοι δὲ τὰ τῆς πρώτης ἀνδρικῆς, ἄλλοι δὲ τῆς δευτέρας ἀνδρικῆς ἡλικίας ἢ τὰ τοῦ ἀρχομένου γήρατος, χωρὶς μὲ τούτο νὰ ἐμποδίζεται ἡ σαφὴς διάκρισις τῶν διαφόρων ἡλικιῶν ἀπ' ἀλλήλων.

Κατὰ τὸ ψυχολογικὸν τούτο κριτήριον ἐξεταζόμενος ὁ παλαιὸς Ἕλληνας⁽²⁾, εἶναι φανερόν, ὅτι εἶχε ψυχικὴν σύστασιν καὶ χαρακτῆρα ὅμοια πρὸς τὰ τῆς νεανικῆς ἡλικίας τοῦ ἀνθρώπου, δηλαδὴ τῆς ἀπὸ τοῦ 13ου-14ου ἔτους μέχρι καὶ πέραν τοῦ 20οῦ.

Λίαν δὲ ἐπιτυχῶς ἐχαρακτήρισεν αὐτὸν⁽³⁾ πρὸς τὸν Σόλωνα γηραιὸς Αἰγύπτιος ἱερεὺς εἰπών: «ὦ Σόλων, Σόλων, Ἕλληνας αἰεὶ παῖδες ἐστέ, γέρον δὲ Ἕλληνας οὐκ ἔστιν κ.λ.π. Νέοι ἐστέ τὰς ψυχὰς πάντες· οὐδεμίαν γὰρ ἐν αὐταῖς ἔχετε δι' ἀρχαίαν ἀκοὴν δόξαν, οὐδὲ μᾶθημα χρόνων πολίων οὐδένα».

Λίαν ἰσχυρὰ ὀρμὴ πρὸς μᾶθησιν ἐμφάνισις διανοήσεως ἀφηρημένης ἀντὶ τῆς μέχει τοῦδε κρατούσης συγκεκριμένης, ζωηρὰ καὶ εὐμετάβολα συναισθήματα ἀγάπης πρὸς συγκεκριμένα πρόσωπα, ζωηρὰ καλλολογικὰ συναισθήματα, κοιμότης ἐμφανίσεως τοῦ σώματος, ριζοσπαστικότης, εὐμετάβολος ψυχικὴ διάθεσις, ταχεῖα ἐναλλαγὴ ἰδανικῶν κατὰ φαντασίαν σχεδίων περὶ τῆς ζωῆς, ἀστάθεια χαρακτῆρος κ.τ.π. εἶναι χαρακτηριστικὰ γνωρίσματα τῆς ἡλικίας ταύτης, μάλιστα δὲ τῶν πρώτων αὐτῆς ἐτῶν.

(1) Μεταχειριζόμεθα ἀδιαφόρως τὰς λέξεις «ιδιότητες» καὶ «γνωρίσματα».

(2) Εὐρέως πραγματευόμεθα περὶ τοῦ ζητήματος τούτου ἐν πραγματεία ἥτις φέρει τὴν ἐπιγραφὴν «ψυχικὴ σύστασις, χαρακτῆρ καὶ ἀγωγὴ τοῦ Ἕλληνας», 1949. Ἡ πραγματεία αὕτη κατὰ τὸ πλεῖστον περιελήφθη εἰς τὸ βιβλίον ἡμῶν «ἐπίτομος γενικὴ παιδαγωγικὴ» 1958.

(3) Πλάτωνος Τίμαιος, 22, Β-С.

Ὁμαλῶς ἀναπτυσσόμενος ὁ παλαιὸς Ἕλληνας διεισφέρει μὲν τὰς ιδιότητες ταύτας τοῦ νεανίου καθ' ὅλην τὴν ζωὴν, ἀλλὰ μετ' αὐτῶν συνεχωνεῖοντο βαθμηδὸν αἱ χαρακτηριζούσαι τὰς ἄλλας, μεταγενεστέρας, ἡλικίας. Οὕτω δὲ ἐκεῖναι ὑφίσταντο ἀναγκαίως μεταβολὴν ἐπὶ τὸ μετριώτερον, ἄλλαι μὲν μεγαλυτέραν, ἄλλαι δὲ μικροτέραν. Ἄλλ' ἔκδηλος ἦτο μέχρι γῆρατος ἡ νεανικότης.

Κατὰ ταῦτα ὁ Ἕλληνας ἀνὴρ ἔφερε μὲν ἐκδηλον τὴν ὄρεξιν τοῦ ἀκραίφνου εἰδέναι, τοῦ ἀπληλαγμένου δηλαδὴ σκοπῶν πρακτικῶν, τὴν καλαισθησίαν, τὴν κλίσιν εἰς κομψὴν τοῦ σώματος ἐμφάνισιν κ.λ.π., ἀλλὰ μετ' αὐτῶν καὶ ἀνδρικός ἰδιότητος, δηλαδὴ ὑπακοὴν εἰς θεσοῦς ἐπιδιώκοντας γενικὰ οὐχὶ προσωπικὰ συμφέροντα, πειθαρχικότητα, ὀργανωτικὴν ἰκανότητα κλπ. Μεσήλιξ δὲ γενόμενος καὶ γέρον ἐπεδείκνυε συνεχῶς εὐδουνομένην ἀντίληψιν περὶ τῶν ἀνθρωπίνων πραγμάτων, βιοτικὴν σοφίαν, πίστιν εἰς ἔλλογον τάξιν τῶν συμβαινόντων ἐν τῷ κόσμῳ, περιστολὴν τοῦ προσωπικοῦ ἐγῶ κ.τ.τ. Ἀλλὰ πάντα τὰ γνωρίσματα ταῦτα τῶν μετὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν ἡλικιῶν ἐνεφανίζοντο ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ τοῦ Ἕλληνα ἀσθενέστερα παρὰ εἰς ἄλλους λαοὺς ἕνεκα τῆς ζωηρῶς διατηρουμένης καθ' ὅλην τὴν ζωὴν νεανικότητος. Ἡ ἑξαιρέτος δὲ καθ' ὅλην τὴν ζωὴν διασφαιζομένη νεανικότης τῆς διανοίας καὶ ὄρεξις τοῦ εἰδέναι παρήγαγον θεωρητικά, πνευματικά, ἔργα, τὰ ὅποια μὲ ἀπαράμιλλον σαφῆνειαν καὶ ἐνάργειαν πραγματεύονται περὶ τοῦ ἀνθρώπου ἐν γένει, ὡς μέλους τῆς κοινωρίας καὶ τῆς πολιτείας.

Ἡ παρὰ τὰς ιδιότητας ἐκάστης ἡλικίας χαρακτηρίζουσα τὸν Ἕλληνα καθ' ὅλην τὴν ζωὴν νεανικότης ἦτο καὶ πλεονέκτημα καὶ μειονέκτημα. Πλεονέκτημα μὲν, ἐπειδὴ αὐτὴ προεφύλασεν ἀπὸ πνευματικῆν στασιμότητα, ἀπὸ ἀποτελεμάτων, καὶ παρῶρμα ἀδιαλείπτως εἰς πρόοδον. Μειονέκτημα δὲ εἶναι ἐν γένει δυνατόν νὰ γίνεταί αὐτὴ, ἐπειδὴ πολλὰς εἶναι ἐνδεχόμενον νὰ στερεῖ ἐν τῷ πρακτικῷ βίῳ τῆς ἀναγκαίας σταθερότητος καὶ ἀνευδότου ἐμμονῆς εἰς τεθημένας ἀρχάς.

Ὡς μειονέκτημα δὲ ἐναργῶς ἐκδηλοῦται

ἡ τοιαύτη νεανικότης πρὸ πάντων, ὁσάκις ἐπέρχεται σύγκρουσις λαοῦ διακρινομένου δι' αὐτὴν πρὸς λαὸν ἔχοντα ἐπικρατεστέρας ἰδιότητας τὰς ἰδιότητες τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας ἢ ἄλλης προκεχωρημένης. Κατὰ τὴν σύγκρουσιν ταύτην ἠττᾶται ὁ λαὸς ὁ φέρον κύρια γνωρίσματα τὰ τῆς νεανικῆς ἡλικίας, ἐπειδὴ αὐτὴ δὲν ἔχει τὴν ἀπαιτουμένην σύνεσιν. Παράδειγμα λαμπρὸν τῆς γνώμης ἡμῶν ταύτης παρέχει ἡ σύγκρουσις τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος πρὸς τὴν παλαιάν Ρώμην.

Ἡ Ρώμη διακρινομένη διὰ τὰς ιδιότητας τῆς ἀνδρικῆς ἡλικίας, δηλαδὴ διὰ νοῦν πρακτικόν, διανυγῆ, νηφάλιον, διὰ σταθερὰν βούλησιν, δι' ἀξιοθαύμαστον ἐντιμότητα, δι' αὐτόνοτον συντηρητικὴν ἐμμονὴν εἰς τὸ παραδεδομένον ἔθος καὶ τὴν θρησκείαν, δι' ἀπόλυτον ἀξιοπιστίαν, ἐνίκησε τὴν Ἑλλάδα διακρινομένην δι' ἰδιότητες τῆς νεανικῆς ἡλικίας, εἰ καὶ αὐτὴ, δηλαδὴ ἡ παλαιὰ Ἑλλάς, ὑπὸ ἀκραίφνω στρατιωτικῆν ἔποψιν ἀναμφιβόλως ἦτο ἰκανὴ νὰ ἀποτρέψῃ τὴν ὑποδούλωσιν. Ἐτερον, νεώτερον, παράδειγμα: Ἐκ τῶν νεωτέρων Εὐρωπαϊκῶν λαῶν τὰς πλείστας πολιτικὰς καὶ πολεμικὰς νίκας ἔδρεψεν ἡ Μεγάλῃ Βρετανία, παρὰ τῇ ὁποίᾳ ἐπικρατέστεραι ψυχικαὶ ἰδιότητες εἶναι αἱ τοῦ μεσήλικος καὶ τοῦ γέροντος. Γέροντες Βρεττανοὶ πολιτικοὶ ἠγέται διεκρίθησαν ὑπὲρ πάντα ἄλλον κατὰ τοὺς δύο οἰκουμένους πολέμους.

Εἶναι δὲ πλάνη νὰ συγχέῃ τις τὴν νεανικότητα λαοῦ τινος μὲ τὴν ζωτικότητα. Εἶναι δυνατόν ἡλικιωμένους ἀνήκον εἰς λαὸν διακρινομένον μᾶλλον δι' ἰδιότητας προηγμένων ἡλικιῶν νὰ εἶναι ὑπὸ πᾶσαν ἔποψιν πολὺ ζωτικότερος ὁμηλικίου ἀνήκοντος εἰς λαὸν ἔχοντα ἐπικρατεστέρας τὰς ἰδιότητας τοῦ νεανίου.

Κατὰ ταῦτα καθήκον συνειτῶν ἡγετῶν λαοῦ ἔχοντος μόνιμα γνωρίσματα τὰ τοῦ νεανίου εἶναι νὰ περιορίζουν (οὐχὶ νὰ ἀφανίσουν) μὲ πάντα δυνατόν τρόπον τὰς νεανικὰς αὐτοῦ ἰδιότητας καὶ νὰ ἀναπτύσσουν τὰς ἰδιότητας προκεχωρημένων ἡλικιῶν εἰς τὸν μέγιστον βαθμὸν, εἰς ὃν ἐπιτρέπουν αἱ φυσικαὶ αὐτοῦ καταβολαί. Ἐναρξὴν δὲ τοῦ περιορισμοῦ τούτου, ὡς εἶναι εἰνόητον, ὁ

φείλουν νὰ κάμνουν ἀπὸ τοὺς ἑαυτοὺς των. Τὸ καθήκον τοῦτο εἶναι ἐκ τῶν σπουδαιότατων παντὸς πολιτικοῦ καὶ πνευματικοῦ ἡγέτου τῆς πατρίδος ἡμῶν πρὸ πάντων σήμερον. Τὸ σημαντικότερον δὲ τῶν μέσων ἐπιτεύξεως τοιοῦτου μετριασμοῦ, νομιζομεν, ὅτι εἶναι, ἐὰν οἱ ἡγέται, μάλιστα δὲ οἱ πολιτικοὶ ἡγέται, ἤθελον νὰ μελετοῦν τὰ συγγράμματα τῶν μεγάλων πνευματικῶν προσωπικοτήτων τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ἐκ τῆς ἱστορίας τῶν λαῶν, οἵτινες καταφανῶς ὑπερέχουν διὰ τὰς ἐν τῇ πράξει καταδειχθείσας ἀρετὰς τῆς ἀνδρικῆς καὶ τῶν μετ' αὐτὴν ἡλικιῶν, λαμβάνουν συγκεκριμένα παραδείγματα ὀρθῆς κοινωνικῆς καὶ πολιτικῆς πράξεως ὅχι μόνον ἐπὶ μέρους προσωπικότητων, ἀλλὰ καὶ τοῦ ὅλου λαοῦ. Καὶ παρέχουν μὲν καὶ οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες καὶ ἄλλοι λαοὶ τοιαῦτα παραδείγματα, ἀλλὰ κυρίως διὰ τὸ μέγα πλῆθος αὐτῶν, μαρτυροῦν τὴν ἰδιάζουσαν μόνιμον ψυχικὴν σύστασιν καὶ τὸν χαρακτήρα τοῦ ὅλου λαοῦ, ὑπερέχουν δύο λαοί: ἐκ μὲν τῶν παλαιῶν οἱ Ῥωμαῖοι, ἐκ δὲ τῶν νεωτέρων οἱ Ἄγγλοι. Καὶ διὰ τοῦτο ὅχι μόνον τὰ κλασσικὰ πνευματικὰ αὐτῶν ἔργα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἱστορία αὐτῶν ὠφέλιμον εἶναι νὰ ἔρχονται δεύτερα μὲν μετὰ τὰ ἑλληνικὰ ἔργα καὶ τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, πρῶτα δὲ μετὰ τῶν ἔργων καὶ τῆς ἱστορίας ἄλλων λαῶν κατὰ τὴν διδασκαλίαν εἰς τὰ σχολεῖα τῆς μέσης ἐκπαιδεύσεως.

Ἐκ τῆς ψυχικῆς ταύτης συστάσεως καὶ τοῦ χαρακτήρος τοῦ Ἑλλήνος ἐρμηνεύεται, διατὶ ἡ παλαιὰ Ἑλλάς—μᾶλλον δὲ ὅλος ὁ ἑλληνισμὸς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι σήμερον πλὴν τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, καθ' ὅσον ζωηρά, ἐνεργός, διεσώζετο ἡ Ῥωμαϊκὴ παράδοσις—σπανιότατα κατέδειξε ἐν τῇ πολιτικῇ πράξει ἀξίαν λόγου ἰκανότητα ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν Ῥώμην, ἡ πολιτικὴ σύνεσις τῆς ὁποίας ἀνέδειξεν αὐτὴν ἐπὶ μακρὸν κοσμοκράτειραν. «Τὸ Ἑλληνικὸν ἔθνος, γράφει ὁ Παταρορηγόπουλος, δὲν ἠθέλησέ ποτε νὰ κυβερνηθῇ καὶ διὰ τοῦτο δὲν παρέμεινε ἐπὶ πολὺ ἐπὶ τῆς πολιτικῆς σκηνῆς. Οὐδὲν ἔθνος ὑποχρεοῦται νὰ εἶναι μεγαλοφύες· ἀλλ' οὐδὲν ἔθνος δύναται νὰ ὑπάρξῃ ἄνευ κοινῆς νοῦ. Κοινὸς

δὲ νοῦς τοῦ ἔθνους εἶναι ἡ κυβέρνησις».

Ἐρμηνεύεται ὡσαύτως ἐκ τῆς ψυχικῆς συστάσεως τοῦ Ἑλλήνος ἡ ἀνυπερέβλητος ἰκανότης τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος περὶ τὴν κατασκευὴν δι' ἐξόχου διανοίας ἀθανάτων κατὰ τὰ κύρια καὶ οὐσιώδη πολιτικῶν καὶ ἄλλων γενικῶν περὶ τοῦ κόσμου καὶ περὶ τῆς ζωῆς διδασκαλιῶν. Τῶν ἀθανάτων τούτων διδασκαλιῶν φιλοσόφων καὶ ποιητῶν παράγων εἰς μὲν ἦτο ἐξαιρετος διανοητικὴ καὶ ποιητικὴ δύναμις, ἕτερος δὲ ἐξαιρετικὴ ἀθλιότης τοῦ πρακτικοῦ πολιτικοῦ βίου, ὅστις παρείχεν ἔντονον ἀφορμὴν εἰς σύντονον ἐνέργειαν τῶν θαυμαστῶν πνευματικῶν φυσικῶν καταβολῶν. Τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος διὰ τοῦτο εἶναι καὶ θὰ εἶναι πολύτιμα εἰς τὴν καθοδήγησιν παντὸς λαοῦ εἰς ὀρθὴν ρύθμισιν τῶν βιοτικῶν πραγμάτων.

Ἡ ψυχικὴ σύστασις τοῦ παλαιοῦ Ἑλλήνος ἐρμηνεύει καὶ τὴν διαφορὰν τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς γλώσσης ἀπὸ τῆς λατινικῆς. Ἡ λατινικὴ καὶ νεώτεραι εὐρωπαϊκαὶ γλώσσαι στεροῦνται τῆς θαυμαστῆς περὶ τὴν ἔκφρασιν ποιικιλίας, τοῦ πλοῦτος τῶν λέξεων, τῆς ποικιλίας τῶν σημασιῶν τῶν λέξεων καὶ τῆς συντακτικῆς πλοκῆς, τῆς πλαστικότητος, τῆς κομψότητος καὶ ὠραιότητος, αἵτινες διακρίνουν τὴν ἀρχαίαν ἑλληνικὴν γλῶσσαν. Διὰ τοῦτο αὕτη εἶναι ἐπιτηδειοτάτη νὰ ἀσκή τὸν νοῦν εἰς τὸν τρόπον τοῦ διανοεῖσθαι, τὸν ὁποῖον ἀπαιτεῖ ἡ ἔρευνα τῆς ἐμπειρίας, τῶν ἀντικειμένων δηλαδὴ τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας, τῆς βιολογίας καὶ ψυχολογίας, λογιζομένων ὡς θεμελιωδῶν ἐμπειρικῶν ἐπιστημῶν, ἐξ ὧν παράγονται αἱ ἐπὶ μέρους ἐμπειρικαὶ ἐπιστῆμαι.

Ἡ δὲ λατινικὴ ἕνεκα τῆς πολλῆς αὐστηροτέρας δομῆς αὐτῆς εἶναι ἐπιτηδεῖα νὰ ἀσκή μᾶλλον εἰς τὸν τρόπον τοῦ διανοεῖσθαι, ὅστις ἀπαιτεῖται ὑπὸ τῶν μαθηματικῶν ἐπιστημῶν καὶ τῆς τυπικῆς λογικῆς.

Ἀμφοτέρων δὲ τῶν ἀρχαίων τούτων γλωσσῶν τὰ ἄριστα τῶν κειμένων ἀννηροῦν τὸ πνεῦμα πέρα παντὸς ἀμέσου πρακτικοῦ σκοποῦ εἰς τὸν κόσμον τῶν ἰδεῶν. Καὶ διὰ τοῦτο εὐλόγως ἐξαιρεται ἡ δύναμις αὐτῶν εἰς ἀνθρωπιστικὴν μόρφωσιν.

Ἄλλ' ἀναμφιβόλως καὶ κατὰ τὴν εἰδολογικὴν ἐκείνην παιδευτικὴν ἀξίαν καὶ κατὰ

τὴν ἰδεολογικὴν ταύτην ἢ ἀρχαία Ἑλληνικὴ, διδασκομένη εἰς νέους ἀνευ χρήσεως μεταφράσεων, ὑπερέχει πάσης ἄλλης γλώσσης, ἀρχαίας καὶ νεωτέρας.

Ἡ ψυχικὴ σύστασις τοῦ Ἑλληνος ἐρμηνεύει πρὸς τοῦτους τὴν διαφορὰν μεγάλων πνευματικῶν προσωπικοτήτων τῆς παλαιᾶς Ἑλλάδος ἀπὸ μεγάλας πνευματικᾶς προσωπικότητος ἄλλων λαῶν. Ὁ Πλάτων π. χ., εἰ καί, ἀνὴρ γενόμενος, σφόδρα ἀπεδοκίμαζε τὴν ποίησιν, μάλιστα δὲ τὴν μιμητικὴν ὅμως παρέμεινε μέχρι γήρατος καλλιτέχνης τοῦ λόγου. Οἱ διάλογοι αὐτοῦ εἶναι ὄχι μόνον φιλοσοφικά, ἀλλὰ καὶ καλολογικὰ ἀριστουργήματα. Ὁρμώμενος δὲ ἐκ προσωπικῆς πείρας, τὴν ὁποίαν ἔλαβον κυρίως ὡς μαθητῆς τοῦ γυμνασίου, ἰσχυρίζομαι, ὅτι ἡ Ἀπολογία τοῦ Πλάτωνος εἶναι ὑπὸ παιδαγωγικὴν ἔποψιν εἰδολογικὴν καὶ ἰδεολογικὴν ἐν τῶν ἀρίστων, ἂν μὴ τὸ ἀριστον, τῶν ἐν πεζῷ λόγῳ λογοτεχνημάτων ἐν γένει. Εἰς πάντα ἀνεξαιρέτως τὰ εἶδη σχολείου μέσης ἐκπαίδευσως πρέπει κατ' ἀπόλυτον προτίμησιν νὰ ἀναγινώσκεται τὸ πλατωνικὸν τοῦτο πνευματικὸν ἔργον.

Κατὰ τὴν γνώμην ἡμῶν ὁ Πλάτων ἐπιτρέπεται νὰ χαρακτηρισθῇ ἡ τελειοτάτη ὑπὸ πνευματικὴν ἔποψιν ἐνοάρχωσις τῶν ἀρετῶν τῆς ψυχικῆς συστάσεως τοῦ παλαιοῦ Ἑλληνος. Οὗτος ὑπῆρξε μέγας φιλοσοφικὸς νοῦς καὶ μεγάλη καλλιτεχνικὴ τοῦ λόγου προσωπικότης.

Ὡσαύτως οἱ μεγάλοι Ἕλληνες τραγικοὶ ἐκδηλώνουν καθ' ὅλον τὸν βίον αἰσθησιν καὶ ἔκφρασιν τοῦ καλοῦ νεάζουσας, μετὰ τὴν ὁποίαν συγχωνεύονται, προϊούσης τῆς ἡλικίας, βιοτικῆ πείρα καὶ σοφία, αἵτινες προσιδιάζουσιν εἰς προκεχωρημένας ἡλικίας.

Ἐν γένει ἄλλοθενεῖς πνευματικαὶ καὶ καλλιτεχνικαὶ προσωπικότητες, ἂν τὰ ἔθνη, εἰς τὰ ὁποῖα ἀνήκουν, ἔχουν πεποικισμένην μετὰ ἀξίας λόγου καταβολάς, ἀλλὰ διάφορον, τὴν ψυχικὴν σύστασιν καὶ τὸν χαρακτήρα ἀπὸ τὸν τοῦ Ἑλληνος, παράγοντες ἔργα, τὰ ὁποῖα φέρουσιν ἐκδήλους τὰς μονίμους χαρακτηριστικὰς ιδιότητας τοῦ ἔθνους αὐτῶν, αἱ ὁποῖαι εἶναι αἱ ιδιότητες ἡλικίας τινὸς μεταγενεστέρας τῆς νεανικῆς.

Οὕτως ἐρμηνεύεται, ὡς νομίζομεν, ἡ διαφορὰ τῶν Ἑλλήνων τραγικῶν, ποιητῶν καὶ καλλιτεχνῶν ἐν γένει, ἀπὸ ἄλλοθενεῖς π. χ. ἀπὸ τὸν Σαίξπηρ, ἢ διαφορὰ Ἑλλήνων φιλοσόφων ἀπὸ φιλοσόφους ἄλλων ἔθνων π. χ. τοῦ Πλάτωνος ἀπὸ τὸν Κάντιον.

Ἄξιον δὲ σημειώσεως ἰδιαίτερας εἶναι, ὅτι πᾶσαι αἱ μεγάλα ἄλλοθενεῖς ἐν γένει πνευματικαὶ προσωπικότητες ὑπέστησαν κατὰ τὴν νεανικὴν ἡλικίαν τὴν εὐεργετικὴν ἐπίδρασιν τῶν παλαιῶν κλασικῶν, Ἑλλήνων καὶ Λατίνων· διότι, ὅτε αὐταὶ διετέλουν ἐν ἀναπτύξει, πάντα τὰ σχολεῖα μέσης ἐκπαίδευσως κύρια μαθήματα εἶχον τὰ κλασσικά.

Ἐν ἐπιτροπομένη, ὡς νομίζομεν, παρεκβάσει θὰ διευκρινήσωμεν νῦν κατὰ τρόπον ἀπλοϊκώτερον, συγκεκριμένως, τὴν ψυχικὴν διαφορὰν τοῦ Ἑλληνος ἀπὸ ἄλλοθενεῖς ὡς ἀκολουθῶς: Ὁ σημερινὸς Ἕλληνα, εἰ καὶ δὲν ἔχει δημιουργήσει πολιτισμὸν ἐφάμιλλον πρὸς τὸν δημιουργηθέντα ὑπὸ τοῦ παλαιοῦ Ἑλληνος, ὅμως ψυχικῶς ὁμοιάζει πολὺ μετ' αὐτόν. Ἐπομένως συγκρίσεις τοῦ σημερινοῦ Ἑλληνος μετὰ σύγχρονον Εὐρωπαϊόν διαφωτίζει ἡμᾶς καὶ περὶ τῆς ψυχικῆς συστάσεως τοῦ παλαιοῦ Ἑλλήνου. Ἄς φαντασθῶμεν, ὅτι ἔχομεν ἐνώπιόν μας π. χ. Ἕλληνα πεντηκοντούτη καὶ Ἑλληνίδα πεντηκοντούτιδα καὶ Ἄγγλον καὶ Ἀγγλίδα ἔχοντας τὴν αὐτὴν ἡλικίαν μετ' ἐκείνους. Εὐθὺς ἐκ πρώτης ὄψεως ἢ διαφορὰ τῆς σωματικῆς ἐμφανίσεως, πρὸς τὴν ὁποίαν συστοιχῆ διαφορὰ ψυχικῆς συστάσεως, εἶναι καταφανής: Ὁ Ἕλληνα καὶ ἡ Ἑλληνίς, μάλιστα δὲ αὐτὴ, εἶναι ἐνδεδυμένη πολὺ κομψότερον καὶ καλωπιστικώτερον, ἢ κόμμωσις αὐτῆς ἀκολουθεῖ αὐστηρότερον τὴν μόδα, ἐν γένει καλωπιζέται μετὰ πολὺ μεγαλύτεραν ἐπιμέλειαν παρὰ ἡ ὁμήλικος Ἀγγλίς. Ἡ διαφορὰ ἐκδηλώνεται καὶ διὰ τοῦ τρόπου τῆς βαδίσεως, διὰ τοῦ τόνου τῆς φωνῆς, διὰ τῶν χειρονομιῶν κ.λ.π. Πάντα ταῦτα παρὰ τῷ Ἕλληνα καὶ παρὰ τῇ Ἑλληνίδι ὑπερυψίζουσιν ἐναργέστερον γνωρίσματα νεανικῆς ἡλικίας παρὰ παρὰ τῇ πεντηκοντούτιδι Ἀγγλίδι καὶ ἂν τυχὸν ἢ Ἀγγλίς, ευρωπικὴ ὄσθα, κατέχεται ὑπὸ σφοδρᾶς ἐπιθυμίας νὰ ἐμφανίζεταί ὡς νέα.

Ὁ Ἄγγλος οὗτος καὶ ἡ Ἀγγλίς αὐτὴ, ἀνήκοντες εἰς λαόν, τοῦ ὁποῖου αἱ ἐπικρατέστεραι ἰδιότητες εἶναι αἱ τῆς ἀνδρικής ἡλικίας, διανύοντες δὲ νῦν τὴν δευτέραν ἀνδρικήν ἡλικίαν φέρουσιν εἰς φῶς λιαν ἔντονα τὰ γνωρίσματα (ιδιότητας) ταύτης. Ὁ δὲ Ἕλληνα καὶ ἡ Ἑλληνίς, ἀνήκοντες εἰς λαόν, τοῦ ὁποῖου τὰ ἐπικρατέστερα γνωρί-

σματα εἶναι τὰ τῆς νεανικῆς ἡλικίας, φέρουν νῦν, ὅτε διανύουν τὴν δευτέραν ἀνδρικήν ἡλικίαν, τὰ γνωρίσματα ταύτης ἀσθενέστερα ἢ ὁ Ἕλληνας καὶ ἡ Ἀγγλίς, ἐπειδὴ συνυπάρχουν ζωηρὰ καὶ τὰ τῆς νεανικῆς ἡλικίας. Δείγμα δὲ οὐχὶ φυσικῆς, οὐχὶ δηλαδὴ συμφώνου πρὸς τὴν ἡλικίαν, ἀλλὰ νοσηρᾶς νεανικότητος, ἐφηβισμού (οὐχὶ γνησίας ἐφηβείας), παρέχει εἰς τὴν σημερινὴν λίαν τεταραγμένην ἐποχὴν ἢ στήλην τῶν ἐφημερίδων, ἐν ἣ παιδαριωδῶς διὰ μακρῶν διαφεμιζέται ἡ «κοινωνικὴ ζωή».

Ἐκ τῶν λεχθέντων εἶναι δυνατὸν νὰ συναχθῆ, ὅτι οἱ Ἕλληνες κλασικοὶ καὶ τὰ ἑλληνικὰ κλασσικὰ δημιουργήματα τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν, προϋποτιθεμένης αὐστηρᾶς καὶ εὐστόχου ἐπιλογῆς, ἔχουν μεγίστην παιδευτικὴν δύνανμιν, εἶναι οἱ καταλληλότετοι πρὸς διαπαιδαγώγησιν τῆς νεολαίας, μάλιστα δὲ κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ἐφηβείας. Τὰ ἑλληνικὰ κλασσικὰ ἔργα ἔνεκα τοῦ καθ' ἑαυτὴν τῆς ζωῆς τῶν δημιουργῶν αὐτῶν διασωζομένου ἰσχυροῦ τόνου νεανικότητος, τὸν ὁποῖον δὲν μειῶνουν εἰς μέγα βαθμὸν αἱ σὺν τῷ χρόνῳ, βαθμηδόν, ἀναφαινώμεναι ιδιότητες τῶν μετεφηβικῶν ἡλικιῶν, φέρουν τὴν δροσερότητα, τὴν ἀπλότητα, τὴν κομψότητα, τὴν ὡραιότητα, ἐν γένει τὴν χάριν ἐκείνην τῆς νεότητος, τὴν ὁποίαν δὲν φέρουν εἰς τόσον μέγαν βαθμὸν τὰ κλασσικὰ ἔργα λαῶν, τὰ ὅποια εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπερέχουν κατ' ἄλλας ιδιότητας. Εἶναι π.χ. πιθανῶς ἀληθές, ὅτι ὁ Σαίξπηρ ὑπερέχει τῶν Ἑλλήνων κλασσικῶν κατὰ τὴν ἀκριβείαν τῶν ψυχολογικῶν χαρακτηρισμῶν τῶν ἀνθρώπων, ἀλλ' ὁμοῦ στερεῖται τῆς νεανικῆς χάριτος καὶ δροσερότητος τούτων. Διὰ τοῦτο οἱ Ἕλληνες κλασικοὶ, οὐχὶ ὁ Σαίξπηρ οὐδ' ἄλλοι Ἕλληνας καὶ Ἑυρωπαῖοι, εἶναι παιδαγωγικῶς καὶ διὰ τοὺς Ἕλληνας ἐφ' ἡ β ο υ ς ὠφελιμότεροι. Ἄλλ' ὁμοῦ θὰ ἦτο σφάλμα νὰ νομισθῆ, ὅτι οὗτοι δὲν παιδαγωγοῦν ὀρθῆ δὲ ἴσως θὰ ἦτο ἡ γνώμη, ὅτι πρὸ πάντων διὰ τοὺς ὑπερβάντας τὰ πρῶτα ἔτη τῆς νεότητος αὐξάνεται ἡ παιδαγωγικὴ ἀξία τούτων ὥστε νὰ εἶναι ἕξ ἴσου διδακτικοὶ μὲ τοὺς Ἕλληνας.

Ἰσχύουν δὲ τὰ λεγόμενα ταῦτα ὄχι μόνον περὶ τῶν ποιητῶν καὶ περὶ τῶν καλ-

λιτεχνῶν, ἀλλὰ καὶ περὶ τῶν ἄλλων πνευματικῶν προσωπικοτήτων.

Τελευταῖον δὲ ἀναγκαῖον κρίνομεν νὰ παρατηρήσωμεν, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι κλασικοὶ καὶ ἐν γένει οἱ παλαιοὶ Ἕλληνες παρὰ τὰ μεγάλα αὐτῶν πλεονεκτήματα εἶχον καὶ τινὰ μεγάλα μειονεκτήματα ὑπὸ τὴν ἔποψιν ἀνωτέρου πολιτισμοῦ. Ἀνεγνώριζον δηλαδὴ ὡς τι φυσικὸν τὴν δουλείαν, ἢ κοινωνικὴν θέσιν τῆς γυναικὸς ἔναντι τοῦ ἀνδρὸς ἢ το ἴαν ταπεινὴν, ἐπεκράτει περιφρόνησις πρὸς τοὺς ἄλλους λαοὺς. Ἀπεκάλουν π.χ. βάρβάρους τοὺς Πέρσας, λαὸν ἰσάμενον ἐπὶ ὑψηλοῦ ἠθικοῦ ἐπιπέδου, περὶ τοῦ ὁποῖου ὁμοῦ ὁ Ξενοφῶν κατ' ἐξαιρέσιν ἔγραψε τὴν Κύρου παιδείαν. Ὁ δὲ Δημοσθένης ἀπεκάλει βαρβάρους καὶ τοὺς Μακεδόνας. Βεβαίως κατ' ἐξαιρέσιν ἢ Στοὰ καὶ ὁ Νεοπλατωνισμὸς διακρίνεται διὰ τὴν εὐρυτέραν ἀντίληψιν περὶ τῆς ἀξίας τῶν ἀνθρώπων. Ἄλλ' οὐδὲν ἕξ αὐτῶν λαμβάνεται πρὸς διδασκαλίαν εἰς τὰ σχολεῖα.

Τὰ μειονεκτήματα ταῦτα τοῦ πολιτισμοῦ τῶν παλαιῶν Ἑλλήνων αἶρει ὁ Χριστιανισμὸς. Καὶ διὰ τοῦτο ἐπιμελής ἐπιλογὴ πρὸς διδασκαλίαν κατὰ τὸ μάθημα μᾶλλον τῶν θρησκευτικῶν δόξων ἐκ τῶν ἀρίστον κειμένων τοῦ Χριστιανισμοῦ τῶν πρώτων ἑκατονταετηρίδων, τὰ ὅποια ἔχουν τὸ πλεονέκτημα, ὅτι ἔχουν γραφῆ εἰς γλῶσσαν μὴ ἀπέχουσαν πολὺ τῆς γλῶσσης τῶν παλαιῶν καὶ ἐπομένως ὅτι παρέσχον πλὴν τῆς ἐκ τοῦ περιεχομένου μορφώσεως καὶ μόρφωσιν εἰδολογικὴν, θὰ ἦτο λίαν ὠφέλιμος.

Διὰ τῶν λεχθέντων ἐν τῇ μελέτῃ ἡμῶν ταύτῃ ἐπεδιώξαμεν νὰ καταδείξωμεν τὴν μεγάλην ἐκπαιδευτικὴν ἀξίαν, τὴν ὁποίαν ἔχουν κατὰ πρῶτον μὲν λόγον τὰ πνευματικὰ δημιουργήματα τῆς ἑλληνικῆς κλασσικῆς ἀρχαιότητος, κατὰ δεύτερον δὲ τὰ δημιουργήματα κλασσικῶν ἱστορικῶν περιόδων ἄλλων λαῶν.

Ἀναγκαῖον δὲ νῦν κρίνομεν νὰ ἐξάρωμεν, ὅτι ἀρτία ἀνθρωπιστικῆ, ἰδεοκρατικῆ, μόρφωσις σήμερον εἶναι ἀνεπίτευκτος διὰ μόνης τῆς διδασκαλί-
ας κλασσικῶν ἔργων. Ἀναγκαῖον εἶναι νὰ προστίθεται δι' ὀρθῆς μεθόδου διδασκαλί-
ας ἐπιτυγχανομένη β α θ ε ῖ α κατα-

νόησις τῶν συγχρόνων ἐρευνημάτων τῶν μαθηματικῶν καὶ φυσικῶν ἐπιστημῶν.

Ἡ διδασκαλία τῶν μαθηματικῶν καὶ τῶν φυσικῶν, ὡς εἶπομεν ἐν τῇ ἀρχῇ τῆς προκειμένης μελέτης ἡμῶν, ἔχει μεγάλην σημασίαν κατ' ἀναφορὰν ὄχι μόνον πρὸς τὸν πρακτικὸν βίον, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν γένεσιν πνευματοκρατικῆς ἀντιλήψεως περὶ τῆς ζωῆς.

Ἡ ἠθικὴ κρίσις, ἥτις δεινῶς μαστίζει σήμερον τὴν ἀνθρωπότητα, κυρίαν ἀφετηρίαν ἔχει τὴν θεωρίαν τοῦ ὕλισμοῦ, ἐκ τῆς ὁποίας εὐκολον εἶναι νὰ συνάγονται καὶ τῷ ὄντι ὑπὸ πλείστων συνάγονται ὕλιστικαὶ ἀντιλήψεις περὶ τοῦ π ρ α κ τ ι κ ο ὗ β ι ο υ.

Πηγάζει δὲ ἡ θεωρία τοῦ ὕλισμοῦ ἐκ τῆς μηχανικῆς ἀντιλήψεως, ἥτις, προελθοῦσα ἐκ τῆς ἐρεῦνης τῆς ἀνοργάνου φύσεως καὶ καταδειχθεῖσα ὀρθὴ πρὸς ἐρμηνείαν τῶν συμβαινόντων περὶ αὐτήν, ἐχρησιμοποιήθη κατόπιν ἀτόπως καὶ πρὸς ἐρμηνείαν τῶν συμβαινόντων περὶ τὴν ἐνόργανον φύσιν καὶ δὴ καὶ τῶν συμβαινόντων παρὰ τῷ ἀνθρώπῳ.

Εὐστόχως δὲ βάλλεται ἀπὸ τοῦ τέλους τοῦ

παρελθόντος αἰῶνος, 19ου, καὶ ἐφεξῆς ἡ θεωρία τοῦ ὕλισμοῦ πρὸ πάντων ὑπὸ τῆς συγχρόνου ψυχολογίας καὶ ὑπὸ τῆς συγχρόνου βιολογίας, τὸ ἐπιστημονικὸν ἔργον τῶν ὁποίων εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιτελῆται ἐπιτυχῶς μόνον μὲ τὴν βοήθειαν τῆς φυσικῆς, τῆς χημείας καὶ τῶν μαθηματικῶν.

Τὸ πνεῦμα τοῦ Ἑλληνοσ καὶ τοῦ Εὐρωπαίου ἐν γένει κατὰ τὸν μέσον ὄρον δὲν ἀποδέχεται θεωρίας, αἷτινες τίθενται δογματικῶς ἀπλῶς καὶ μόνον κατ' ἐνόρασιν, ζητεῖ διὰ τῆς διανοίας, ἂν αὐταὶ εἶναι ὀρθαὶ ἢ μή. Καὶ διὰ τοῦτο εἶναι ἀναγκαῖον πρὸς γένεσιν ὀρθῆς ἀντιλήψεως περὶ τῆς ζωῆς νὰ εἶναι γνωστὰ τὰ γενικὰ διδάγματα τῶν ἐμπειρικῶν τούτων ἐπιστημῶν.

Ἄλλ', ὡς εἶπομεν ἥδη ἐν ἀρχῇ τῆς μελέτης ἡμῶν ταύτης, περὶ τῆς παιδευτικῆς δυνάμεως τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν ἐν σ υ γ κ ρ ί σ ε ι πρὸς τὴν παιδευτικὴν δύναμιν τῶν ἀνθρωπιστικῶν θὰ πραγματευθῶμεν ἄλλοτε.

Σ Π Υ Ρ . Μ . Κ Α Λ Μ Ι Α Φ Α Σ

Πρώην Καθηγητῆς τῆς Παιδαγωγικῆς
ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ Ἀθηνῶν

Ι Σ Ω Σ

- "Ἰσως μποροῦσες νὰ σύρης τὸ παραπέτασμα αὐτό,
ν' ἀνοίξης τὰ τζάμια,
θίαιοι,
βουεροὶ ἀέρες ὑγείας νὰ εἰσορμήσουν ἐδῶ.
- "Ἰσως μποροῦσες νὰ θγῆς νὰ θαδίσης πάνω στὴ χλόη,
πάνω στὸ χιόνι,
στὶς πέτρες,
στ' ἀγκάθια,
στὶς λάσπες,
σπορὰ τοῦ καλοῦ νὰ σκορπίσης.
Κι' ἂν συναντήσης διαβάτη,
νὰ πῆς ἕνα πρόσχαρο «χαίρε»
- "Ἰσως μποροῦσες νὰ δίνης καὶ νὰ παίρνης,
ν' ἀγαπᾶς καὶ ν' ἀγαπιέσαι.
Ν' ἀγαπᾶς
ἕνα λουλούδι, κεῖ ποὺ στέκει θαρρετά,
ἕνα πουλί,
ἕνα τραγοῦδι,
ἕνα παιδί ποὺ μὲ τ' ἀθῶα του μάτια σὲ κυττά.
Τὴ χρυσοθέα, ὅποιου ἡλίου, τόσο—
ὄσο καὶ τὴ συννεφιά καὶ τὸ ψιλόβροχο·
τὰ δάκρυα, τὶς λύπες τῶν ἀνθρώπων.
- "Ἰσως μποροῦσες νὰ σύρης τὸ παραπέτασμα αὐτό,
ν' ἀνοίξης τὰ τζάμια,
νὰ δῆς λίγο ξέω,
στὸν οὐρανὸ καὶ στὸν κάμπο ἐκεῖ.
Σ Τ Ε Φ Α Ν Ο Σ Μ Π Ο Λ Ε Τ Σ Η Σ

ΥΠΑΡΧΟΥΝ ΛΟΓΙΚΑ ΟΝΤΑ ΕΙΣ ΤΟΥΣ ΑΛΛΟΥΣ ΑΣΤΕΡΑΣ;

Ἡ ὑπαρξίς ζωῆς εἰς τοὺς ἄλλους ἀστέρας ἀποτελεῖ θέμα, τὸ ὁποῖον παρουσιάζει ἀνέκαθεν ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον. Ἰδιαιτέρας ὁμος τώρα, ὅποτε ἐτοιμάζονται τὰ ταξείδια εἰς τὴν Σελήνην καὶ εἰς τοὺς ἄλλους γειτονικοὺς πλανήτας τὸ θέμα τοῦτο παρουσιάζει ἰδιαίτερον ἐπικαιρότητα. Τί θὰ συναντήσωμεν ἐπάνω εἰς τοὺς πλανήτας αὐτοὺς; Ὑπάρχει ζωὴ καὶ ποία εἶναι ἡ μορφή της; Καὶ τὸ σπουδαιότερον. Ὑπάρχουν ἄραγε «λογικὰ» ὄντα εἰς τοὺς ἄλλους πλανήτας;

Ἦδη οἱ Ρῶσοι ἀπέστειλαν τὴν 12ην Φεβρουαρίου 1961 ἕναν πύραυλον (τὸν Venuşnik) με ἀποστολὴν νὰ προσεγγίσῃ πρὸς τὴν Ἀφροδίτην καὶ νὰ μᾶς στείλῃ πληροφορίας ἀπὸ τὸν πλανήτην αὐτόν. Δυστυχῶς ὁμως, λόγω βλάβης, ἡ ἐπικοινωνία με τὸν διαπλανητικὸν αὐτὸν πύραυλον διεκόπη μετὰ 15 ἡμέρας ἀπὸ τῆς ἐκτοξεύσεώς του. Ἀλλὰ αὐτὴν τὴν στιγμὴν ἐτοιμάζονται πολλοὶ νέοι πύραυλοι, ἀκόμη τελειότεροι, τὸσον ἀπὸ τοὺς Ρῶσους ὅσον καὶ ἀπὸ τοὺς Ἀμερικανούς, οἱ ὁποῖοι θ' ἀποσταλοῦν ἐντὸς τῶν προσεχῶν ἐτῶν εἰς τὸν Ἄρηα καὶ εἰς τὴν Ἀφροδίτην. Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ταξείδια ἀνθρώπων εἰς τοὺς ἄλλους πλανήτας, αὐτὰ ὑπολογίζεται νὰ γίνωνται πραγματικότης μετὰ 20 περίπου ἔτη ἀπὸ σήμερον.

Ἦδη ὁμως εἶναι γνωστὰ ἄρκετὰ στοιχεῖα ἀπὸ τοὺς ἄλλους πλανήτας, ὥστε νὰ δυνάμεθα νὰ ἐξαγάγωμεν ὠριμμένα προκαταρκτικὰ συμπεράσματα ὡς πρὸς τὴν ὑπαρξίν ζωῆς ἐπ' αὐτῶν. Πολλὰ στοιχεῖα ἐπὶ τοῦ θέματος αὐτοῦ δύνανται νὰ εἴρη κανεῖς εἰς τὸ βιβλίον τοῦ ὕψηννητοῦ τῆς ἀστρονομίας κ. Δ. Κοτσάκη «Ὑπάρχει ζωὴ εἰς τοὺς ἄλλους κόσμους;»⁽¹⁾. Ἐδῶ θ' ἀναφέρωμεν μόνον ἕν συντομίᾳ μερικὰς ἀπὸ τὰς τελευταίας ἐρεῦνας ἐπὶ τοῦ θέματος

αὐτοῦ⁽²⁾.

Αἱ τελευταῖαι μετρήσεις τῆς θερμοκρασίας ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης⁽³⁾ δίδουν τιμὰς, αἱ ὁποῖαι φθάνουν καὶ ὑπερβαίνουν τοὺς 300°C ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας της. Ἐφ' ὅσον αἱ μετρήσεις αὐταὶ ἐπιβεβαιωθοῦν, τότε ἀσφαλῶς εἶναι ἐντελῶς ἀπίθανον νὰ ὑπάρχῃ, ἢ νὰ ὑπῆρξε ποτὲ ζωὴ εἰς τὴν Ἀφροδίτην. Δὲν ἀποκλείεται, ἐν τούτοις, ἡ ἀνάπτυξις ζωῆς ἐπὶ τῆς Ἀφροδίτης εἰς τὸ μέλλον. Πράγματι ἡ Ἀφροδίτη θὰ εἶχε μίαν ἀνεκτὴν θερμοκρασίαν, κατωτέραν ὀπωσδήποτε τῶν 100°C, ἂν ἡ ἀτμόσφαιρά της ἦτο παρομοία πρὸς τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς γῆς, καὶ δὲν περιείχε μίαν μεγάλην ποσότητα διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος, ἢ ὁποία δημιουργεῖ εἰς τὸν πλανήτην αὐτὸν ἕνα φαινόμενον θερμοκηπίου. Διὰ νὰ καταστῇ δυνατὴ ἡ κάθαρσις τῆς ἀτμοσφαιρας τῆς Ἀφροδίτης ἐκ τοῦ διοξειδίου τοῦ ἄνθρακος θὰ ἔπρεπε νὰ χρησιμοποιηθοῦν φυτὰ, τὰ ὁποῖα νὰ διασπᾶσουν τὸ CO₂ καὶ ν' ἀποδώσουν ὀξυγόνον. Ἐπὶ τῇ προόψει τῆς μεταβάσεως ἀνθρώπων εἰς τὴν Ἀφροδίτην ὑπάρχει τὸ σχέδιον τῆς διασπορᾶς εἰς τὴν ἀτμόσφαιράν της, μικροσκοπικῶν φινκῶν⁽⁴⁾ τὰ ὁποῖα θὰ «καθαρίσουν» τὴν ἀτμόσφαιραν τῆς Ἀφροδίτης ἀπὸ τὸ διοξείδιον τοῦ ἄνθρακος. Τότε ἡ θερμοκρασία θὰ κατέλθῃ ἄρκετὰ ὥστε νὰ εἶναι δυνατὸν νὰ κατέλθῃ ὁ ἄνθρωπος ἐπὶ τῆς ἐπιφανείας τοῦ πλανήτου καὶ νὰ μεταφέρῃ ἐπ' αὐτοῦ τὴν ζωήν.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸν Ἄρηα εἶχομεν τελευ-

(2) Ἰδ. σχετικῶς τὸ πρόσφατον ἄρθρον τοῦ Su-Shu Huang, Some Astronomical Aspects of Life in the Universe, Sky and Telescope **21**, 312, 1961.

(3) Ἰδ. π. χ. C. Sagan, The Planet Venus, Science **133**, 849, 1961.

(4) Πρόκειται περὶ κυανοφυκῶν τῆς οἰκογενείας Nostocaceae, τὰ ὁποῖα ἀναπτύσσονται εἰς ὠριμμένας θερμοπηγὰς τῆς γῆς εἰς θερμοκρασίας μέχρις 80°C.

(1) Ἀθῆναι, 1954.

ταίως μίαν σημαντικήν επιβεβαιώσιν τῆς άπόψεως ότι υπάρχει πράγματι ζωή ἐπ' αὐτοῦ. Κατά τὰ τελευταία ἔτη (ἀπό τοῦ 1956 καί ἐντεύθεν) παρατηρήθησαν ὑπό τοῦ Ἀμερικανοῦ ἀστρονόμου Sinton⁽⁵⁾ διὰ τοῦ τηλεσκοπίου τῶν 5 μέτρων τοῦ ὄρους Palomar, τρεῖς ταινίαι ἀπορροφήσεως εἰς τὸ ὑπερύθρον φάσμα τοῦ Ἄρεως, αἱ ὁποῖαι ἀποδίδονται εἰς ὀργανικάς ἐνώσεις, καί διῆ εἰς ἕδρογονάθρακας.

Μέχρι τοῦδε ἡ μόνη ἐνδείξις περὶ ὑπάρξεως ζωῆς εἰς τὸν Ἄρην ἦτο τὸ πράσινον χροῖμα ὠρισμένων περιοχῶν τοῦ πλανήτου, τὸ ὁποῖον γίνεται ἀνοικτότερον κατὰ τὸ θέρος τοῦ Ἄρεως, καί τὸ ὁποῖον ἀποδίδεται συνήθως εἰς βλάστησιν ἢ ὁποία κατὰ τὸ θέρος ξηραίνεται⁽⁶⁾. Ἐν τούτοις ἡ ἀτυχία τῆς εὐρέσεως τῶν γραμμῶν τῆς χλωροφύλλης εἰς τὸ φάσμα ἀνακλάσεως τοῦ Ἄρεως⁽⁷⁾ ἐδημιούργει ἀμφιβολίας ὡς πρὸς τὴν πραγματικότητα τῆς ἐρμηνείας αὐτῆς. Ἡ διαπίστωσις ὁμως ὑπὸ τοῦ Sinton ταινιῶν ἰσορροφήσεως, αἱ ὁποῖαι χαρακτηρίζουν ὠρισμένα κατώτερα φυτὰ (λειχήνας) εἰς τὰς πρασίνας (μόνον) περιοχάς τοῦ Ἄρεως, ἐνισχύει σημαντικῶτα τὴν ἀποψιν περὶ ὑπάρξεως κατωτέρας βλαστήσεως εἰς τὸν Ἄρην. Ἡ ἔλλειψις τῶν γραμμῶν τῆς χλωροφύλλης εἰς τὸ φάσμα τοῦ Ἄρεως ὑποδηλοῖ μόνον τὴν ἔλλειψιν ἀνωτέρας βλαστήσεως (δασῶν κλπ.) ἐπ' αὐτοῦ.

Πρὸ ἔτους περίπου, τρεῖς ἐρευνηταί, οἱ Kiess, Karrer καὶ Kiess ἠμφροσθήτησαν τὴν ὀργανικὴν προέλευσιν τῶν ταινιῶν τῶν εὐρεθεισῶν ὑπὸ τοῦ Sinton καί τὰς ἀπέδωσαν εἰς διάφορα ὀξειδία τοῦ ἀζώτου⁽⁸⁾.

(5) W. M. Sinton, Further evidence of Vegetation on Mars, Science **130**, 1234, 1959.

(6) Τὸ ἐπιχείρημα ἐκ τῆς ὑπάρξεως τῶν λεγομένων «διωρύγων» ἐπὶ τοῦ Ἄρεως δὲν ἰσχύει πλέον σήμερον, ἐφ' ὅσον διεπιστώθη ὅτι αἱ λεγόμεναι «διώρυγες» εἶναι εἰς τὴν πραγματικότητα κοιλάδες ἢ ἄλλοι σχηματισμοὶ ἐπὶ τοῦ πλανήτου καὶ κατ' οὐδένα λόγον τεχνικὰ ἔργα λογικῶν ὄντων.

(7) P. Kuiper, The Atmospheres of the Earth and Planets, Chicago 1949, σ. 338-9.

(8) C. C. Kiess, S. Karrer and H. K. Kiess, A new interpretation of Martian phenomena, Publ. Astr. Soc. Pacific **72**, 256, 1960.

Ἐν τούτοις ὁ Sinton ἔδειξεν ἐσχάτως (1961)⁽⁹⁾ ὅτι ἡ ποσότης τῶν ὀξειδίων τοῦ ἀζώτου εἰς τὴν ἀτμόσφαιραν τοῦ Ἄρεως εἶναι ἐντελῶς ἀνεπαρκής διὰ νὰ ἐξηγήσῃ τὰς ταινίας αὐτάς. Ἐπομένως ἀπομένει ὡς πιθανώτερα ἡ ἀρχικὴ ἐρμηνεία ὅτι πρόκειται περὶ βλαστήσεως κατωτέρας μορφῆς εἰς τὴν ἐπιφάνειαν τοῦ Ἄρεως.

Τέλος ἄς ἀναφερθῇ ὅτι κατὰ τὸ τρέχον ἔτος (1961) οἱ Nagy, Hennessy καὶ Meinschein εὗρον εἰς ἓνα μετεωρίτην ὠρισμένας πολυπλόκους ὀργανικάς ἐνώσεις (ἕδρογονάνθρακας τοῦ τύπου τῶν παραφινῶν), αἱ ὁποῖαι κατ' αὐτοὺς προέρχονται ἀπὸ προϋπάρχουσαν ζωὴν εἰς τὸ διάστημα⁽¹⁰⁾. Καίτοι τὸ γεγονός αὐτὸ δὲν ἐπιβεβαιώθη ἀκόμη, ἐν τούτοις ἔρχεται εἰς ἐπιρροαίαν τῆς ἀπόψεως ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι γενικὸν φαινόμενον εἰς τὸ Σύμπαν καὶ ἔχει ἀναπτυχθῆ εἰς διαφόρους κόσμους καὶ διαφόρους πιθανῶς μορφάς.

Καθ' ὅλας ὁμως τὰς ἐνδείξεις αἱ παρατηρούμεναι ἔξω τῆς γῆς μορφαὶ ζωῆς εἶναι μᾶλλον ὑποτυπώδεις. Μόνον ἡ γῆ περιλαμβάνει ἀνωτέρας μορφάς ζωῆς καὶ διῆ λογικά ὄντα, τούς ἀνθρώπους. Πράγματι αἱ συνθῆκαι εἰς τούς άλλους πλανήτας εἶναι τόσοσιν δυσμενεῖς, ὥστε πιθανώτατα δὲν ἐπιτρέπουν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς εἰς τελειότερας μορφάς. Ἀκόμη καὶ εἰς τὸν εὐνοϊκώτερον διὰ τὴν ζωὴν πλανήτην ἐκτός τῆς γῆς, τὸν Ἄρην, αἱ συνθῆκαι εἶναι πολὺ δυσμενέστεραι ἀπ' ὅτι εἰς τὴν γῆν. Ἡ θερμοκρασία του εἶναι ἐν γένει πολὺ χαμηλὴ, συνήθως κάτω τοῦ μηδενός (ἡ μεγίστη θερμοκρασία εἶναι +30°C ἐνῶ ἡ ἐλαχίστη —100°C). Ἡ ἀτμόσφαιρά του εἶναι πολὺ ἀραιά. Ἡ πίεσις μόλις φθάνει τὰ 8 ἑκατοστά τῆς ἀτμοσφαιρας, ὅση εἶναι ἡ πίεσις εἰς ὕψος 18.000 μέτρων εἰς τὴν γῆν. Τέλος τὸ ὀξυγόνον εἶναι ἐλάχιστον, ὀλιγώτερον ἀπὸ τὰ 15/10.000 τοῦ ὀξυγόνου τῆς

(9) W. M. Sinton, An upper limit to the concentration of NO₂ and N₂O₄ in the Martian Atmosphere, Publ. Astr. Soc. Pacific **73**, 125, 1961.

(10) 'Iδ. Nature 189, 967, 1961.

γῆς⁽¹¹⁾. Αὐτοὶ καὶ ἄλλοι δυσμενεῖς παράγοντες φαίνεται ὅτι ἐμποδίζουν τὴν ἀνάπτυξιν ἄλλης ζωῆς εἰς τὸν Ἄρην πλὴν μιᾶς βλαστήσεως ἀναλόγου πρὸς τὴν βλάστησιν τῆς στέππας, καὶ ἐνδεχομένως καὶ μερικῶν κατωτέρων ζωϊκῶν οργανισμῶν. Ὅσον ἀφορᾷ τοὺς ἄλλους πλανήτας ἢ ἀνάπτυξις τῆς ζωῆς εἰς αὐτοὺς εἶναι ἀκόμη περισσότερο ἀπίθανος.

Τὸ συμπέρασμα τῶν ἀνωτέρω εἶναι ὅτι εἰς τὸ ἡλιακὸν σύστημα δὲν ὑπάρχουν, καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις, ἄλλα λογικὰ ὄντα, πλὴν τῶν ἀνθρώπων τῆς γῆς.

Εἰς τὴν ἀποψιν ὅμως αὐτὴν ἴσως ἀντίπερα κανεῖς τὸ ὅτι ἡ ζωὴ εἶναι δυνατὸν νὰ εἴχεν ἐντελῶς διαφοροτικὴν ἐξέλιξιν εἰς τὸν Ἄρην καὶ εἰς τοὺς ἄλλους πλανήτας, παρ' ὅ,τι εἰς τὴν γῆν. Καὶ ἐπομένως δὲν ἀποκλείεται νὰ ὑπάρχουν ἀκόμη καὶ λογικὰ ὄντα εἰς τοὺς πλανήτας αὐτοὺς προσηρμοσμένα εἰς τὰς ἐκεῖ δυσμενεῖς συνθήκας καὶ ἐνδεχομένως ἐντελῶς διαφοροτικὰ τῶν ἀνθρώπων τῆς γῆς.

Ἄς ἴδωμεν ὅμως ποίαν ἰσχὺν καὶ ποίαν σοβαρότητα ἔχει ὁ συλλογισμὸς αὐτός.

Βεβαίως καμμίαν ἀποψιν δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀποκλείσῃ κανεῖς ἀπολύτως a priori. Ὅμως ὑπάρχουν δύο βασικὰ ἐπιχειρήματα ἐναντίον τῆς ἀπόψεως ὅτι ὑπάρχουν λογικὰ ὄντα εἰς τοὺς ἄλλους πλανήτας τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος. Τὸ πρῶτον στηρίζεται εἰς τὴν ταυτότητα τῶν φυσικῶν νόμων, οἱ ὅποιοι διέπουν ὄχι μόνον τοὺς πλανήτας τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον Σύμπαν. Ἐπομένως καὶ οἱ βιολογικοὶ νόμοι δὲν εἶναι καθόλου πιθανὸν νὰ εἶναι διαφοροτικοὶ εἰς τοὺς ἄλλους πλανήτας. Καὶ κατὰ συνέπειαν ἐφ' ὅσον γνωρίζομεν, ὀλίγον-πολύ, τὸν τρόπον τῆς ἀναπτύξεως καὶ ἐξελέξεως τῆς ζωῆς εἰς διαφόρους περιοχὰς τῆς γῆς, δυνάμεθα νὰ συμπεράνωμεν ὅτι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους πλανήτας ἢ ζωὴ εἴχεν ἀνάλογον ἐξέλιξιν πρὸς τὴν ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς εἰς ἀντιστοιχῶς περιοχὰς τῆς γῆς. Ἐπομένως πιθανώτατα ἢ ἐξέλιξις τῆς ζωῆς τοῦ Ἄρεως εἶναι ἐλαχί-

στη, ὅπως π. χ. εἰς τὴν πολικὴν στέππαν ἢ εἰς τὰς ὑψηλοτέρας κορυφὰς τῶν ὄρεων τῆς γῆς. Καὶ αὐτὸ ἰσχύει, φυσικὰ, ἀκόμη περισσότερο διὰ τοὺς λοιποὺς πλανήτας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι δυνατόν ἔξω τῆς γῆς νὰ ὑπάρχουν οργανισμοὶ κατώτεροι μορφολογικῶς, ἀλλὰ οἱ ὅποιοι νὰ ἔχουν ἐν τοῦτοις λογικόν, καὶ ἐδῶ παρατηροῦμεν ὅτι ὁ συλλογισμὸς αὐτὸς δὲν στηρίζεται εἰς καμμίαν παρατήρησιν καὶ κανέν γνωστὸν φαινόμενον ἐπὶ τῆς γῆς. Ἀντιθέτως παρατηροῦμεν ὅτι ἡ συμπεριφορὰ τῶν κατωτέρων καὶ ἀπλουστερῶν οργανισμῶν εἶναι τόσο ὑποτυπώδης, ὥστε νὰ μὴ εἶναι δυνατόν νὰ φαντασθῇ κανεῖς πῶς θὰ ἦτο δυνατόν παρόμοιοι οργανισμοὶ (π. χ. φυτὰ ἢ κατώτερα ζῶα) νὰ ἔχουν λογικόν εἰς τὸν Ἄρην ἢ ἄλλαχού.

Ἄλλὰ καὶ ἐν ἄλλο ἐπιχείρημα ἔρχεται εἰς ἀντίθεσιν πρὸς τὴν ὑπαρξιν ἄλλων λογικῶν ὄντων εἰς τὸ ἡλιακὸν μας σύστημα. Ἐὰν ὑπῆρχον λογικὰ ὄντα εἰς τοὺς ἄλλους πλανήτας, θὰ ἔπρεπε νὰ ἔχουν ἀναπτύξει ἕνα τεχνικὸν πολιτισμόν, ὁ ὁποῖος θὰ τοὺς ἐπέτρεπε πιθανώτατα νὰ ἐπικοινωνήσουν κάπως μὲ ἡμᾶς. Ἡμεῖς ἐντὸς ὀλίγων δεκαετιῶν ὑπολογίζομεν νὰ κατακτήσωμεν τοὺς ἄλλους πλανήτας. Διατί ἄραγε οἱ κάτοικοι τῶν πλανητῶν αὐτῶν δὲν κατέκτησαν ἤδη τὴν γῆν; Μία μόνον ἐξήγησις εἶναι δυνατόν νὰ δοθῇ εἰς τὸ σημεῖον αὐτό. Ὅτι εὐρίσκονται ἀκόμη εἰς πρωτόγονον κατάστασιν καὶ ὁ πολιτισμὸς τῶν εἶναι πολὺ καθυστερημένος ἐν σχέσει πρὸς τὸν ἰδικὸν μας. Ἡ πιθανότης νὰ εὐρίσκονται, εἰς ἀνάλογον περιῖπου ἐπίπεδον πολιτισμοῦ ὅπως καὶ οἱ ἄνθρωποι τῆς γῆς, εἶναι ἐντελῶς ἀσημαντος καὶ ἀμελητέα. Πράγματι, οἱ τεχνητοὶ δορυφόροι καὶ τὰ διαπλανητικὰ σκάφη ἀνεπτύχθησαν μόλις τὰ τελευταῖα τέσσαρα ἔτη εἰς τὴν γῆν. Ἄλλὰ καὶ ὁ ὅλος πολιτισμένος βίος τοῦ ἀνθρώπου μόλις ἀνέρχεται εἰς μερικὰς ἑκατοντάδας χιλιάδων ἐτῶν, τὸ πολὺ, ποσὸν ἐντελῶς ἀσημαντον ἀπὸ ἀστρονομικῆς ἀπόψεως. Ἐπομένως ἢ πιθανότης τῆς συγχρόνου ἀναπτύξεως τοῦ γηίνου καὶ ἀρειανοῦ πολιτισμοῦ εἶναι κατὰ τὸ ἀπολύτως μηδαμινόν. Καὶ κατὰ συνέπειαν ὁ Ἄρης θὰ πρέπη πιθανώτατα νὰ εὐρίσκειται, εἴτε εἰς τὸ στάδιον ἑνὸς τετρα-

(11) H. C. Urey, The Atmospheres of the Planets, ἐν Handbuch der Physik, Τομ. 52, Springer Verlag 1959, σελ. 393-6.

στίου τεχνικοῦ πολιτισμοῦ (πράγμα τὸ ὁποῖον δὲν συμβαίνει) εἴτε εις τὴν πρὸ τῆς ἐμφανίσεως λογικῶν ὄντων περίοδον, ὅπερ καὶ πιθανώτερον.

Ἐπομένως ἐπιανερχόμεθα εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι καθ' ὅλας τὰς ἐνδείξεις ὁ ἄνθρωπος εἶναι τὸ μόνον λογικὸν ὄν εἰς ὅλον τὸ πλανητικὸν μας σύστημα.

★

Ἄλλὰ τώρα ἔρχεται τὸ ἐρώτημα. Μήπως ἄραγε ὑπάρχουν λογικά ὄντα εἰς τούς ἄλλους ἀστρικούς κόσμους τοῦ Σύμπαντος, ἔξω τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος;

Εἶναι γνωστὸν ὅτι πιθανώτατα, ἐκτός τοῦ ἰδιοῦ μας πλανητικοῦ συστήματος ὑπάρχει πλήθος ἄλλων πλανητικῶν συστημάτων εἰς τὸν Γαλαξίαν⁽¹²⁾. Ἀσφαλῶς εἰς τούς περισσότερους ἀπὸ τούς πλανήτας αὐτούς ἡ ζωὴ θὰ εἶναι ἀδύνατος, δεδομένου ὅτι αἱ συνθῆκαι εἰς τὸ διάστημα εἶναι ἐν γένει πολὺ δυσμενεῖς διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωῆς. Ἐν τούτοις θὰ ὑπάρχουν ἀσφαλῶς καὶ ὀρισμέναι περιπτώσεις ὅπου θὰ παρουσιάζονται αἱ ἀναγκαῖαι προϋποθέσεις διὰ τὴν δημιουργίαν καὶ ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς. Ἄς ἰδομεν ποῦ εἶναι δυνατὸν νὰ ὑπάρχουν αἱ προϋποθέσεις αὐταί.

Θὰ περιορισθῶμεν εἰς ἓνα βασικὸν καὶ ἀπαραίτητον στοιχεῖον διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωῆς εἰς ἓνα πλανήτην, τὴν κατάλληλον θερμοκρασίαν. Ἡ θερμοκρασία δὲν πρέπει νὰ εἶναι οὔτε πολὺ ὑψηλὴ (ἄνω τῶν 100°C), οὔτε πολὺ χαμηλὴ (πολὺ κάτω τοῦ 0°C).

Ἐπομένως περίξ ἐκάστου ἀστέρος ὑπάρχει μία ζώνη, εἰς ὀρισμένην μέσση ἀπόστασιν ἀπὸ τοῦ ἀστέρος, εἰς τὴν ὁποίαν εἶναι δυνατόν ν' ἀναπτυχθῇ ἡ ζωὴ. Ἡ ζώνη αὕτη εἶναι τόσον μικροτέρα ὅσον ὁ ἀστὴρ εἶναι ψυχρότερος. Οὕτως εἰς τούς ἐρυθροὺς ἀστέρας, τύπου M⁽¹³⁾, ἡ ζώνη

αὕτη εἶναι πολὺ μικροτέρα τῆς ἀντιστοίχου ζώνης τοῦ ἡλίου, καὶ ἄρα εἶναι ἀπίθανον νὰ εὐρίσκονται πλανῆται ἀκριβῶς εἰς τὴν ζώνην αὕτην. Ἐπομένως οἱ ἀστέρες εἰς τούς ὁποίους θ' ἀναζητήσωμεν ζῶην εἶναι τύπου K ἢ προγενεστέρου.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος ὅμως ἡ θερμοκρασία τῶν ἀστέρων πρέπει νὰ εἶναι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον σταθερά, διὰ διάστημα ὀλίγων δισεκατομμυρίων ἐτῶν τοῦλάχιστον, τὸ ὁποῖον ἀπαιτεῖται διὰ τὴν ἀνάπτυξιν καὶ ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι ἡ ἐξέλιξις τῶν ἀστέρων πρέπει νὰ εἶναι ἀρκετὰ βραδεῖα, ὥστε ἡ αὐξήσις (ἢ ἐνδεχομένως ἐλάττωσις) τῆς θερμοκρασίας τοῦ ἀστέρος νὰ μὴ καταστρέφῃ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ζωῆς.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι ὁ ἥλιος ἔχει σταθερὰν περίπου λαμπρότητα ἐπὶ 5 ἡδὴ δισεκατομμύρια ἔτη. Μετὰ ὅμως ἄλλα 6 δισεκατομμύρια ἔτη ὁ ἥλιος θ' ἀρχίσῃ νὰ ἐξελίσσειται ταχέως, λόγῳ ἐξαντλήσεως τοῦ ὑδρογόνου τοῦ πυρήνος του, καὶ ἐντὸς ὀλίγων ἑκατοντάδων ἑκατομμυρίων ἐτῶν θὰ κατακαύσῃ κυριολεκτικῶς τὴν ζῶην τῆς γῆς.

Οἱ πολὺ λαμπροὶ ἀστέρες ὅμως καίουν πολὺ συντομώτερον ἀπὸ τὸν ἥλιον τὸ ὑδρογόνον των καὶ ἡ ἐξέλιξις των εἶναι κατὰ πολὺ ταχύτερη. Οὕτω π. χ. ἀστὴρ τύπου B μένει μόνον 10 ἕως 100 ἑκατομμύρια ἔτη εἰς τὸ σταθερὸν στάδιον, τὸ ὀνομαζόμενον «στάδιον τῆς κυρίας ἀκολουθίας», καὶ ἐπομένως δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀναπτυχθῇ πολὺπλοκος ζωὴ εἰς ἓνα πλανήτην περίξ αὐτοῦ. Διὰ τὸν ἴδιον λόγον ἀποκλείονται οἱ ἀστέρες O καὶ ἴσως καὶ οἱ ἀστέρες A.

Ἄλλωστε ἔχομεν ἐνδείξεις ὅτι μόνον οἱ ἀστέρες τύπου F₂ καὶ πέραν ἔχουν ἐν γένει πλανήτας περίξ αὐτῶν. Πράγματι οἱ προγενέστεροι τύποι ἀστέρων (πρὸ τοῦ F₂) ἔχουν ταχεῖαν περιστροφὴν, ἐνῶ οἱ μεταγενέστεροι ἀστέρες, ὅπως ὁ ἥλιος, ἔχουν μικρὰν ταχύτητα περιστροφῆς. Δεδομένου ὅτι τὰ μεσοαστρικὰ νέφη ἐκ τῶν ὁποίων προῆλθον οἱ ἀστέρες ἔχουν ἐν γένει μεγάλην ποσότητα κινητικῆς ροπῆς, θὰ πρέπη εἰς τὴν δευτέραν περίπτωσιν τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς κινητικῆς ροπῆς νὰ τὸ ἔχουν λάβει οἱ περίξ τοῦ ἀστέρος πλα-

(12) Ἰδ. π. χ. Δ. Κωτσάκη, «Ἡ πρόελευσις τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος», Ἀθῆναι 1961, σ. 119-127.

(13) Οἱ κύριοι φασματικοὶ τύποι ἀστέρων εἶναι οἱ O, B, A, F, G, K, M με ἀντιστοίχους μέσας ἐπιφανειακὰς θερμοκρασίας 35.000°, 20.000°, 10.000°, 7.000°, 5.500°, 4.500°, καὶ 3.000°. Ὁ ἥλιος π.χ. εἶναι τύπου G.

νήται, όπως συμβαίνει εις τὸ ἡλιακόν μας σύστημα.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω συμπεραίνομεν ὅτι μόνον οἱ άστέρες μεταξὺ F₂ καὶ K₄ περιέχοντας ἀνεπτυγμένην ζωὴν. Τὸ ποσοστὸν ὅμως τῶν άστέρων τῶν τύπων αὐτῶν εἶναι σημαντικόν, ἀρκετὰ ἑκατοστὰ τοῦ συνόλου τῶν άστέρων τοῦ Γαλαξίου μας. Ἄν δὲ λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μας ὅτι ὁ Γαλαξίας ἔχει τοῦλάχιστον 100 δισεκατομμύρια άστέρον, συμπεραίνομεν ὅτι εἶναι πολὺ πιθανόν ὅτι τοῦλάχιστον εις 1 δισεκατομμύριον άστέρων τοῦ Γαλαξίου μας υπάρχουν πλανῆται με ἀνεπτυγμένην ζωὴν καὶ ἐνδεχομένως καὶ λογικά ὄντα ἐπ' αὐτῶν.

*

Καὶ τώρα ἔρχεται τὸ ἐρώτημα. Πῶς θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπικοινωνήσωμεν με τὰ ὄντα αὐτὰ ἢ τοῦλάχιστον νὰ βεβαιωθῶμεν περὶ τῆς ὑπάρξεώς των; Ἐκ πρώτης ὄψεως τὸ ἐρώτημα αὐτὸ φαίνεται ὅτι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ λάβῃ ἰκανοποιητικὴν ἀπάντησιν. Πράγματι τὸ ἐνδεχόμενον μεταβάσεώς μας εις τοὺς άλλους άστέρας ἔξω τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος φαίνεται πολὺ ἀπομακρυσμένον. Μολονότι τὸ πρόβλημα τῆς ἐπικοινωνίας με τοὺς άλλους πλανῆτας θὰ λυθῇ ἀσφαλῶς ἐντός τῶν προσεχῶν δεκαετιῶν, ἢ μετάβασις εις τοὺς άλλους άστέρας, ἔξω τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος, ἂν ποτὲ πραγματοποιηθῇ, θὰ ἀπαιτήσῃ πιθανότατα αἰῶνας (ἴσως καὶ χιλιετίας) ὀλοκλήρους ἐντατικῶν προσπαθειῶν. Καὶ ναὶ μὲν εἶναι σχετικῶς εὐκόλον σήμερον νὰ ἐπιτευχθῇ ἡ «τρίτη κοσμικὴ ταχύτης» τῶν 16,7 km/sec ἢ ἀπαιτουμένη ὥστε βλήμα ἔξακοντιζόμενον πρὸς τὴν κατάλληλον διεύθυνσιν, νὰ φύγῃ ἔξω τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος, ἀλλὰ ἡ ἀπόστασις τῶν άλλων ἀπλανῶν εἶναι τόσο μεγάλη ὥστε ἢ μετάβασίς μας εις αὐτοὺς νὰ ἀπαιτῇ τεράστια χρονικά διαστήματα.

Ἄν π. χ. ἕνας πύραυλος μετὰ τὴν διαφυγὴν ἐκ τοῦ ἡλιακοῦ συστήματος ἔχει ταχύτητα 10 km/sec (δύσκολον ἀλλ' ὄχι ἀδύνατον νὰ ἐπιτευχθῇ), θὰ χρειασθοῦν 130.000 ἔτη διὰ νὰ φθάσῃ εις τὸν πλησιέστερον ἀπλανῆ άστέρα, τὸν «Ἐγγύτατον

Κενταύρου». Ἐπομένως θὰ χρειασθοῦν ταχύτητες τεράστιαι, πλησιάζουσαι πρὸς τὴν ταχύτητα τοῦ φωτός, διὰ νὰ δυνηθῇ ὁ ἄνθρωπος κατὰ τὸ διάστημα τῆς ζωῆς του νὰ φθάσῃ εις τοὺς άλλους ἀπλανεῖς άστέρας. Καὶ ἡ δημιουργία τοιούτων ταχυτήτων φαίνεται ὅτι εἶναι δυσκολωτάτη, ἂν μὴ ἀδύνατος.

Ἐνῶ ὅμως αἱ προσπάθειαι πρὸς τὴν κατεύθυνσιν αὐτὴν φαίνονται ἀπέλπιδες πρὸς τὸ παρόν, ὑπάρχει μία ἄλλη ὁδὸς διὰ τὴν ἐπικοινωνίαν με τοὺς άλλους κόσμους τοῦ διαστήματος. Καὶ αὕτη εἶναι τὰ ραδιοφωνικά κύματα.

Εἶναι γνωστὸν ὅτι μᾶς ἔρχονται συνεχῶς ἀπὸ τὸ διάστημα ραδιοφωνικά κύματα κάθε εἶδους, τόσο ἀπὸ τὸν ἥλιον καὶ τοὺς άλλους άστέρας, ὅσον καὶ ἀπὸ τὸ μεσοστρικόν διάστημα καὶ ἀπὸ τοὺς άλλους γαλαξίας τοῦ Σύμπαντος. Μήπως μέσα εις τὰ κύματα αὐτὰ υπάρχουν καὶ μερικὰ «λογικά» σήματα, τὰ ὁποῖα μᾶς στέλλουν ἄλλα λογικά ὄντα τοῦ Σύμπαντος, ἐν τῇ προσπάθειά των νὰ ἐπικοινωνήσουν με ἡμᾶς;

Ἄν ὑπάρχουν ἄλλα λογικά ὄντα εις τοὺς άλλους κόσμους, ἔξω τοῦ ἡλιακοῦ μας συστήματος, εἶναι πιθανώτατον ὅτι ὁ πολιτισμὸς των θὰ εἶναι πολὺ τελειότερος ἀπὸ τὸν ἰδικόν μας. Ὅπως ἀνεφέραμεν καὶ προηγουμένως, τὸ χρονικόν διάστημα τῶν ὀλίγων χιλιάδων ἐτῶν, κατὰ τὸ ὁποῖον ἀνεπτύχθη σημαντικῶς ὁ ἀνθρώπινος πολιτισμὸς, ἀλλὰ καὶ τὸ ὅλον διάστημα τῆς ὑπάρξεως τοῦ ἀνθρώπου ἐπὶ τῆς γῆς τὸ ὁποῖον ἀνέρχεται εις μερικὰ ἑκατομμύρια ἔτη τὸ πολὺ⁽¹⁴⁾, εἶναι ἀσήμαντον ἐμπρὸς εις τὰ ἀστρονομικά χρονικά διαστήματα. Ἐπομένως, ἐὰν λάβωμεν κατὰ τύχην ἕνα άστέρα, ὁ ὁποῖος περιλαμβάνει πλανῆτας με ζωὴν, εἶναι ἀσυγκρίτως πιθανώτερον ὅτι ὁ άστήρ αὐτὸς δὲν ἔχει ἐξειλιγμένην ζωὴν καθόλου, ἢ ὅτι ἔχει λογικά ὄντα με πολιτισμὸν πολὺ τελειότερον τοῦ ἰδικοῦ μας, παρὰ ὅτι ἔχει «ἀνθρώπους» με πολιτισμὸν ἀνάλογον πρὸς τὸν ἰδικόν μας.

(14) Ἰδ. π. χ. L. S. Leakey, Exploring 1.750.000 years into Man's Past, National Geographic 120, 564, 1961 (τεῦχος Ὀκτωβρίου 1961).

Ἐφ' ὅσον φαντασθῶμεν λοιπὸν ἕνα πολιτισμὸν ἑκατομμυρίων ἐτῶν, ἀντὶ μερικῶν χιλιάδων ἐτῶν, ὅπως ὁ ἰδικὸς μας. Τί θὰ εἶναι ἕνας τοιοῦτος πολιτισμὸς; Χωρὶς νὰ εἰσέλθωμεν ἐδῶ εἰς φανταστικὰς περιγραφάς, εἶναι δυνατόν νὰ ὑποθέσωμεν βασίμως ὅτι, καὶ ἂν ἀκόμη οἱ κάτοικοι ἐκεῖνοι δὲν ἀνέπτυξαν ἀκόμη διαστρικά σκάφη ὥστε νὰ ἔλθουν μέχρις ἡμῶν (διότι ἴσως τὸ πρῶτον εἶναι πολὺ δυσκολώτερον ἀπ' ὅ,τι ἡμπορεῖ κανεὶς νὰ φαντασθῆ), πάντως ὅπωςδήποτε θὰ ἔχουν τελειοποιήσει τὸ σύστημα τηλεπικοινωνιῶν, ὥστε νὰ δύνανται νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ ἡμᾶς.

Ἐφ' ὅσον ὑποθέσωμεν λοιπὸν ὅτι ἀπὸ ἕνα ἄλλον πλανήτην ἀνῆλθοντα εἰς ἕνα ἀστὲρα τοῦ Γαλαξίου μας λογικὰ ὄντα στέλλουν συνεχῶς εἰς τὸ διάστημα σήματα, ἀναζητοῦντες ἄλλα λογικὰ ὄντα ὡσὰν αὐτοὺς. Πῶς θὰ ἦτο δυνατόν ν' ἀναζητήσωμεν καὶ νὰ ἀνακαλύψωμεν τὰ σήματα αὐτά;

Ἐν πρώτοις εἶναι πολὺ πιθανὸν ὅτι οἱ κάτοικοι τοῦ ἄλλου ἀστέρος θὰ στέλλουν τὰ σήματά των καὶ πρὸς τὴν διεύθυνσίν μας, δεδομένου ὅτι θὰ ἔχουν ἐνδείξεις, ἂν ὄχι ἀποδείξεις, περὶ ὑπάρξεως πλανητικοῦ συστήματος γύρω ἀπὸ τὸν ἥλιόν μας. Εἰς ποίαν ὁμως συχνότητα θὰ ἐκπέμπωνται τὰ κύματα αὐτά; Θὰ ἦτο ἐντελῶς ἀνώφελον νὰ ἀναζητήσῃ κανεὶς «λογικὰ» σήματα μεταξὺ ὄλων τῶν ἀκτινοβολιῶν, ὄλων τῶν σχοτημάτων, τῶν ἐρχομένων ἀπ' ὅλας τὰς διευθύνσεις τοῦ οὐρανοῦ. Ἐχομεν λόγους ὁμως νὰ πιστεύωμεν ὅτι ἡ πιθανώτερα συχνότης, τὴν ὁποίαν θὰ χρησιμοποιήσουν οἱ κάτοικοι τῶν ἄλλων ἀστέρων, θὰ εἶναι ἡ συχνότης τῆς βασικῆς γραμμῆς τοῦ ὑδρογόνου, τῶν 21 ἑκατοστῶν ἢ 1420 μεγακύκλων ἀνὰ δευτερόλεπτον. Πράγματι τὸ ὑδρογόνον εἶναι τὸ ἀφθονώτερον ἄλλὰ καὶ τὸ πλέον βασικὸν στοιχεῖον εἰς τὸ Σύμπαν. Καὶ ἡ ἀκτινοβολία τῶν 21 ἑκατοστῶν εἶναι ἀναμφιβόλως ἡ πλέον χαρακτηριστικὴ ἐξ ὄλων τῶν λοιπῶν ἀκτινοβολιῶν.

Εἰς τί ὁμως θὰ συνίστανται «τὰ λογικὰ» σήματα τῶν ἄλλων λογικῶν ὄντων τοῦ Σύμπαντος; Ἡ ἀπάντησις εἰς τὸ ἐρώτημα αὐτὸ θὰ δοθῆ ἂν σκεφθῶμεν τί σήματα θὰ ἐστέλλωμεν (καὶ θὰ στείλωμεν) ἡμεῖς εἰς τοὺς ἄλλους ἀστέρας, ἐὰν θὰ ἠθέ-

λαμεν νὰ ἔλθωμεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὰ ἄλλα ὄντα, τὰ ὁποῖα ζοῦν ἐκεῖ. Ἡ πράγματι παγκόσμιος γλῶσσα τὴν ὁποίαν δύναται κανεὶς νὰ χρησιμοποιήσῃ ἐδῶ εἶναι τὰ μαθηματικά. Τὸ ἀπλούστερον δυνατόν σῆμα εἶναι μία σειρά διαδοχικῶν ἀριθμῶν 1, 2, 3, κ.ο.κ. Αὐτὰ θὰ εἶναι ἀπαραίτητα διὰ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς κανονικότητος καὶ «λογικότητος» τῶν σημάτων μας. Μία περαιτέρω ἀπόδειξις τῆς λογικότητος τῶν σημάτων μας θὰ εἶναι ἡ ἐκπομπή π. χ. τοῦ ἀριθμοῦ π, ἢ ἄλλων καθαρῶν ἀριθμῶν, οἱ ὁποῖοι ἔχουν μαθηματικὴν ἢ φυσικὴν σημασίαν⁽¹⁵⁾. Κατόπιν θὰ πρέπει κανεὶς νὰ διδάξῃ, διὰ πολλῶν παραδειγμάτων, τὴν σημασίαν τοῦ +, τοῦ -, τοῦ = καὶ γενικῶς τῶν ἀριθμητικῶν πράξεων, καθὼς καὶ τῶν πράξεων τῆς ἀλγέβρας. Τέλος θὰ δοθῆ ἕνα σύστημα συντεταγμένων, βάσει τοῦ ὁποίου θὰ εἶναι δυνατόν νὰ κατασκευασθῶν καμπύλαι εἰς ἕν ἐπίπεδον. Κατόπιν αὐτοῦ ἡ πρόοδος θὰ εἶναι ταχυτάτη.

Τὰ διάφορα σχήματα θὰ μεταδίδονται διὰ τῆς μεθόδου τῆς τηλεγράσεως, καὶ ἐπομένως θὰ εἶναι δυνατόν ν' ἀντιστοιχῆσῃ κανεὶς εἰς τὰ σχήματα λέξεις καὶ κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον νὰ μάθῃ τὴν ἀνθρωπίνην γλῶσσαν εἰς τοὺς μακρυνοὺς ἐκείνους συναδέλφους μας, ὅπως μαθαίνει κανεὶς τὴν γλῶσσαν εἰς τὰ μικρὰ παιδιά.

Κατόπιν αὐτοῦ ἡ ἐπικοινωνία μας μὲ τοὺς ἄλλους κόσμους θὰ εἶναι μόνον ζήτημα χρόνου. Θὰ μεταβιβάσωμεν καὶ θὰ λάβωμεν ἀντιστοιχῶς ἕνα πρακτικῶς ἀπεριόριστον ἀριθμὸν γνώσεων καὶ πληροφοριῶν ἀπὸ τοὺς κόσμους ἐκείνους, αἱ ὁποῖαι γνώσεις καὶ πληροφορία θὰ μᾶς ἐπιτρέψουν νὰ τελειοποιήσωμεν εἰς ἀνυπολόγιστον βαθμὸν τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴν τεχνικὴν μας.

Θὰ ἐνόμιζεν ἴσως κανεὶς ὅτι ὅλα αὐτὰ ἀποτελοῦν καθαρὰν φαντασίαν, χωρὶς καμμίαν ἄμεσον πρακτικὴν ἐφορηογίην. Καὶ ὁμως! Ἦδη ἐν τῶν μεγαλυτέρων ραδιοαστρονομικῶν κέντρων τῆς Ἀμερικῆς, τὸ

(15) Οὕτω π.χ. εἶναι δυνατόν νὰ ἐκπεμφθῆ ἡ σταθερὰ τῆς λεπτῆς ὑφῆς, ὅχι ὁμως ἡ ταχύτης τοῦ φωτός, διότι ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς μονάδας, τὰς ὁποίας χρησιμοποιοῦμεν.

«Έθνικόν Ραδιαστρονομικόν Άστεροσκοπεϊον» εις τὸ Green Bank West Virginia άσχολεῖται ακριβῶς μετὴν μελέτην τοῦ θέματος τούτου.

Ἡ μελέτη τῶν ραδιοφωνικῶν κυμάτων τοῦ διαστήματος πρὸς εὔρεσιν λογικῶν σημάτων ονομάζεται «σχέδιον Ozma». Ἡ ὀνομασία προέρχεται ἀπὸ μίαν μυθικὴν χώραν Oz, ἡ ὁποία ὑποτίθεται ὅτι εἶναι πολὺ μακρὰν καὶ κατοικεῖται ἀπὸ ἐξωτικά ὄντα⁽¹⁶⁾.

Ἦδη τὸ ραδιοηλεκτροσκοπεῖον τῶν 26 μέτρων διαμέτρου τοῦ Green Bank παρακολουθεῖ συνεχῶς τὰ ραδιοφωνικά σήματα συχνότητος 1420 Mc/s τὰ ὁποῖα ἔρχονται ἀπὸ τὰς διευθύνσεις 2 γειτονικῶν ἀστέρων, τοῦ ε Ἡριδιανοῦ καὶ τοῦ τ Κήτους. Πράγματι, ἐξ ὄλων τῶν γειτονικῶν πρὸς τὸν ἥλιον ἀστέρων, ἀποστάσεως μικροτέρας τῶν 5 parsecs (16,3 ἐτῶν φωτός) ἀνερχομένων εις 58, μόνον οἱ δύο αὐτοὶ ἀστέρες εἶναι δυνατὸν νὰ ἔχουν πλανήτας μετὰ ζωὴν, δεδομένου ὅτι ὁ μὲν πρῶτος εἶναι τύπου K₂, ὁ δὲ δεῦτερος τύπου G₄.

Τὰ κύματα, τὰ ὁποῖα μᾶς ἔρχονται ἀπὸ τὰς διευθύνσεις τῶν δύο αὐτῶν ἀστέρων ὀφείλονται κυρίως εις τὸ κατὰ τὰς διευθύνσεις αὐτὰς εὐρισκόμενον μεσοαστρικὸν ἰδρυογόνον, καὶ εἶναι ἐντελῶς ἀκανόνιστα. Δὲν ἀποκλείεται ὅμως μεταξὺ τῶν ἀκανονιστῶν αὐτῶν κυμάτων νὰ ὑπάρχουν ὀρισμένα κανονικά σήματα, ὀφειλόμενα εις λογικά ὄντα, τὰ ὁποῖα ζοῦν πλησίον τῶν ἀστέρων αὐτῶν.

Μέχρι τοῦδε αἱ πρῶται 150 ὥραι παρατηρήσεων πρὸς τὰς δύο ἀνωτέρω κατευθύνσεις, δὲν ἔδειξαν τὴν ὑπαρξίν ἰσχυρῶν σημάτων ἀπὸ τούς ἀστέρας αὐτούς. Εἶναι προφανές ὅμως ὅτι μία τοιαύτη ἔρευνα εἶναι ἰδιαίτερος δυσχερής. Διότι πολλοὶ παράγοντες εἶναι δυνατὸν νὰ συντελοῦν εις τὴν μὴ ἀποκάλυψιν τῶν σημάτων αὐτῶν, ἔστω καὶ ἂν πράγματι ὑπάρχουν. Πρῶτον εἶναι πιθανὸν τὰ σήματα νὰ εἶναι τόσο ἀσθενῆ, ὥστε νὰ χάνωνται μέσα εις τὸν

θόρυβον, δηλαδὴ μέσα εις τὰ ἄτακτα ραδιοκύματα, τὰ προερχόμενα ἀπὸ τὸ μεσοαστρικὸν διάστημα. Πρὸς ἐκτίμησιν τοῦ γεγονότος αὐτοῦ ἀναφέρομεν ὅτι τὰ πρῶτα σήματα, τὰ ὁποῖα ἐστάλησαν διὰ ν' ἀνακλασθοῦν εις τὴν Ἀφροδίτην εἶχον ἔντασιν 265 κιλοβάτ καὶ ἐπέστρεψαν ἀσθενέστατα μετ' ἔντασιν μόλις 10⁻²¹ βᾶτ, δηλαδὴ εἶχον μίαν ἐξασθένεισιν κατὰ 2,65 × 10²⁶ φορᾶς. Μόνον μία συστηματικὴ ἔρευνα τῶν ἐπιστρεφόντων κυμάτων δι' ἠλεκτρονικῶν ἐγκεφάλων, ἡ ὁποία διήρκεσεν ἐπὶ ἔν ὀλόκληρον ἔτος, κατώρθωσε ν' ἀνακαλύψῃ τὰ ἀνακλώμενα κύματα μέσα εις τούς ραδιοφωνικοὺς θορύβους, γνωστοῦ ὄντος μάλιστα τοῦ ρυθμοῦ ἀποστολῆς τῶν κυμάτων αὐτῶν.

Ἄν τώρα σκεφθῆ κανεὶς ὅτι ἡ ἀπόστασις τοῦ ε Ἡριδιανοῦ καὶ τοῦ τ Κήτους εἶναι περίπου 10 ἔτη φωτός ἤτοι 1.000.000 περίπου φορᾶς μεγαλυτέρα ἀπ' ὅ,τι ἡ ἀπόστασις τῆς Ἀφροδίτης μετ' ἐπιστροφῆς, ἀντιλαμβάνεται τὴν δυσκολίαν τῆς διακρίσεως τῶν κυμάτων αὐτῶν, ἔστω καὶ ἂν τὰ ἀποστελλόμενα σήματα ὑπὸ τῶν κατοίκων τῶν ἀστέρων ἐκείνων εἶναι πολὺ ἰσχυρότερα καὶ μετὰ πολὺν τελειότεραν συγκέντρωσιν τῆς δέσμης ἀπ' ὅ,τι τὰ ἰδικὰ μας.

Ἐνας ἄλλος δυσμενὴς παράγων εἶναι ὅτι δὲν γνωρίζομεν τί εἶδους σήματα μᾶς ἀποστελλονται, καὶ ποίαν περίπου στιγμὴν. Ἄν ἐγνωρίζαμεν π. χ. ὅτι ἐκπέμπεται ὁ ἀριθμὸς π κάθε 10 λεπτὰ ακριβῶς, θὰ ἦτο σχετικῶς πολὺ εὐκόλον νὰ διακρίνωμεν τὰ σήματα μέσα εις τὸν θόρυβον. Ἄλλὰ τώρα δὲν γνωρίζει κανεὶς κἂν τί ν' ἀναζητήσῃ. Ἀριθμοὺς ἀπλοῦς, χαρακτηριστικὰ ποσὰ ὅπως τὸ π, συνθέτους μαθηματικὰς ἐκφράσεις καὶ τύπους ἢ ἄλλο τίποτε;

Ἄς ἀναφέρωμεν ἕνα ἄλλο, ψυχολογικῆς φύσεως, ἐνδεχόμενον. Ἄν οἱ «ἄνθρωποι» τῶν ἀστέρων ἐκείνων ἐπὶ 1000 ἢ ἐπὶ 1.000.000 ἔτη ἔστελλαν σήματα πρὸς τὸ ἡλιακὸν μας σύστημα χωρὶς καμμίαν ἀπάντησιν, δὲν θὰ ἦτο φυσικὸν νὰ κουρασθοῦν καὶ νὰ στρέψουν εις ἄλλους τομεῖς τὴν δραστηριότητά των, ἀπογοητευμένοι ἀπὸ τὴν προσπάθειάν των, ἢ πεπεισμένοι ἴσως ὅτι δὲν ὑπάρχουν λογικά ὄντα πλησίον τοῦ ἡλίου μας;

(16) Ἰδ. σχετικῶς F. K. Drake, How can we detect Radio Transmissions from distant Planetary Systems, Sky and Telescope 19, 140, 1960, καὶ Project Ozma, Physics Today 14, 40, 1961.

Ἄς ἐλπίσωμεν ὅμως ὅτι παρ' ὅλα αὐτὰ οἱ κάτοικοι ἐκείνοι ἐξακολουθοῦν τὰς προσπαθείας των καὶ συνεχῶς ἐπιδιώκουν νὰ ἐπικοινωνήσουν μὲ ἡμᾶς. Δι' αὐτὸ καὶ οἱ ἄμερικανοὶ ραδιοαστρονόμοι συνεχίζουν τὴν συστηματικὴν παρακολούθησιν τῶν γειτονικῶν πρὸς τὸν ἥλιον ἀστέρων, εἰς τοὺς ὁποίους πιθανῶς νὰ ὑπάρχη ζωή.

Φυσικὰ δὲν εἶναι δυνατόν ν' ἀποκλείσῃ κανεὶς τὸ ἀπλούστατον ἐνδεχόμενον νὰ μὴ ὑπάρχη ζωὴ ἢ τοιλάχιστον νὰ μὴ ὑπάρχουν ἐξειλιγμένα, λογικὰ ὄντα εἰς τοὺς ἀστέρας αὐτοῦς. Τότε θὰ πρέπη νὰ στρέψωμεν τὸ ἐνδιαφέρον μας εἰς ἄλλους, πλέον μακρυνούς ἀστέρας, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ὅμως θὰ καταστήσῃ τὴν ἔρευνάν μας ἀκόμη δυσκολωτέραν.

Θὰ πρέπη ὅμως ν' ἀναφέρωμεν καὶ μίαν ἄλλην, ἀπαισιόδοξον ἄποψιν, τὴν ὁποίαν ἔχει σημειώσει ἤδη ὁ Su-Shu Huang⁽¹⁷⁾. Μήπως εἰς τοὺς ἄλλους κόσμους ὑπῆρξε μὲν ἄλλοτε ἀνωτέρα, λογικὴ ζωή, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει πλέον; Πράγματι ὁμιλοῦμεν περὶ πολιτισμοῦ ἑκατομμυρίων ἐτῶν εἰς τοὺς ἀστέρας αὐτοῦς. Εἶναι δυνατόν ὅμως νὰ ὑπάρχουν τόσον μακρόβιοι πολιτισμοί; Καὶ πόση ἄραγε εἶναι ἡ μέση ζωὴ τῶν διαφόρων πολιτισμῶν; Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ ἐπὶ μέρους πολιτισμοὶ τῆς γῆς ἔζησαν μερικοὺς αἰῶνας τὸ πολὺ. Πόσον θὰ ζήσῃ ὁ ἰδικὸς μας, παγκόσμιος πλέον ἀπὸ πολλὰς ἀπόψεις, πολιτισμὸς;

Μήπως αὐριον ὀλόκληρος ὁ πολιτισμὸς καταστραφῆ μέσα εἰς μίαν βροχὴν ὑδρογονικῶν βομβῶν; Ὅταν ὁ τροχὸς τῆς βόμβας τῶν 50 μεγατόνων ἀπειλῇ τὴν ὑφήλιον, δὲν εἶναι λογικὸν νὰ σκεφθῶμεν ὅτι εὐρισκόμεθα εἰς μίαν ἀσταθῆ ἰσορροπίαν, ἢ ὁποία εἶναι δυνατόν ν' ἀνατραπῇ ἀνὰ πᾶσαν στιγμὴν; Καὶ ἂν καταστραφῇ ὁ πολιτισμὸς εἰς ἓνα παγκόσμιον πόλεμον, ἄραγε θὰ ξανακτισθῇ πάλιν, ἢ μήπως νέαι, βάρβαροι φυλαὶ θ' ἀναπτυχθοῦν μέσα εἰς τὸ ἐντόνως ραδιενεργὸν περιβάλλον τῆς μεταπολεμικῆς ἐποχῆς; Ἡ μήπως ἀκόμη θὰ ἐξαφανισθῇ ἐντελῶς ὁ ἄνθρωπος, ἢ καὶ ὅλη ἡ ζωὴ ἀπὸ προσώπου τῆς γῆς; Καὶ ἄραγε ἀποκλείεται κάποια στιγμὴν ὅλη ἡ

γῆ ν' ἀνατιναχθῇ εἰς τεμάχια ὅταν αἱ πυρηνικαὶ δυνάμεις καταστοῦν ἀκόμη ἰσχυρότεραι;

Πόσον χρόνον λοιπὸν θὰ ζήσῃ ὁ πολιτισμὸς μας μέσα εἰς τὴν σημερινὴν ἰσορροπίαν τοῦ τρόμου; 10 ἔτη, 100 ἔτη, 1000 ἔτη; Ποῖος γνωρίζει;

Κατ' ἀναλογίαν εἶναι εὐλόγον νὰ δεχθῶμεν ὅτι καὶ εἰς τοὺς ἄλλους ἀστέρας, ἢ πρόοδος θὰ φέρῃ κάποιαν στιγμὴν τὴν ἀτομικὴν βόμβαν καὶ τὴν βόμβαν ὑδρογόνου. Κατόπιν αὐτοῦ δὲν εἶναι ἀδύνατος ἡ σκέψις ὅτι ὁ πολιτισμὸς αὐτὸς εἶναι καταδικασμένος. Δι' αὐτὸ καὶ ὁ Su-Shu Huang δέχεται ὅτι ἡ διάρκεια τοῦ τεχνικοῦ πολιτισμοῦ «εἶναι ἓνα πολὺ μικρὸν τμήμα τῆς ὅλης περιόδου τῆς βιολογικῆς ἐξελίξεως». Ὅταν ἀρχίσῃ ν' ἀναπτύσσεται ὁ τεχνικὸς πολιτισμὸς, ἢ ἐξέλθῃς προχωρεῖ ταχύτατα, μέχρις ὅτου φθάσωμεν εἰς τὴν αὐτοκαταστροφὴν.

Ἄν αὐτὸς ὁ συλλογισμὸς εἶναι ὀρθὸς, τότε εἶναι ἀντελῶς ἀπίθανον νὰ λάβωμεν σήματα καὶ πληροφορίας ἀπὸ ἄλλους ἀστέρας, ἐφ' ὅσον ἡ σύγχρονος περίου ἀνάπτυξις 2 πολιτισμῶν εἶναι, ὅπως εἶδομεν, ἐντελῶς ἀπίθανος.

Πάντως οἱ ἄμερικανοὶ ραδιοαστρονόμοι εἶναι αισιόδοξοι. Ἄς εἰμεθα καὶ ἡμεῖς. Θὰ ἦτο δὲ πολὺ εὐχάριστον νὰ εὐρωμεν ἓνα ἄλλον πολιτισμὸν, πολὺ ἀνώτερόν μας, μέσα εἰς τὸ Σύμπαν, ἡλικίας π. χ. 1.000.000 ἐτῶν. Τότε θὰ ἔχωμεν καὶ ἡμεῖς περισσοτέρας ἐλπίδας ὅσον ἀφορᾷ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ τοῦ ἰδικοῦ μας πολιτισμοῦ.

★

Ἄς υποθέσωμεν ὅμως ὅτι ἀνακαλύπτομεν ἐντὸς ὀλίγων ἐτῶν σήματα λογικὰ μέσα εἰς τὸν κυκεῶνα τῶν μεσοαστρονομικῶν θορυβῶν, τὰ ὁποῖα μᾶς ἔρχονται ἀπὸ ἓνα ἀστὲρα ἀποστάσεως 10 ἐτῶν φωτὸς ὅπως εἶναι ὁ τ Κήτους. Πῶς θ' ἀπαντήσωμεν τότε εἰς τὰ σήματα αὐτά; Βεβαίως θὰ περάσῃ καιρὸς ἀρκετὸς ἀκόμη ἕως ὅτου κατασκευασθοῦν πομποὶ ἀρκετὰ ἰσχυροὶ καὶ μὲ ἐντελῶς κατευθυνομένην δέσμη, ὥστε νὰ στέλλωμεν τὰς ἀπαντήσεις μας πρὸς τοὺς ἀστέρας αὐτοῦς. Ἄν αὐτὸ ἐπιτευχθῇ, ὑπάρχει ἡ ἐλπίς νὰ μᾶς ἀντιληφθοῦν ἀπὸ τὸν ἄλλον ἀστὲρα καὶ ν'

(17) Ἐνθ' ἀν. σ. 316.

αρχίση μία συστηματική ανταλλαγή σημάτων και πληροφοριών μεταξύ τών δύο κόσμων. Τò πρᾶγμα όμως δσον και αν είναι θαυμαστόν εις τήν σύλληψίν του, δέν είναι καθόλου εἴκολον εις τήν πράξιν. Πρέπει αὐτοί πρώτον νά μάθουν τήν γλώσσαν μας ἢ ἡμεῖς νά μάθωμεν τήν ἰδικήν των. Μὲ τήν ἐλπίδα ὅτι αὐτοί εἶναι πολὺ πλέον προοδευμένοι ἀπὸ ἡμᾶς, πιστεύομεν ὅτι αὐτοί θά κατορθώσουν πρώτοι νά μάθουν τήν ἰδικήν μας γλώσσαν.

Ἄλλὰ τὸ δυσκολώτερον θέμα εἶναι ἡ βραδύτης τῆς ἐπικοινωνίας. Τὰ σήματά μας θά χρειασθοῦν 10 ἔτη διὰ νά φθάσουν, και ἄλλα 10 ἔτη διὰ νά ἔλθῃ ἡ ἀπάντησις. Ὡστε εις τήν εὐνοϊκωτάτην περιπτώσιν καθ' ἣν τὸ πλησιέστερον κέντρον ζωῆς ἀπέχει μόνον 10 ἔτη φωτός, θά χρειάζομεθα 20 ἔτη διὰ κάθε τηλεφώνημα μὲ τούς άστέρας αὐτούς. Ἄν όμως ἀνακαλυφθοῦν λογικά όντα εις πλέον μακροσμένους άστέρας, τότε ἡ ἐπικοινωνία μεταξύ μας θά εἶναι πολὺ δυσκολωτέρα.

Πάντως ἡ δυνατότης ν' ἀνακαλυφθοῦν ἄλλα λογικά όντα εις τὸ Σύμπαν παρουσιάζει τόσον ἐνδιαφέρον, ὥστε ἀξίζει νά ἐξαρθῇ ἰδιαίτερος ἡ πρωτοβουλία τοῦ «Ἐθνικοῦ Ραδιαστρονομικοῦ Ἀστεροσκοπεῖου» τῶν Ἡνωμένων Πολιτειῶν μὲ τὸ σχέδιον Ozma πρὸς τὸν σκοπὸν αὐτόν.

Βεβαίως ἡ ἀνακάλυψις ἄλλων λογικῶν ὄντων εις τὸ Σύμπαν θά δημιουργήσῃ ἐνα πλῆθος προβλημάτων και ἀποριῶν διὰ τὸν ἄνθρωπον. Τί θά εἶναι τὰ όντα αὐτά; Θα ἔχουν τὸν ἴδιον τρόπον σκέψεως, τὸν ἴδιον συναισθηματικὸν κόσμον, τὰ ἴδια ἐνδιαφέροντα και ἐπιδιώξεις, τήν ἰδίαν ἠθι-

κήν, ἢ τὰς ἰδίας μεταφυσικὰς πεποιθήσεις ὅπως και ἡμεῖς; Ποία ὑπῆρξεν ἡ ἐξέλιξις τῆς ζωῆς εις τούς κόσμους ἐκείνους και κυρίως πὼς ἀνεπτύχθη ὁ πολιτισμὸς τῶν ἀνθρώπων ἐκείνων; Και τί δυνάμεθα ν' ἀποκομίσωμεν και νά ἐκμεταλλευθῶμεν ἀπὸ τὸν πολιτισμὸν αὐτόν;

Θὰ ἠμποροῦσε ἀσφαλῶς κανεὶς νά στηρίξῃ τὰς πλέον τολμηρὰς ἐλπίδας δσον ἀφορᾷ τὰς ἐπιστημονικὰς γνώσεις τὰς ὁποίας θά μάθωμεν ἀπὸ τούς σοφοὺς ἐκείνους συναδέλφους μας. Γνώσεις γύρω ἀπὸ τήν φύσιν, τήν ζωήν, τὸ Σύμπαν ὁλόκληρον. Γνώσεις, αἱ ὁποῖαι θά μᾶς ἐπιτρέψουν νά βελτιώσωμεν εις καταπληκτικὸν βαθμὸν τήν ὕλικήν ζωήν μας ἐπὶ τῆς γῆς.

Ἀπὸ τὸ ἄλλο μέρος όμως ὁ ἐγωϊσμὸς μας θά ὑποστῇ ἓνα πλήγμα ἀνεπανόρθωτον, ἀφοῦ θά χάσωμεν τήν πρωτεύουσαν θέσιν, τήν ὁποίαν πιστεύομεν ὅτι ἔχομεν εις τὸ Σύμπαν. Ἄλλὰ ποῖος μᾶς ἐγγυάται ὅτι ὁ Θεὸς δέν ἐδημιούργησε ἐκτός ἡμῶν ἀπειράριθμα ἄλλα λογικά όντα μέσα εις τὸ Σύμπαν; Ἡ Ἁγία Γραφή ἀπευθύνεται εις τὸν ἄνθρωπον τῆς γῆς και δέν ἀπασχολεῖται καν μὲ τὸ θέμα ἂν ὑπάρχουν ἄλλοι κόσμοι ἔξω τῆς γῆς. Τὸ μόνον βέβαιον εἶναι ὅτι αὐτὴν τήν στιγμήν ἀγνοοῦμεν. Ἄλλὰ ἐλπίζομεν κάποτε νά μάθωμεν. Και δέν εἶναι δυνατόν ν' ἀποκλείσωμεν ποτὲ τήν καταπληκτικὴν αὐτὴν, ἄλλὰ τόσον λογικὴν, δυνατότητα: νά ὑπάρχουν και ἄλλα, ἀαρίθμητα λογικά όντα μέσα εις τήν ἀπεραντοσύνην τῆς δημιουργίας.

Γ. ΚΟΝΤΟΠΟΥΛΟΣ

Καθηγητῆς τῆς Φυσικομαθηματικῆς Σχολῆς
τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

ΤΟ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΝ ΣΥΜΒΟΥΛΙΟΝ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

ΚΑΙ Η ΟΡΘΟΔΟΞΙΑ

Ἡ διαίρεσις τῆς Ἐκκλησίας ἀπὸ τοὺς πρώτους ἤδη χρόνους τοῦ Χριστιανισμοῦ ὑπῆρξε γεγονός πὸν προεκάλεσεν ἀντιδράσεις μὲ γενικωτέρας συνεπειάς, καθ' ἣν στιγμήν δὲν ὑπῆρχε ἰδανικώτερος σύνδεσμος ἐνώσεως ὑπὸ τὴν εἰς κοινὸν Θεὸν πίστιν.

Σημαντικαὶ εἶναι ἐν προκειμένῳ αἱ προσπάθειαι τῆς Ὁρθοδόξου ἡμῶν Ἐκκλησίας αἱ ὁποῖαι κατὰ καιροὺς ἀπέβλεψαν εἰς τὴν ἔνωσιν ταύτην.

Ἰδιαιτέρως ἡ τάσις αὕτη ἐγένετο ἐμφανὴς κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ εἰκοστοῦ αἰῶνος, ὅποτε ἡ διαμορφωθεῖσα κοινωνικὴ κατάσταση καὶ αἱ νέαι πολιτικαὶ συνθήκαι ὑπέδειξαν ὡς ἐπιτακτικὴν ἀνάγκην τὴν προσέγγισιν τῶν Ἐκκλησιῶν.

Ἡ πρωτοβουλία προήλθεν καὶ πάλιν ἐκ μέρους τῆς Ὁρθοδοξίας, ἡ ὁποία διὰ τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου τῷ 1920 ἐξάπέλυσε ἐγκύκλιον καλοῦσαν τὰς ἑκασταχοῦ Ἐκκλησίας πρὸς συνεργασίαν καὶ κοινὴν ἀντιμετώπισιν τῶν φλεγόντων θεμάτων.

Πολλὰ ἀγαθὰ προέκυψαν ἐκτοτε. Αὕτη καὶ μόνον ἡ ἐπαρὴ τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας μὲ τὴν Δύσιν ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἀποκαλυφθοῦν οἱ θησαυροὶ τῆς. Τούτους θαυμάζοντες οἱ ξένοι ἐνεβάθινον εἰς τὴν Ὁρθόδοξον Θεολογίαν καὶ τὸν λατρευτικὸν τῆς πλοῦτον μὲ τὰς καλύτερας τῶν διαθέσεων.

Τὰ κατὰ καιροὺς διάφορα συνέδρια παρουσίασαν τὰς διαφορὰς ἀλλὰ καὶ τὰ κοινὰ σημεῖα. Ἐν προκειμένῳ θὰ ἦτο ἀφελὲς νὰ ὑποτιμήσωμεν τὰ δογματικὰ χάσματα πὸν διαφοροποιοῦν τὴν ὀρθόδοξον σκέψιν ἀπὸ τὰς ἄλλας, καθ' ἣν στιγμήν οὐδὲν κέρδος θὰ προέκυπτεν ἀπὸ μίαν τακτικὴν ἀπομονώσεως, στηριζομένην ἀκριβῶς εἰς τὰς διαφορὰς αὐτάς.

Ἡ ἔνωσις τοῦ διηρημένου χριστιανικοῦ κόσμου ἀσφαλῶς δὲν εἶναι ἐγγεῖρημα εὐκόλου. Θὰ ἀπαιτήσῃ πολλὴν ἀγάπην, κατανό-

ησιν, συγκατάβασιν καὶ πρὸ πάντων ἀλληλογνωριμίαν. Πρέπει νὰ ἐκθέσωμεν τὴν διδασκαλίαν μας εἰς τοὺς ἔξω χωρὶς ἐμπάθειαν καὶ φανατισμὸν ἀλλ' εἰρηνικῶς καὶ μὲ σαφήνειαν διὰ τὰ ἐπιτύχουμεν τὸ κατάλληλον κλίμα τῆς πραγματικῆς ἀλληλογνωριμίας πὸν θὰ στηριχθῆ ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον ἐπὶ τῆς ἀγάπης, ἀποτελουμένης τὸ μέτρον πολλῶν καταστάσεων.

Ἡ συμμετοχὴ λοιπὸν, κατὰ ταῦτα, τῆς Ὁρθοδόξου Ἐκκλησίας εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν εἶναι πρωτοποριακὸν κίνημα, πὸν σχολιάζεται ποικιλοτρόπως. Πολλοὶ τὴν παρεξηγοῦν, φρονοῦντες ὅτι εἶναι ἀπώλεια χρόνον τὸ νὰ συζητῶμεν δογματικὰ θέματα μὲ διαμαρτυρομένους, πὸν ἔχουν διαιρεθῆ καὶ ὑποδιαιρεθῆ.

Ὅμως ἀντιθέτως, νομίζω, ὅτι ὅσον περισσότερο συμμετέχομεν εἰς τὴν οἰκουμενικὴν κίνησιν τόσο περισσότερο μᾶς δίδονται αἱ εὐκαιρίαι νὰ χρησιμοποιώμεν τὸ βῆμα τῶν συνεδρίων διὰ τὴν προβολὴν τῆς Ὁρθοδοξίας. Πράττοντες τοῦτο ὠφελούμεθα συγχρόνως καὶ ἀπὸ τὴν γνώσιν τῆς ἱεραποστολικῆς δράσεως, τῆς κατηχητικῆς μεθόδου καὶ τῆς ἐν γένει χριστιανικῆς προσπαθείας καὶ κινήσεως τῶν ἄλλων Ἐκκλησιῶν.

Ἐν τῷ πλαισίῳ τούτῳ λοιπὸν ἂς παρακολουθήσωμεν τὴν δρᾶσιν καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ Π.Σ.Ε. ἐκθέτοντες ἐν πρώτοις τὰ στοιχεῖα, πὸν ἀφοροῦν εἰς τὴν σύστασιν καὶ τὴν οὐσίαν του, καὶ ἀπαντῶντες ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰ δυνατὰ ἐρωτήματα πὸν τυχόν θὰ ἐγεροθοῦν.

Καὶ ἐν πρώτοις: Τί εἶναι τὸ Παγκόσμιον Συμβούλιον τῶν Ἐκκλησιῶν; Κατὰ τὸν καταστατικὸν τοῦ χάρτην εἶναι «Ἀδελφότης Ἐκκλησιῶν ἀποδεχομένη τὸν Κύριον Ἰησοῦν Χριστὸν ὡς Θεὸν καὶ Σωτῆρα».

Κατὰ τὴν ἴδρυσιν τοῦ Συμβουλίου 172

Ἐκκλησίαι ἀπὸ ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου καὶ ἐξ ὅλων τῶν κυριωτέρων χριστιανικῶν ὁμολογιῶν, ἐκτὸς τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ, ἐξέφρασαν τὴν ἐπιθυμίαν νὰ ἀλληλογνωρισθοῦν, νὰ συνεργασθοῦν εἰς κοινὰ ἔργα καὶ νὰ διακηρύξουν τὴν χριστιανικὴν ἐνότητα.

Τὸ ΠΣΕ δὲν εἶναι εἰς σκοπὸς καὶ ἐν τέλος αὐτὸ καθ' ἑαυτό. Εἶναι ὄργανον ποῦ ζητεῖ νὰ ὑπηρετήσῃ τὰς ἐκκλησίας εἰς τὴν ἐπιτέλεσιν ὀρισμένων ἔργων, τὰ ὁποῖα αὐτὰι ἐπιθυμοῦν νὰ φέρουν εἰς πέρας ἐν συνεργασίᾳ. Ἡ φύσις αὐτῆς τῆς δραστηριότητος ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὰς ἀποφάσεις ποῦ λαμβάνονται ἀπὸ τοὺς ἐπισήμους ἀντιπροσώπους τῶν Ἐκκλησιῶν κατὰ τὴν σύνοδον τῆς Κεντρικῆς Ἐπιτροπῆς, λαμβανομένου ὑπ' ὄψιν τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ΠΣΕ δὲν ἔχει οὔτε τὴν ἐξουσίαν οὔτε τὴν ἀρμοδιότητα νὰ ἐλέγῃ τὰς δογματικὰς ἀπόψεις τῶν Ἐκκλησιῶν. Αὐτὸ δὲ μάλιστα τὸ γεγονός ἀπαντᾷ καὶ εἰς τυχόν ἐγεροθησομένην ἐρώτησιν, ἂν τὸ ΠΣΕ δεσπόζεται ὑπὸ μᾶς ὀρισμένης θεολογικῆς ὁμολογίας.

Ἐνα ἄλλο θέμα εἶναι ἡ σχέσις τοῦ ΠΣΕ μὲ τὴν πολιτικὴν. Τὸ ΠΣΕ εἶναι παντελῶς ἀνεξάρτητον κυβερνητικῶν ἢ πολιτικῶν ὀργανισμῶν. Αὐτὸ ὅμως δὲν σημαίνει ὅτι δὲν σχετίζεται μὲ τὴν ζωὴν τῶν ἐθνῶν καὶ τὴν κοινωνίαν. Διὰ μέσου τῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Ἐκκλησιῶν ἐπὶ τῶν διεθνῶν προβλημάτων ζητεῖ νὰ ἐκφράσῃ τὰς ἐπιταγὰς τῆς χριστιανικῆς συνειδήσεως ὅσον ἀφορᾷ εἰς διεθνή ζητήματα. Οὕτω ἐπέδειξε σθεναρὰν στάσιν εἰς σοβαρὰ προβλήματα, ὅπως εἰς τὸ πρόβλημα τῶν ἀνθρωπίνων δικαιωμάτων, τῆς θρησκευτικῆς ἐλευθερίας, τῶν προσφύγων, ἐνδεχομένης ἀτομικῆς συρράξεως, φυλετικῶν διακρίσεων καὶ βοηθείας εἰς τὰς ὑποαναπτύκτους χώρας.

Ἐν τέταρτον ἐρώτημα εἶναι ἂν ὑπάρχῃ καμμία προσπάθεια δημιουργίας μᾶς Ὑπέρ-Ἐκκλησίας. Καὶ εἰς αὐτὸ εἶναι πολὺ σαφεῖς αἱ δοθεῖσαι ἐξηγήσεις. «Τὸ ΠΣΕ πολὺ ἀπέχει ἀπὸ τοῦ νὰ ἐπιθυμῇ τὸν σφετερισμὸν λειτουργιῶν ἀνθρωπῶν ἤδη εἰς τὰς Ἐκκλησίας-μέλη, τοῦ ἐλέγχου των, ἢ ἀκόμη τῆς νομοθεσίας χάριν αὐτῶν».

Συμμετοχὴ εἰς τὸ ΠΣΕ ἐν οὐδεμιᾷ περιπτώσει σημαίνει ὅτι τοῦτο λαμβάνει ἀπο-

φάσεις διὰ τὰ μέλη. Κάθε Ἐκκλησία διατηρεῖ τὸ δικαίωμα νὰ ἐπικυροῖ ἢ νὰ ἀπορρίπτῃ ἀποφάσεις ἢ πράξεις τοῦ ΠΣΕ, δεδομένου ὅτι τοῦτο ἀπλῶς ὑπηρετεῖ ταύτας εἰς τὸ ἔργον τῆς συνεργασίας των.

Ἐν τελευταία ἀναλύσει διὰ τοῦ ἔργου τούτου τὸ ΠΣΕ βοηθεῖ τὰς Ἐκκλησίας εἰς τὴν μελέτην τῶν θεμάτων τῆς ἐνώσεως τῶν Ἐκκλησιῶν. Οὕτω ἐπιζητεῖ νὰ ἀπομακρύνῃ παρεξηγήσεις καὶ νὰ προαγάγῃ τὴν εὐλικρινῆ ἀντιμετώπισιν ὑπαρχουσῶν διαφορῶν. Ταῦτοχρόνος διὰ τῆς ἐνεργοῦς ἐπαφῆς τῶν Ἐκκλησιῶν μέσω τῶν συνεδρίων καὶ τῆς ἐνδοεκκλησιαστικῆς δράσεως ἐπιδιώκει νὰ ἐδραιώσῃ ἓνα πάγιον οἰκουμενικὸν συναίσθημα, τὸ ὁποῖον εἶναι ἡ ἀπαραίτητος βᾶσις πρὸς ἐπίτευξιν τῆς οἰκουμενικῆς χριστιανικῆς ἐνώσεως.

Ἐντὸς αὐτῶν τῶν πλαισίων λοιπὸν κινεῖται καὶ ἐργάζεται τὸ ΠΣΕ. Αἰσθητὴν πραγματικότητα δι' ἐμὲ ἀπετέλεσεν ἡ ἐπίσκεψίς μου εἰς τὸ ἐν Γενεύῃ κέντρον τοῦ ΠΣΕ, ὅπου ὅλοι οἱ ἀντιπρόσωποι τῶν διαφόρων Ἐκκλησιῶν ἐν ἀγαστῇ συνεργασίᾳ ἐπιδιώκουν νὰ κατανικήσουν τὰς ἀπόψεις τῶν διαφόρων ὁμολογιῶν, λαμβάνοντες ὑπ' ὄψιν περισσότερον τὰ κοινὰ σημεῖα καὶ ἀδιαφοροῦντες διὰ τὰς διαφορὰς, ποῦ δὲν παρουσιάζουν μέσα εἰς αὐτὸ τὸ κλίμα τὴν δξύτητα ποῦ θὰ προσέδιδεν εἰς αὐτὰς ὁ θρησκευτικὸς φανατισμὸς.

Εἰς αὐτὸ λοιπὸν τὸ κέντρον ἔχει καὶ ἡ Ὁρθοδοξία τὸν ἰδικόν της ἀντιπρόσωπον ποῦ εἶναι ὁ θεοφιλέστατος ἐπίσκοπος Μελόης κ. Αἰμηλιανὸς Τιμαδάης, ὅστις ἐκφράζει τὰς ἐπισήμους ἀπόψεις τοῦ Οἰκουμενικοῦ Πατριαρχείου, τὰς κατευθυντηρίους γραμμὰς καὶ γενικῶς τὴν διὰ μέσου τῶν αἰῶνων κηθεῖσαν ὀρθόδοξον συνειδήσιν.

Οὕτω διὰ τῆς συνεχοῦς ταύτης ἐπαφῆς δίδεται ἡ εὐκαιρία νὰ ἐκφράζονται αἱ ἀπόψεις τῆς Ὁρθόδοξου ἡμῶν Ἐκκλησίας, ποῦ εἰς πολλὰς περιπτώσεις γίνονται ἀντικείμενον σεβασμοῦ καὶ ἐπηρεάζουν γενικῶς ἀποφάσεις ποῦ δὲν θὰ εἶχον τὴν σημασίαν ποῦ ἔχουν, ἂν ἔλειπεν ἡ Ὁρθόδοξος συμβολή.

Γενεῖη.

Η ΔΗΛΩΣΙΣ

Ἡ Διακήρυξις τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» τοῦ 1946 συμπληρώθηκε μὲ ἓνα ἰδιαίτερο, πολύτιμο καὶ ἱστορικὸ ντοκουμέντο. Τὴν «Δήλωσι τῶν Ἑλλήνων Ἐπιστημόνων Λογοτεχνῶν καὶ Καλλιτεχνῶν». Αὐτὴ ἡ δήλωσις ἔδωσε τὴν εὐκαιρίαν «να ἐκδηλώσουν τὴν συμφωνίαν των μὲ τὰς βασικὰς σκέψεις τῆς Διακηρύξεως... ἐκεῖνοι, οἱ ὁποῖοι, ὡς ἐκ τῆς θέσεως καὶ τῆς πνευματικῆς των δημιουργίας, ἔχουν τὸ δικαίωμα νὰ ὀμιλοῦν ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῖνης ἢ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας εἰς τὸν τόπον μας».

Ἡ «Δήλωσις», ἦταν τὸ ὑπόδειγμα γιὰ τὸ ἔθνικὸ «πιστεύω» μπροστὰ τὴν καινούργια μεταπελευθερωτικὴ ἐποχὴ:

«Οἱ ὑπογεγραμμένοι ἐργάται τῆς ἐπιστημονικῆς ἐρεῖνης καὶ τῶν γραμμάτων εἰς τὴν Ἑλλάδα, θεωροῦμεν ὑποχρέωσιν μας νὰ διακηρύξωμεν καὶ δημοσίαν τὴν πεποιθησὶν μας ὡς πρὸς τὴν κατεύθυνσιν, τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἀκολουθήσῃ ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, ἐπὶ τῶν μεγάλων βασικῶν προβλημάτων τῆς ζωῆς, διὰ νὰ δυνηθῇ νὰ ὑπερникῆσῃ τὰς δυσχερείας τῶν καιρῶν καὶ νὰ ἐπιτύχῃ τὴν πνευματικὴν ἀλλά καὶ τὴν ὕλικὴν ἀναδημιουργίαν τοῦ Ἔθνους...

1. Τὸ μέλλον καὶ τῆς ἀνθρωπότητος ἀλλὰ καὶ τῆς χώρας μας εἰδικώτερον, ἐξαρτᾶται κατὰ πρῶτον λόγον ἀπὸ τὴν ὀρθὴν καὶ ἀκλόνητον πνευματικὴν θεμελίωσιν τῆς ζωῆς τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου, μὲ τὴν ὁποίαν καὶ μόνον εἶναι δυνατόν νὰ ὑπάρξῃ ἀληθινὸς πολιτισμὸς.

2. Τοιαύτη θεμελίωσις δὲν εἶναι δυνατὴ, ἂν ὁ σημερινὸς ἄνθρωπος δὲν χρησιμοποιοῦσῃ τὸν θησαυρὸν τῶν ἀξιών, τὰς ὁποίας, τοῦ προσφέρει ὁ Χριστιανισμὸς, ἡ χριστιανικὴ πίστις, ἡ χριστιανικὴ ἠθικὴ. Ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὰς ἀξίας αὐτὰς εἶναι ἀπομάκρυνσις ἀπὸ κάθε βάσιμον ἐλπίδα, ὅτι ἡ ἀνθρωπότης θὰ δυνηθῇ νὰ οικοδομησῇ μέλλον καλύτερον ἀπὸ τὸ παρόν....».

Στὴν συνέχειά τῆς, ἡ Δήλωσις, κατεδίδκαζε τὴν ἀπάτη τῆς Ἀρνήσεως, νὰ ἐμφανίζετα ὡς ἐκπρόσωπος τῆς ἐπιστήμης καὶ πηγὴ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας γιὰ νὰ καταλήξῃ στὸ τρίτο σημεῖο τῆς:

«...Κανεὶς δὲν ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ ἀναμινύῃ τὴν ἐπιστήμην εἰς τὸ πεδῖον ὅπου

εὐρίσκονται τὰ μεγάλα μεταφυσικὰ ζητήματα καὶ νὰ χρησιμοποιοῦν τὸ ὄνομα καὶ τὸ κύρος τῆς ἐπιστήμης διὰ νὰ στηρίξῃ πολεμικὴν ἐναντίον τῆς χριστιανικῆς πίστεως. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἐν ὀνόματι δῆθεν τῆς τέχνης, τῆς καλλιτεχνικῆς ἐν γένει δημιουργίας, ἀπομάκρυνσις ἀπὸ τὸν χριστιανικὸν ὑπογεγραμμένον, ὄχι μόνον δὲν ὑπαγορεύετα ἀπὸ οἰανδήποτε ἀνάγκην ἢ σκοπιμότητα γνησίας καλλιτεχνικῆς δημιουργίας, ἀλλὰ, τουναντίον, ἀποτελεῖ πλήγμα βαρὺ διὰ τὴν τέχνην καὶ τὴν ἐκτοπίζει ἀπὸ τὴν ἡγετικὴν θέσιν ἢ ὁποία τῆς ἀρμόζει μέσα εἰς ἓνα γνήσιον πολιτισμὸν...».

Τὸ ἐπόμενο, τέταρτο σημεῖο τῆς Δήλωσεως «διὰ μίαν πλήρη ἀνασυγκρότησιν, κοινωνικὴν καὶ οἰκονομικὴν, διὰ τὴν ἐπικράτησιν τοῦ δικαίου, τῆς ἠθικῆς, τῶν ἀρχῶν τῆς κοινωνικῆς δικαιοσύνης» νομίζει κανεὶς ὅτι ἔχει γραφῆ σήμερα. Τὰ δεκαπέντε χρόνια πού πέρασαν ἀπὸ τὴν Δήλωσι, ἔδωσαν χειροπιαστὴ ἐπαλήθευσι τῶν ὅσων γράφτηκαν ἐκεῖ: «Ἡ ἐπικράτησις τῶν ἀξιών αὐτῶν τότε μόνον εἶναι δυνατὴ, ὅταν ἡ ἠθικὴ ἐπιταγὴ, στηριζομένη εἰς τὴν πίστιν αὐτήν, λάβῃ μέσα εἰς τὴν ψυχὴν τοῦ συγχρόνου ἀνθρώπου τὴν προέπουσαν δύναμιν ἐπιβολῆς. Χωρὶς τὴν δύναμιν αὐτὴν καὶ οἱ εὐγενέστεροι πόθοι καὶ τὰ ὀρθότερα θεωρητικῶς σχήματα καταντοῦν χίμαιραι καὶ ὀδηγοῦν εἰς σκληρὰς ἀπογοητεύσεις».

★

Οἱ διακόσιες εἴκοσι δύο ὑπογραφῆς πού μπηκαν κάτω ἀπὸ τὴν Δήλωσι ἦσαν καὶ μένουν βαρῦτιμο πνευματικὸ κόσμημα τοῦ βιβλίου. Μὲ αὐστηρὴ ἐξάφαισι ὅλων ἐκεῖ-ποῦ θὰ ἦσαν ex officio, εἰλικρινά, ἢ ψεύτικα, ὑπέμαχου παντός τοῦ χριστιανικοῦ, (αὐτοὶ δὲν προσεκλήθησαν νὰ ὑπογράψουν τὴ Δήλωσι), ἀντεπροσωπεύετο στοὺς ὑπογραφεῖς τῆς Δήλωσεως πλουσιωτάτη, ἂν ὄχι πλήρης ἐκπροσώπησις τῆς λοιπῆς ἑλληνικῆς διανοήσεως.

Ἡ Δήλωσις δακτυλογραφηθήκε σὲ πολλὰ ἀντίτυπα. Μέλη τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων», παρούσαζαν ἀπὸ ἓνα ἀντίτυπο σὲ ὄσους ἢ θέσις καὶ πνευματικὴ

δημιουργία τοὺς «ἐνομιμοποιούσαν» γιὰ νὰ μιλήσουν «ἐν ὀνόματι τῆς ἐπιστήμης καὶ τῆς καλλιτεχνικῆς δημιουργίας. Κι' ἐκεῖνοι ἂν συμφωνοῦσαν μὲ τὸ περιεχόμενό της, τὴν υπέγραφαν, ἐλεύθεροι ἀπὸ κάθε ἠθικὴ ἐπίδρασι, ἔχοντας πολλὰς φορὲς ἀπέναντί-τους, κομιστὴ τοῦ κειμένου, ἕνα νέο ἐπιστήμονα, λίγο καιρὸν πρὶν μαθητὴ τους.

Ἡ Δήλωσις κρατήθηκε αὐστηρὰ πάνω ἀπὸ κάθε πολιτικὴ παράταξι καὶ ἀπὸ τὴν ἀποψὶ αὐτὴ οἱ ὑπογραφῆς παρουσιάζουν ποιικιλία φρονημάτων.

Μόνον τὸ κομμουνιστικὸ κόμμα προσπάθησε νὰ χτυπήσῃ τὴν, καθαρὰ ἐπιστημονικὴ, καὶ ὑπερπολιτικὴ τούτῃ ἐκδήλωσι, κινητοποιώντας τὸν κομματικὸ ὄργανισμό του. Τὰ δημοσιογραφικὰ ὄργανα τοῦ Κ.Κ.Ε., «Ριζοσπάστης», «Ἐλεύθερη Ἑλλάδα», «Κομμουνιστικὴ Ἐπιθεώρηση» καὶ ὁ ἐπαρχιακὸς κομμουνιστικὸς τύπος ξεσηκώθηκαν γιὰ νὰ χτυπήσουν τὴν Διακήρυξι καὶ τὴν Δήλωσι. Στὸ τέλος ὁ τότε ἀρχηγὸς τοῦ Κ.Κ.Ε. Ν. Ζαχαριάδης ἐκάλεσε εἰδικὴ συνέλευσι τῶν στελεχῶν του καὶ τοὺς μίλησε δυὸ ὥρες γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὴν Διακήρυξι καὶ τὴν Δήλωσι, (ἐκεῖνη ἡ ὁμιλία γέμισε ὀλόκληρες σελίδες τοῦ «Ριζοσπάστη» τῆς 22-1-1947), νὰ βροῖσῃ ἐκείνους ποὺ ἔβγαλαν τὴν Διακήρυξι καὶ νὰ κεραυνώσῃ τὶς «μωρὲς παρθένες», τοὺς διανοουμένους τοῦ κόμματος, ποὺ δὲν ἐπρόλαβαν νὰ ματαιώσουν μιὰ τέτοια ἐλεύθερη πνευματικὴ ἐκδήλωσι. Οἱ προπληρακισμένοι αὐτοὶ κομμουνισταὶ «διανοοῦμενοι» προσπάθησαν τότε πιεστικὰ νὰ πείσουν μερικοὺς ἀπὸ τοὺς «δηλωσῆς τῶν «Ἀκτίνων», κατὰ τὴν ζαχαριάδικη ἔκφρασι, νὰ... ἀποσύρουν τὶς ὑπογραφῆς τους ἀπὸ τὴν Δήλωσι. Εἶναι πρὸς τιμὴν τῶν πραγματικῶν πνευματικῶν καὶ ἐλεύθερων ἐπιστημόνων καὶ καλλιτεχνῶν ποὺ ἐδέχθηκαν τὶς πιέσεις, ὅτι ἀρνήθηκαν νὰ υποκύψουν, σὲ μιὰ ἐποχὴ, μάλιστα, περιφροβὴ μὲ πρόσφατη τὴν ἀνάμνησι «Διυλιστηρίων» καὶ «Περιοστεριῶν» καὶ μὲ τὸν «καπετὰν Μάρκο» κυρίαρχο τῆς μισῆς Ἑλλάδας!

Μόνον τὸ ὄνομα ἐ ν ὀ ς καλλιτέχνη ἀναφέρθηκε στὶς στήλες «μετανοίας τῶν δηλωσῶν» ποὺ ἀνοῖξε ὁ κομμουνιστικὸς τύπος καὶ δεύτερον τὸ ὄνομα ἑνός... ποὺ δὲν εἶχε ποτὲ ὑπογράψῃ τὴν Δήλωσι, ἔτσι γιὰ νὰ μὴ

φρανῇ ἢ θλιβερῇ ἐξημίαια τοῦ μοναδικοῦ «μετανοήσαντος».

★

Ἀπὸ τὴν πλευρὰ, τὴν ἐξ ἐπαγγέλματος καὶ ἀποστολῆς χριστιανικῆ, εἶδαμε τότε παράδοξα πράγματα. Θεολόγος (δὲν ζῆ τώρα) ἀνέβηκε στὸ βῆμα τῆς Ἀκαδημίας γιὰ νὰ χτυπήσῃ τὴν ἀπαράδεκτη «εἰρεμιάδα» ὅπως ἐχαράκτηρε τὴν Διακήρυξι. Γι' αὐτὸν ὅλα ἕως τότε ἐπήγαιναν καλὰ καὶ ἄγρια. Οἱ δύο Ἀρχιεπίσκοποι ἐκείνης τῆς ἐποχῆς (εἶχαμε δύο Ἀρχιεπισκόπους τότε!) ποὺ ἦσαν καὶ οἱ δύο παρόντες στὴν ὁμιλία, ἄκουσαν ἤσυχα καὶ ἀδιαμαρτύρητα τὸν ὁμιλητὴ. Λὲς καὶ τὸ κατόρθωμα τῆς Διακήρυξεως δὲν ἦταν καὶ τῆς ἐπίσημης Ἐκκλησίας ἱστορικὴ νίκη, τῆς Ἐκκλησίας ποὺ τοὺς ἐκπροσώπους της τοὺς «ἔδεναν κόμπο» καὶ τοὺς ὕβριζαν «ἔργω καὶ λόγῳ» ἀνομολόγητα στὸν δρόμο καὶ τὰ μικρὰ παιδιὰ, ὅσο κυβερνοῦσε τὸν λαὸ μας ἡ Ἀρνησις. Ὑπῆρξαν καὶ «θρησκευτικοὶ» δημοσιογραφοῦντες ποῦ... σπυράθηκαν, λέει, μὲ τὴν Διακήρυξι καὶ τὴν Δήλωσι γιατί ἀγνοῦσε κάποιον ἔργον τους.

Σκέπτεται τότε κανεὶς μὲ πίκρα τί θὰ γινότανε ἂν ἄλλων «ὁμολογιῶν» τὰ «λαϊκά» μέλη εἶχαν προσφέρει παρόμοια ὑπηρεσία στὴν Ἐκκλησία. Ἡ τί σεισμὸς θὰ δονοῦσε ὄχι μόνον τὸ πανελλήνιο ἀλλὰ τὸν κόσμον ὅλο ἂν κατ' ἀντίστοιχο εἶχαν πετύχει γιὰ τὸν ἱστορικὸ ὕλισμό οἱ «μωρὲς παρθένες» τοῦ Κ.Κ.Ε.

Τέτοια παράδοξα ὅμως συμβαίνουν πάντοτε στὴν πνευματικὴ ἱστορία. Οἱ πιστοὶ εἶναι κι' αὐτοὶ ἄνθρωποι μὲ μικρότητες καὶ ἀδυναμίες. Μπροστὰ σὲ μιὰ τρανὴ ἐπιτυχία, ποὺ δὲν εἶναι δικὸν τους δημιούργημα, χρειάζονται μέγα ἀπόθεμα ἀγάπης γιὰ νὰ συμμετάσχουν στὴν χαρὰ τῆς νίκης καὶ νὰ προχωρήσουν στὴν ἐκμετάλλευσί τῆς ἐπιτυχίας λησμονώντας τὸ μικρὸ ἐγὼ.

★

Δυὸ μεγάλες ὁμορφίες, ἀντισταθμίζουν τὰ σκοτεινὰ σημεῖα ποὺ ἀναφέραμε. Ὁ «μέσος Ἕλληνας» ἀπὸ τὴν μιὰ μεριά καὶ κοντὰ του οἱ ἐνωμένοι, πνευματικὰ ἐπιστρατευμένοι πιστοί, ποὺ μὲ πλοῦσια τότε τὴν «χάρι τοῦ Θεοῦ» καὶ μὲ τὴν ζωὴ τους ἔγραψαν τὶς σελίδες ποὺ ἱστορεῖ τούτῃ ἡ σειρά τῶν

«θεάτρων τῆς ζωῆς».

Ἡ συνεργασία καὶ ἡ εἰσφορὰ καθενὸς ἀπὸ αὐτῶς στὴν διάδοσι τῆς Διακηρύξεως ἦταν ἓνα τραγούδι, ὕμνος «εὐπρόσδεκτος τῷ Κυρίῳ», ἱκανὸς ν' ἀποτελέσῃ ἀφρηγία γιὰ ἓνα νέο μεγάλο ξεκίνημα.

Τέλος μιὰ σεμνὴ ἐορτὴ, ἡ ὑποδοχὴ τῶν ὑπογραφέων τῆς Δηλώσεως ἀπὸ τὴν «Χριστιανικὴ Ἐνωσι Ἐπιστημόνων» στὴν καίθουσα Ἀπόστολου Παύλου, ἔκλεισε τὸν κύκλο τῶν ἡμερῶν τῆς Διακηρύξεως. Στὸ λαμπρὸ ἐκεῖνο μουσικὸ βραδυνὸ ἀντήλλαξαν θερμὴ χειραγία, ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ ἡγεσία τῆς Ἑλλάδας ἀπὸ τὴ μιὰ μεριά μὲ τὴν ἐλπίδα μιᾶς χριστιανικᾶ πολιτισμένης, ἄρτιας αὐριανῆς κοινωνίας ἀπὸ τὴν ἄλλη-δσοὺς ἐκοπίασαν γιὰ τὸ βραδυνό.

Ὁ «μέσος» Ἕλληνας, ὁ «πεινασμένος λαὸς» τοῦ ὁμώνυμου ἄρθρου τοῦ Μελίτη (ποῦ ἔμεινε σύμβολο) ἄκουσε μὲ ἤρεμη, βαθεῖα ἀνακούφισι τὰ ἱστορικὰ, τὸ πραγματικὰ ἀπελευθερωτικὸ, μήνυμα τῆς Διακηρύξεως. Ἐνοιωσε πὼς ἦταν ζυμωμένη μὲ τὶς ἀγωνίες, τὶς πίκρες καὶ τοὺς πόθους τοῦ Γένους. Αὐτὸς ὁ λαὸς ἔχει πάντοτε ἀλάνθαστο τὸ αἰσθητήριό τῆς ἀλήθειας. Μακρὸς δεκαετίες πάλευε κάτω ἀπὸ τὸν βραχνὰ τῆς Ἀρνήσεως καὶ τοῦ ὕλισμοῦ καὶ δὲν μποροῦσε, δὲν εἶχε τὰ ἐφόδια νὰ τὸν ἀποτινάξῃ. Οὐμῶταν «τὰ χρόνια, ὅπου ὁ κάθε «γυμνασιόπαις» σὰν δεῖγμα τῆς γυμνασιακῆς του σοφίας ἐπρόβαλλε τὴν περιφρόνηση πρὸς τὸν Χριστὸ (ἢ τὴν συγκαταβατικὴν κατάταξί του σὲ κάποιον κατάλογο σπουδαίων ἀνδρῶν τῆς ἱστορίας), κάθε φοιτητῆς μιλοῦσε γιὰ τὴν αὐτόματη γένεση καὶ κάθε γιατρὸς ἢ δικηγόρος θεωροῦσε χρέος του νὰ ἀγορεύῃ στὸ καφενεῖο τοῦ χωριοῦ του σαρκάζοντας ὅ,τι ἦταν ἀνίκανος νὰ καταλάβῃ. Τότε, πῶς μπαίνοντας στὴν ἐκκλησία, ἔβλεπες μόνον ἀνθρώπους ποὺ δὲν ἐπάτησαν σὲ ἓνα ἀνώτερο κάπως ἐκπαιδευτήριό, τότε ποῦ ἦταν «γεγονός», σὲ μιὰ ὁμιλία μὲ περιεχόμενο θρησκευτικὸ νὰ ἐμφανισθῇ γιὰ νὰ τὴν τιμῆσῃ ἓνας ἐκπαιδευτικὸς λειτουργός!».

Στὴν πνευματικὴ τώρα—ὅπως προηγουμένως στὴν πολιτικὴ—ἱστορία τοῦ ἔθνους

«ἄργιε νᾶλθη ἐκεῖνη ἡ μέρα κι' ἦσαν ὅλα σιωπηλά, γιατί τ' ἄσπιαζε ἡ φοβέρα καὶ τὰ πλάκωνε ἡ σπλαβιά...». Ἦλθε τώρα, μὲ τὴν Διακήρυξι ἡ μέρα! Μέσα στὸ αἷμα, τὰ ἐρείπια, τὸν πόλεμο. Ὁ λαὸς δὲν εἶχε κουράγιο γιὰ τὸ παραλήρημα ἐθνουσιασμοῦ ποῦ ἄξιζε στὴν περίστασι. Σαοσιωμένοι ἦταν ἀκόμα ἀπὸ τὸν θάνατο ποῦ τὸν κυνηγοῦσε. Τώρα πρόσμενε, ἐλεύθερος πνευματικὰ ἀπὸ τὴν Ἀρνησι, πρόσμενε τοὺς ὁδηγούς του γιὰ ν' ἀρχίσῃ τὴν ἀνοικοδόμησι μιᾶς «καινούργιας ἡμέρας». Τεράστια ἡ εὐκαιρία γιὰ τοὺς πιστοὺς. Νὰ συγγρίσουν τὸ στρατόπεδό τους, νὰ ἐτοιμαστοῦν «νὰ χτίσουν τὸν Πύργο, ὅλοι ἀντάμα». Νὰ ἡγηθοῦν γιὰ ἓναν «ἐμπρακτο, συγχρονισμένο, ἡγέτη Χριστιανισμό», γιὰ μιὰ «καινούργια Ἑλλάδα». Ἡ Διακήρυξις εἶχε δώσει ἓνα ὅπλο ἱστορικῆς σημασίας. Ἐμενε νὰ ξεκινήσουν οἱ κατάλληλοι μαχηταὶ γιὰ νὰ τὸ ἀξιοποιήσουν.

★

«...Καὶ ὅμως ἐνώπιον τοιαύτης εὐκαιρίας ἀλλὰ καὶ τοιοῦτων εὐθυνῶν, ἡ χριστιανικὴ ἡγεσία ἀντὶ νὰ συγκλονισθῇ ἐκ τοῦ δέους καὶ νὰ ἐπιστρατεύσῃ πάσας, τὰς δυνάμεις τῆς διὰ νὰ διεξαγάγῃ τὸν ἀγῶνα, εἰς τὸν ὅποιον τοιαύτη στροφὴ τὴν ἐκάλει, ἐφησυχάζε μὲ τὴν σκέψιν, ὅτι ὁ κίνδυνος παρήλθεν, ἤρχισε καὶ πάλιν κατατριβομένη εἰς τὰ μικρά, ἱκανοποιουμένη ἀπὸ ἐκδηλώσεις ἀπλῶς κατὰ συνθήκην, ὡς ἐάν τὴ εὐκαιρία τὴν ὅποιαν παρείχεν ἡ πρὸς τὴν χριστιανικὴν διδασκαλίαν στροφὴ, πρόκειται νὰ διαρκέσῃ ἐπ' ἀπειρον καὶ ἀν ἀκόμη ἡ χριστιανικὴ ἡγεσία ἀδρανή ἢ καὶ, δι' ἀσυνεποῦς ἐμφανίσεως κρημνίζει...».

Ἐπειτα ἀπὸ δεκαπέντε χρόνια, αἰσθάνομαι τὴν ἀνάγκη νὰ θυμηθῶ ἐδῶ τὴν ἄλλη, πρόσφατη διακήρυξι, μικρὴ ἀλλὰ τρισμέγιστης ἀξίας. Τὴν Δήλωσι τῶν «Ἀκτίνων», ποῦ ἐδημοσιεύθηκε στὸ τεῦχος τοῦ Νοεμβρίου 1960. Θάθελα, ἀντὶ γιὰ ἄλλον ἐπίλογο σὸ θέμα τῆς Διακηρύξεως ν' ἀντιγράψω ὀλόκληρο τὸ κείμενο τῆς περσινῆς Δηλώσεως. Ἡ νέα Δήλωσις τοῦ 1960 εἶναι ἡ δραματικὴ ἀπόδοσι τῆς Δηλώσεως τοῦ 1946.

Μπορεῖ ὅμως νὰ γίνῃ ὁδηγός γιὰ τὴν κατανόησι τοῦ σημερινοῦ δράματός μας καὶ τὴν ἔξοδο ἀπὸ αὐτό, ἔστω καὶ στὴν ὕστατη ὥρα.

ΟΥΓΙΣ

ΑΠΟΨΕΙΣ

ΕΞΟΡΜΗΣΙΣ ΚΑΙ ΥΠΟΔΟΧΗ

Εἰς ἄλλην στήλην τοῦ παρόντος φύλλου περιγράφεται ἡ ἐξόρμησις ἢ σχετική μὲ τὴν «Διακήρυξιν» τῆς Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων τοῦ 1948. Ἡ «Διακήρυξις» αὐτὴ ἔκλεινε μίαν περίοδον. Τὴν περίοδον κατὰ τὴν ὁποίαν καὶ εἰς τὴν Ἑλλάδα ἴσχυε τὸ «tres physici duo athei», εἰς τὴν ἀκόμη ἀπλουστεράν διατύπωσιν «εἰς τοὺς τρεῖς γραμματισμένους οἱ δύο εἶναι ἄθεοι» ἢ ἔθεωροῦντο ὅτι εἶναι, ἀκολουθοῦντες τάχα τὴν μόδον τῆς ἐπιστήμης εἰς ὅλον τὸν κόσμον.

Ἡ «Διακήρυξις» ὡς καὶ ἡ «Δήλωσις» ἔθεταν τελείαν καὶ παύλαν εἰς τὴν μόδον αὐτὴν καὶ θεθαίως χριστιανοὶ ἐργάται τῆς ἐπιστήμης, ὅπως ὁ Ἰωάννης Σκαλτσούνης, θὰ ἠσθάνθησαν ἱκανοποιήσιν θλέπωντες πλέον νὰ ἔρχωνται εἰς ἐπίρρωσιν τῶν τότε τόσο δυσχερῶν προσπαθειῶν των αὐτὸ τοῦτο οἱ κορυφαῖοι τῆς παγκοσμίου ἐπιστήμης, οἱ ὅποιοι, ἀφοῦ ἐδιάβασαν τὴν ἑλληνικὴν «Δήλωσιν» εἰς μετάφρασιν, μᾶς ἔγραψαν διὰ νὰ ἐκφράσουν τὴν πλήρη καὶ ἀνεπιφύλακτον συμφωνίαν των.

Βεθαίως ἀπὸ ἑλληνικῆς θρησκευτικῆς πλευρᾶς ἡ ἀποδοχὴ δὲν ἦτο ἀντίστοιχος. Καὶ αὐτὸ δὲν ἔμεινεν ἄνευ συνεπειῶν. Διότι ὅσον καὶ ἐὰν τὰ προσαγόμενα ἐπιχειρήματα ὑποτεθοῦν πειστικὰ καὶ ἀποστομωτικά, δὲν ἔμπορεῖ πάντως νὰ φέρῃ μία τοιαύτη ἐξόρμησις ὁμολογίας ἀποτέλεσμα, ὅταν γίνεται μέσα εἰς περιβάλλον παγωμένης ἐκπροσωπήσεως τῆς πίστεως. Ὅταν ναὶ μὲν «ἐκ βορρᾶ καὶ δυσμῶν καὶ θαλάσσης καὶ ἑώας» ἔρχονται ἐπιστήμονες διεθνοῦς κύρους διὰ νὰ προσφέρουν τὰς ὑπηρεσίας των, διὰ τὴν διαφώτισιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἢ πνευματικὴ ὁμως ἡγεσία δὲν ἐξ-

αίρεται εἰς τὸ ὕψος τὸ ὁποῖον χρειάζεται διὰ νὰ ἀξιοποιηθῇ ἢ συμβολῇ αὐτῇ. Εἶναι σὰν νὰ προσφέρῃς πολεμικὸν ὕλικόν τῆς τελευταίας λέξεως τῆς ἐπιστήμης εἰς ἀνθρώπους οἱ ὅποιοι δὲν ξέρουν, δὲν θέλουν νὰ πολεμοῦν. Ἡ προτιμοῦν νὰ πολεμοῦν... ἐκείνους οἱ ὅποιοι ἔρχονται νὰ τοὺς βοηθήσουν!

Ο ΘΕΟΣ ΝΑ ΔΩΣΗ !

Καὶ τί μὲν ἔγινε μὲ τὴν «Διακήρυξιν» αὐτὴν καὶ μὲ τὴν «Δήλωσιν» ἀνήκει πλέον εἰς τὴν ἱστορίαν. Τὸ γεγονός ὅτι ἡ πνευματικὴ μας ἡγεσία δὲν ἠδυνήθη ἢ μάλλον δὲν ἠθέλησε νὰ ἀξιοποιήσῃ τέτοιαν προσπάθειαν, ἐξεδικήθη πλέον καὶ ἐκδικεῖται. Ἐχάθη μία εὐκαιρία ἡ ὁποία δὲν πρόκειται νὰ ἐπανέλθῃ. Ἐξ ἄλλου, ὁμως, συμπληροῦται τώρα ἕνα ἔτος ἀπὸ τῆς ἄλλης «Δηλώσεως» τῶν «Ἀκτίων» τοῦ Νοεμβρίου 1960, δηλώσεως εἰς τὴν ὁποίαν πάλιν μὲ πόνον ψυχῆς ἐζητεῖτο ἀπὸ τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ἔφεσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ διὰ μίαν ψυχικὴν ἐξύψωσιν ἀντίστοιχον πρὸς τὰς ἀπαιτήσεις τῶν καιρῶν. Καὶ ἡ νέα αὐτὴ «Δήλωσις» ἔμεινε καὶ αὐτὴ χωρὶς τὴν παραμικρὰν ἀνταπόκρισιν. Καὶ αὐτὸ θὰ ἔξη πάλιν τὰς συνεπειὰς του. Καὶ αὐτὸ ἐπίσης θὰ ἐκδικηθῇ. Σιγὰ — σιγὰ ἡ θρησκευτικὴ ἐργασία θλέπει νέα ἀπρόβλεπτα ἐμπόδια μπροστὰ τῆς, καταχωνιάζεται κάπου μεταξὺ μιᾶς ἀθρᾶς παραπομπῆς «εἰς τὰς καλένδας» (κάτι σὰν ἐκεῖνο τὸ «ἀκουσόμεθά σου πάλιν περὶ τούτου» καὶ μιᾶς κατὰ συνθήκην ἀπλῆς παραδοχῆς, ἀλλὰ πάντως λείπει ἡ ψυχικὴ συμμετοχὴ.

Τὰ λέγομεν αὐτὰ ἀκριβῶς διότι δὲν ἔχομεν ἀπελπισθῇ. Διότι πιστεύομεν ὅτι

ὑπάρχει ἀκόμη περιθώριον χρόνου διὰ νὰ ἐπανορθωθῶν τὰ λάθη τὰ περασμένα. Ὁ Θεὸς νὰ δώσῃ νὰ γίνῃ κάτι τέτοιο.

ΓΕΝΙΚΟΝ ΑΙΣΘΗΜΑ

Ἄς τονισθῇ ὅτι ὄχι μόνον εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἀλλ' εἰς ὅλον τὸν κόσμον, ὑπάρχει τὸ ἴδιον παράπονον.

Ὁ Χριστιανισμὸς, ὡς σύγχρονος κοινωνικὴ πραγματικότητα, δὲν ἀπέδωσε δυστυχῶς τοὺς καρπούς τοὺς ὁποίους ἐπερίμενε κανεὶς ὄχι μόνον ὡς συνέπειαν τῆς θείας διδασκαλίας ἐπὶ τῆς ὁποίας ὁ Χριστιανισμὸς στηρίζεται, ἀλλ' ἀκόμη καὶ ὡς καρπὸν τῆς μεγίστης ἐνθαρρύνσεως τὴν ὁποίαν ἔδωκεν ἡ ἀνθρωπότης ἢ μεγάλη, ἢ τεραστία, ἢ ἀπροσδόκητος πνευματικὴ στροφὴ εἰς τὰς ἐπιστήμας. Εἶναι γενικὸν τὸ αἶσθημα ἀπογοητεύσεως. Καὶ ἡ ἀπογοήτευσίς αὐτὴ δὲν ἀντιμετωπίζεται μὲ κενὰ λόγια, ἀλλὰ μὲ πραγματικὴν, ἀληθινὴν καὶ πλήρη ἐξύψωσιν. Ἐάν τὸ «ἄνω σχῶμεν τὰς καρδίας» δὲν γίνῃ πραγματικότητα, ἡ ἀπογοήτευσίς θὰ γράψῃ σελίδας τῆς πνευματικῆς μας ἱστορίας, αἱ ὁποῖαι θὰ ἔχουν τὴν ἐπιρροὴν τῶν εἰς γενεὰς πολλὰς εἰς τὸ μέλλον καὶ θὰ δυσχεραίνουν πολὺ τὸ ἔργον ἐκείνων οἱ ὁποῖοι θὰ θελήσουν πάλιν νὰ κάνουν κάτι.

Ἡ ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ

Διὰ νὰ λέγωμεν ὁμῶς καὶ τὰ εὐχάριστα, φαίνεται ὅτι τὸ κήρυγμα τῆς εὐποΐας ὅλο καὶ ριζώνει μέσα εἰς τὸν ἑλληνικὸν λαόν. Αὐτὸ τὸ ὁποῖον αἱ «Ἀκτῖνες» συνεχῶς ἐπαναλαμβάνουν, δηλαδὴ ἡ ἀνάγκη νὰ ἐνθυμηθῶμεν ὅτι ὑπάρχει κάποιο ΚΕ' κεφάλαιον τοῦ κατὰ Ματθαῖον Εὐαγγελίου, φαίνεται ὅτι ἀρχίζει καὶ γίνεται κοινὴ συνείδησις, ὑπὸ μορφήν προνοίας, ἡ ὁποία ὀργανοῦται ἀπὸ τὴν ἰδιωτικὴν πρωτοβουλίαν. Ἡ τοιαύτη πρόνοια ἀποτελεῖ παρήγορον σημεῖον καὶ ἀληθῆ ἀπάντησιν εἰς τὴν ἀπογοήτευσιν περὶ τῆς ὁποίας ὠμίλησαμεν ἀνωτέρω. Αὐτό, μάλιστα, εἶναι ἀπάντησις!

Ἐάν ὑποθέσωμεν γενικώτερον, ὅτι τὸ θρησκευτικὸν δυναμικὸν τῆς χώρας ἐγί-

νετο πηγὴ εὐεργεσίας διὰ τοὺς ἐνδεεστεροὺς ἐκ τῶν ἀδελφῶν μας, τότε καὶ μόνον δι' αὐτὸ θὰ ὑπῆρχε κάτι νὰ ἀντιτάξῃ κανεὶς ἐναντίον τῆς ἀπογοητεύσεως. Ὅπως εἰς τὰ ὠραῖα ἐκεῖνα χρόνια τοῦ λιμοῦ ἦσαν μία ἀπάντησις ἐμπρακτος ἐκεῖνα τὰ ὑπέροχα συσσίτια, πού εἶχαν ἀπὸ χριστιανικὰ σωματεῖα ἰδρυθῆ καὶ τὰ ὁποῖα ἐπροκάλεσαν τὴν ἀναγνώρισιν ὄλων.

Δι' αὐτὸν τὸν λόγον μὲ ὄλην μας τὴν καρδίαν θὰ συνιστούσαμεν νὰ τονωθῇ μία τοιαύτη ἐργασία, ὥστε νὰ ἀποτελεσθῇ πράγματι ἓνα πυρῆνα παρηγορίας. ὄχι μόνον δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ὑποφέρουν, ἀλλὰ καὶ δι' ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἀπογοητεύονται. Τὸ δεύτερον εἶναι ἀσυγκρίτως σπουδαιότερον ἀπὸ τὸ πρῶτον.

Ἡ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΚΗ ΚΙΝΗΣΙΣ

Εὐθὺς ἀπὸ τῆς πρώτης ἐκδόσεώς των αἱ «Ἀκτῖνες» εἶχον καταβάλει προσπάθειαν νὰ προκαλέσουν τὸ ἐνδιαφέρον ὄλων διὰ μίαν τόνωσιν τῆς λειτουργικῆς κινήσεως παρ' ἡμῖν. ὅπως γίνεται εἰς τόσας ἄλλας χώρας.

Εἰς τὴν ἀρχὴν ἐφάνη ὅτι θὰ ἐπετύχανε τὸ πρᾶγμα μὲ μίαν προσπάθειαν νὰ φέρωμεν τὸν ὀρθόδοξον ἑλληνικὸν λαὸν ἐγγύτερον πρὸς τὴν λειτουργίαν καὶ τὴν λειτουργίαν νὰ τὴν κάνωμεν περισσότερο προσιτὴν εἰς τὸν λαόν, αὐτὸ τοῦτο ἑλκουστικὴν, ὥστε νὰ ἡμπορῇ κάθε Ἑλληὴν νὰ αἰσθάνεται τὴν ἱεράν συγκίνησιν τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ αἰσθάνεται, μετ' ἐξ ἡ ψυχικῶς τῆς λατρείας καὶ ὄχι ἀπλῶς ἐκτελῶν «θρησκευτικὸν καθῆκον».

Αὐτὰ κατὰ τὴν ἐποχὴν τῆς ἀναγεννήσεως τῆς χριστιανικῆς πίστεως καὶ ζωῆς εἰς τὸν τόπον μας, ἄς ποῦμε, κατὰ τὸν μεσοπόλεμον. Κατόπιν ὁμῶς, τὰ τελευταῖα χρόνια φαίνεται ὅτι ἐπεκράτησαν σκέψεις ἄλλαι καὶ σὰν νὰ προεκηρύχθη διαγωνισμὸς φανατισμοῦ.

Ὅπως ὁποῖοτε ἓνα εἶναι γεγονός. Ὅτι κατέστη πλέον ἀνάγκη, τὸ θέμα τῆς λειτουργικῆς μας κινήσεως νὰ ἀρχίσῃ νὰ συγκινηθῶσιν ὅλους ἐκείνους οἱ ὁποῖοι ἐνδιαφέρονται διὰ τὴν ὀρθόδοξον χριστιανι-

κὴν τροφοδοσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἐνώπιον μάλιστα τῶν ἐξόχως κρισίμων περιστάσεων τὰς ὁποίας ἀντιμετωπίζει τώρα ἡ Πατρίς μας.

Η ΕΚΚΛΗΣΙΑΣΤΙΚΗ ΜΟΥΣΙΚΗ

Καὶ τὸ πρῶτον ἀπὸ ὅλα εἶναι, θεβαίως, τὸ θέμα τῆς ἐκκλησιαστικῆς μουσικῆς. Τὸ θέμα αὐτὸ πρέπει ἐπὶ τέλους νὰ ἀντιμετωπισθῇ ὡς θέμα ο ἰ κ ο δ ο μ ἦ ς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Δὲν ἔχει κανένα νόημα νὰ προσπαθοῦμε νὰ πείσωμεν τὸν "Ἕλληνα καὶ δὴ τὸν "Ἕλληνα νέον, ὅτι ἀκόμη καὶ τὰ τερε - ρέμ εἶναι... θεόπνευστα, διότι δὲν ξεύρομεν ποίαν συμβολικὴν σημασίαν τάχα ἔχουν. Καὶ καθ' ἣν στιγμὴν ἄλλαι ἀντιχριστιανικαὶ τάσεις προσπαθοῦν νὰ ἐλκύσουν, νὰ κοιτάζωμεν ἡμεῖς νὰ κάμωμεν τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν κατὰ τὸ ἀποκρουστικὸν διὰ τὴν νεολαίαν μας. Πρέπει νὰ ἔχωμεν ὅπ' ὄψιν ὅτι τὸ «πάντα πρὸς οἰκοδομὴν γινέσθω» ἰσχύει καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴν μουσικὴν. Ὁ καυγᾶς μεταξὺ ὁπαδῶν τῆς εὐρωπαϊκῆς καὶ τῆς βυζαντινῆς μουσικῆς δὲν ἔχει ἐδῶ κανένα νόημα. Μεταξὺ τῆς ἀνευλαθοῦς εἰσβολῆς «εὐρωπαϊκῶν» ρυθμῶν, ξένων πρὸς οἰανδήποτε δυνατότητα πνευματικῆς περισυλλογῆς καὶ τῆς ἐπιμονῆς εἰς μέλη δῆθεν βυζαντινὰ (ποῖος ἤλεγξε ποτέ ἀντικειμενικῶς τοὺς τίτλους προελεύσεώς των;) ὑπάρχει ἡ μέση ὁδός. Εἶναι ἡ εὐλαθῆς ὁδός, ἡ ὁδός τῶν ἀνθρώπων ποὺ πονοῦν διὰ τὰς ψυχάς, «δι' ἃς Χριστὸς ἀπέθανε». Παραδείγματα τοιούτων προσπαθειῶν ὑπάρχουν. Ὑπῆρξεν ὁ Ἰ ω ἄ ν η ς Σ α κ ε λ λ α ρ ἰ δ η ς, ὁ ὁποῖος ἐπετέλεσεν ἔργον ποὺ ἔπρεπε νὰ τὸ προσέξωμεν! Ἦμπορεῖ νὰ ὑπάρξουν ἄνθρωποι ποὺ συμφωνοῦν, ἄνθρωποι ποὺ διαφωνοῦν, ἀλλὰ δὲν ἔμπορουν νὰ ὑπάρξουν ἄνθρωποι οἱ ὅποιοι θὰ εἶπουν ὅτι ἡ δημιουργία τοῦ Ἰωάννου Σακελλαρίδη δὲν ἔπρεπε νὰ τύχῃ προσοχῆς, νὰ θελτιωθῇ, ὅπου χρειάζεται θελτίωσις, ἀλλὰ νὰ ἀξιοποιηθῇ.

Περαιτέρω ἔρευνα τοῦ θέματος τῆς ἐκ-

κλησιαστικῆς μουσικῆς ἐξέρχεται θεβαίως τῶν ὁρίων τοῦ περιοδικοῦ τούτου καὶ πάντως τῆς παρουσίας στήλης. Γεγονὸς ὅμως εἶναι ὅτι πρέπει νὰ ἀπασχολήσῃ τὸ θέμα αὐτὸ ὅλους τοὺς ἐνδιαφερομένους διὰ τὴν χριστιανικὴν τροφοδοσίαν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Καὶ νὰ τοὺς ἀπασχολήσῃ πολὺ περισσότερον καὶ πρὸς παντός μὲ πολὺ περισσότερὰν ἀντικειμενικότητα ἀπὸ ὅσον μέχρι σήμερον.

Z. N.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ

ΟΙ ΑΔΙΟΡΙΣΤΟΙ ΘΕΟΛΟΓΟΙ

Ἄγαπηται «Ἀκτίνες»

Ξεκινήσαμε στὴ ζωὴ μὲ ὕψηλὰ καὶ ὁμορφὰ ἰδανικά. Γεμάτοι ἀγνούς πόθους καὶ θείους ὀραματισμούς, ἐσπουδάσαμε τὴν ἱερὴ ἐπιστήμην τῆς Θεολογίας. Ὁ σκοπὸς μας ἱερός. Φλεγόμεστε ἀπὸ τὸν ἱερὸ καὶ εὐγενικὸ πόθον, νὰ προσφέρουμε τὶς πνευματικὰς μας ὑπηρεσίας στὴν κοινωνία «ὁ ἄνθρωπος ἀγαπᾷ νὰ κτίσῃ» λέγει ὁ Γκαίτε. Νὰ γίνουμε οἱ νέοι οἰκοδόμοι τῆς Πατρίδος μας, οἱ καινούριοι ἀειτεῖς τῆς πνευματικῆς μας παραδόσεως καὶ κληρονομίας. Ἐφοιτήσαμε στὸ Ἐθνικὸν μας Πανεπιστήμιον μὲ πολλὰς στερήσεις. Παιδιὰ τῆς ἐπαρχίας, πτωχὰ, μὲ γλισχροὺς οικονομικοὺς πόρους. Πολλοὶ ἀπὸ ἡμᾶς ἐργασθήκαμε σκληρὰ σὲ ταπεινὰς ἐργασίας, γὰ νὰ μπορέσουμε νὰ ἐνσαρκώσωμε τοὺς πόθους μας καὶ τὰ χρυσόνευρα ποὺ ὑφαίναμε ἀπὸ μικροὺ μέσα μας μὲ τὴν πυράδα καὶ τὸ αἷμα τῆς καρδιάς μας.

Ἀπὸ τὴν στιγμήν ποὺ πήραμε τὸ ατυχίον, σκοπιστήκαμε σὲ πόλεις καὶ χωριά νὰ κηρύξουμε τὴν πίστιν στὸ Χριστὸ καὶ τὴν Ἑλλάδα, στὴν ἀλήθεια καὶ στὴν Πατρίδα. Πύρινη καὶ χειμαρῶδης ἡ ὁρμή μας. Ἄσθεστη ἡ φλόγα τῆς καρδιάς. Κανένα σταμάτημα στὸν ἀνάντη δρόμον μας. Ἐπαίναυς καὶ συγχαρητήρια ἀπὸ παντοῦ. Ἐπαίνους ἀπὸ Σεβασμοτάτους διὰ τὴν κηρυκτικὴν, κατηχητικὴν καὶ γενικὰ ἱεραποστολικὴν δρᾶσιν μας. Ἐπαίνους ἀπὸ ἐπιθεωρητὰς γιὰ τὴν ἐξωσχολικὴν καὶ ἐσωσχολικὴν μας αἰνήσιν· ἐπαίνους ἀπὸ ἀστυνομίας καὶ διοικήσεις σωμάτων Τ.Ε.Α. γιὰ τὴν ἐθνικὴν μας δρᾶσιν. Ἐπαίνους ἀπὸ ἐφημερίδας καὶ περιοδικὰ γιὰ τὴν συγγραφικὴν μας ἐργασίαν. (Ἔχω προσωπικὰ ἔνα φάκελλον γεμάτον ἐπαίνους). Νὰ τοὺς χαίρωμαι. Τὸ γεγονός εἶναι ἔνα: ὅτι μένομε παραθεωρημένοι, λησμονημένοι καὶ περιφρονημένοι. Μᾶς καθυστέρησε ἡ κατοχὴ, μᾶς καθυστέρησε ὁ στρατός, τώρα μᾶς καθυστερεῖ ἡ ἀδιοριστία.

Τὰ χρόνια περνοῦν... κανέναν προσανατολισμὸν στὴ ζωὴ... Κοντεύει πολλοὺς νὰ μᾶς πάρῃ τὸ ὄριον ἡλικίας...

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ ΤΟΥ ΜΗΝΟΣ

ΕΝΑΣ «ΗΘΙΚΟΣ ΚΩΔΙΞ»

Ὁ «Ἴταλικὸς Σύνδεσμος Ἐκδοτῶν» ἔχει καταρτίσει ἕναν «ἠθικὸ κώδικα γιὰ παιδικὰ ἀναγνώσματα», ποῦ ἀποτελεῖ φωτεινὸ καὶ ἀξιωματικὸ παράδειγμα καὶ γιὰ τὸν τόπο μας.

«Τὰ παιδικὰ ἀναγνώσματα — λέγει ὁ κώδιξ — ὀφείλουν νὰ τονίζουν ἀξίες, ποῦ εἶναι στὴ βάση τῆς ζωῆς μέσα στὴν ἐθνικὴ καὶ διεθνή κοινωνία, καὶ κατὰ κανένα τρόπο νὰ μὴ ἀποτελοῦν ἄρνηση τῶν ἠθικῶν καὶ Χριστιανικῶν ἀρχῶν».

Καὶ πὺρ συγκεκριμένα ὁ κώδιξ καταδικάζει κάθε τι ποῦ μπορεῖ νὰ βλάψῃ τὴν ἐνότητα τῆς οἰκογενείας, τὰ θέματα ποῦ προκαλοῦν τὸ μῖσος ἐναντίον μιᾶς οἰασθήποτε φυλῆς, ποῦ πληγώνουν τὴν ἀνθρώπινη ἀξιοπρέπεια. Καὶ προσθέτει πὺρ τὰ παιδικὰ ἀναγνώσματα πρέπει ν' ἀποφεύγουν τὰ ἐγκλήματα, τὶς βίαιες σκηνές, τὰ βασανιστήρια καὶ ἄλλα παρόμοια.

Χαιρόμαστε καὶ τιμοῦμε τὴν πρωτοβουλία τῶν Ἴταλῶν ἐκδοτῶν, καὶ ἐκφράζουμε τὴν ἐλπίδα ὅτι καὶ οἱ Ἕλληνες ἐκδοταί, καὶ μαζί μὲ αὐτοὺς οἱ διάφοροι ἄλλοι σχετικὸι ἀρμόδιοι, θ' ἀκολουθήσουν τὸ παράδειγμά τους καὶ θὰ λάβουν ἀποφάσεις καὶ μέτρα γιὰ τὴν ἐξασφάλι-

ση τῆς πνευματικῆς καὶ ἠθικῆς ποιότητος δῶλων γενικὰ τῶν ἀναγνωσμάτων, ποῦ προορίζονται γιὰ τὴ Νεότητα.

ΟΙ ΦΑΥΛΕΣ ΚΙΝΗΜΑΤΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΑΙΝΙΕΣ

Ἄλλὰ σὲ ποιὸν νὰ στραφοῦμε καὶ ἀπὸ ποιὸν νὰ ζητήσουμε — γιὰ χιλιοστὴ φορὰ — τὴν προστασία τῆς Νεότητος ἀπὸ τὰ φοβερὰ κινηματογραφικὰ ἀνοσιουργήματα, ποῦ τὴν διαφθείρουν καὶ τὴν ἐκφυλίζουν;

Ἐκεῖ ποῦ, στὴν ἀρχὴ τῆς περιόδου, εἶχαμε σχηματίσει τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ βλέπαμε ἐφέτος κάποια καλύτερη ποιότητα, παρουσιάσθηκαν καὶ πάλι μερικὰ τόσο πρότυχα καὶ ποταπὰ τερατουργήματα, ποῦ μᾶς γέμισαν ἀπὸ ἀπελπισία καὶ ἀγανάκτηση.

Μερικὰ ἀπ' αὐτὰ εἶναι ὀλόκληρα — καὶ ὡς πρόθεση καὶ ὡς ἐκτέλεση — ἀισχρότατα πέρα ὡς πέρα. Ἐνα ἀπ' αὐτὰ — «Ὁ πειρασμὸς χτύπησε τὴν πόρτα» — εἶναι ἀναιδέστατα καὶ προκλητικώτατα ἀνήθικο, ἕνας φαῦλος πειρασμὸς, ποῦ χτυπᾷ ὄχι τὴν πόρτα, ἀλλὰ τὴν ψυχὴ τοῦ νέου, ὅπως καὶ γενικώτερα κάθε ἀνθρώπου. Ἐπάρχουν ὅμως καὶ ἀρκετὰ ἄλλα,

τὸ τραγικώτερο: ἀρχίζουν νὰ διορίζονται οἱ μαθηταί μας... ἡμεῖς στὸ περιθώριο. Οἱ συνάδελφοι ἄλλων κλάδων εἶναι διωρισμένοι, ἄς ἀποφοιτήσαμε μαζί, ἄς κἀναμε τὰ ἴδια ἔξοδα, ἄς φοιτήσαμε τὰ ἴδια χρόνια, ἄς εἶχαμε τὶς ἴδιες πνευματικὲς ἱκανότητες.

Ἐντὺχῶς ποῦ ὑπῆρχαν τὰ γυμνασιακὰ παρατήματα καὶ εὐρήκαμε ἐργασία γιὰ μερικὰ χρόνια — ἂν καὶ τὸ ψομὶ αὐτὸ ἦταν ἀνάμικτο μὲ πολλὲς πίκρες καὶ βάσανα. Ἐπιτοργὸς τοῦ «λύειν καὶ δεσμεῖν» ἔγινε ὁ πρόεδρος, ὁ μπακάλης. Αὐτοὶ κανονίζουν τὴν πρόσληψη καὶ τὴν ἀπόλυσί μας, μὲ τὰ δικὰ τους κριτήρια. Ἀναφέρω ἕνα παράδειγμα μὲ τὸ παράρημα Καλετζίου — Ἰωαννίνων. Ὁ κύριος πρόεδρος τοῦ ἐκπαιδευτικοῦ συλλόγου ἔδωξε ἑξαρετικὸ καὶ λαμπρὸ συνάδελφο, ὁ ὁποῖος ὑπηρετήσε στὸ παράρημα τῆς πατρίδος του τόσα ἔτη. Τὸν ἐπέταξε σὴν νὰ ἦταν ὑπουργός. Δὲν σκέφθηκε ὅτι ὁ συνάδελφος ἦταν βορειοηπειρώτης, ἄφησε τὴν πατρίδα του καὶ τὴν περιουσία του καὶ ἦρθε στὴν Ἐλεύθερη Ἑλλάδα, ἀπὸ πίστι στὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ ἰδανικά της. Δὲν ἐσκέφθηκε ὅτι ὁ συνάδελφος μὲ τὸ μικρὸ μισθὸ ποῦ ἔπαιρνε, συντηροῦσε πολυμελῆ οἰκογένεια. Δὲν ἐφείσθηκε τῆς ἐπιστημονικῆς του ἰδιότητος, τῆς ἀξιοπροσέπειας του, τῆς προσωπικότητός του. Ἀγνώμων, δὲν ἐλογάριασε τὰ ἔτη ὑπηρεσίας ποῦ προσέφερε στὸ γυμνάσιό του.

Ἐμεῖς οἱ φρουροὶ τῶν ἐθνικῶν μας ἰδανι-

κῶν καὶ παραδόσεων καταντήσαμε «ράκη» ποῦ μπορεῖ νὰ μᾶς κἀνῃ ὁ κάθε πρόεδρος ὅτι θέλει. Πὺρ λοιπὸν νὰ μὴν παραπονοῦνται οἱ συνάδελφοι, ὅταν βλέπουν νὰ θάπτονται τὰ ἰδανικά τους, νὰ καταπατοῦνται τὰ δικά τους, νὰ χλευάζεται ἡ τιμὴ τους, νὰ σαγιαζόονται οἱ ἀξίες τους, νὰ κηλιδώνονται τὰ δράματά τους, νὰ κουρελιάζεται ἡ προσωπικότης τους!...

Οἱ ψυχικὲς δυνάμεις κάμπτονται, παραλύει ἡ θέλησις, ἐξατμίζεται τὸ σφρίγγος καὶ ἡ νεανικὴ ὁρμὴ, ὅταν συναντᾶμε ἀπὸ παντοῦ ἀδιαφορία, σκληρότητα, χλευασμὸ, εἰρωνεία καὶ σαρκασμὸ. Τὰ μάτια μας ποῦ ἄστραφταν τὸ φῶς τῆς δημοιογενικῆς ζωῆς, κατάντησαν δειλά, ἀγωνιώδη καὶ πυρετικά, ἀπὸ τὸ σκότος καὶ τὴν ὁμίχλη τῆς ἀδιοριστίας. Δι ε ρ ω τ ὠ μ ε θ α :

Πάνε χαμένα τὰ χρόνια μας, οἱ κόποι μας, οἱ θυσίες μας; Πάνε χαμένα τὰ ἰδανικά μας καὶ οἱ πόθοι μας; Ἡ ἐργασία μας δὲν εἶναι ἐθνικὴ;

Θὰ ἀναμείνωμεν τὴν εὐγενικὴ, πατρικὴ καὶ πονετικὴ συμπαράστασι τῆς νέας κυβερνήσεως. Εἴμαστε καὶ ἡμεῖς ὁ ἀνθὸς τῆς κοινωνίας, γεμάτος χυμοῦ καὶ ἀρώματα γιὰ δρᾶσι, δὲν πρέπει νὰ μᾶς ἀφήσετε νὰ μᾶς μαρᾶνῃ ὁ καυστικὸς λίθας τῆς ἀδιαφορίας.

Ἐδελπιστοῦμεν καὶ ἀναμένομεν.

ΠΑΝΑΓΙΩΤΗΣ ΚΥΡΟΥΣΗΣ

Θεολόγος

πού, με τὸ πρόβλημα πὸς δείχνουν εἰκόνες τῆς πραγματικῆς ζωῆς, κάποτε μάλιστα καὶ με διδακτικὸ δῆθεν σκοπὸ, παρουσιάζουν σκηνὲς καταπληκτικῆς αἰσχροῦτης.

Καὶ νὰ σκεφθῆ κανεὶς ὅτι ὑπάρχουν νόμοι, ἐπιτροπές, ἀτυννομία ἡθῶν καὶ ἄλλοι μεγάλῳ σχημοὶ ἀρμόδιοι, χωρὶς νὰ μποροῦν — δὲν τοιμοῦμε νὰ φαντασθῶμε πὸς δὲν θέλουν κιόλας — ν' ἀντιδράσουν ἀδυστήρα, συστηματικὰ κι' ἐπίμονα ἐναντίον τοῦ τρομεροῦ αὐτοῦ κακοῦ! Μὰ δὲν ὑπάρχει λοιπὸν σωτηρία;

Ο ΕΘΝΙΚΟΣ ΜΟΥΣΟΥΡΓΟΣ

Ἰαθινὰ καὶ βαθιὰ συγκινητικὴ ἡ χειρονομία τοῦ Μανώλη Καλομοίρη νὰ καταθέσῃ στὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν — καὶ διὰ μέσου της συμβολικὰ στὸν λαὸ καὶ στὸ Ἔθνος — τὴ νέα μουσικὴ δημιουργία του, τὴν ὅπερα «Κωνσταντῖνος Παλαιολόγος». Καὶ τονίζουμε τὴ λέξι «νέας», διότι ὁ ἴδιος, παρουσιάζοντας με λίγα σεμνὰ καὶ μετριόφρονα λόγια τὸ ἔργο του — ἓνα ἔργο ποῦ τὸ στίχοιζε ἀφάνταστο καλλιτεχνικὸ μόχθο στὸ κρεβάτι τῆς ἀρρώστιας καὶ τοῦ πόνου γιὰ τριάμισον χρόνια — τὸ χαρακτήρισε ὡς τὸ «στερνὸ τραγούδι» του. Ὁ Ἕλληρικὸς λαὸς ὅμως, ποῦ ξέρει καὶ νοιώθει βαθύτατα ὅτι ὁ μεγάλος μουσικὸς του μπόρσε, με τὴν πιὸ γνήσια ἐθνικὴ μουσικὴ ἔκφραση, νὰ δώσῃ ζωὴ καὶ ἀθανασία στοὺς ωραιότερους καὶ σημαντικώτερους ἐθνικοὺς του θρύλους, δὲν δέχεται νὰ θεωρήσῃ τὸν «Κωνσταντῖνο Παλαιολόγο» ὡς τὸ τελευταῖο του ἔργο, ἀλλὰ εὐχεται καὶ πιστεύει — ἀπαίτει, μποροῦμε νὰ ποῦμε, ἀπὸ τὸ μουσικὸ ἐμνηνευτὴ τῶν ἐθνικῶν του παραδόσεων — νὰ συνεχίσῃ τὴν πολυτιμὴ ἐθνικὴ προσφορά του.

ΤΟ «ΠΕΙΡΑΪΚΟ ΘΕΑΤΡΟ»

Τὸ «Πειραικὸ Θέατρο», μ' ἐπικεφαλῆς τὸν ἐμπνευσμένο δημιουργὸ του, τὸν κ. Δ. Ροντήρη, καὶ μ' ἓνα ἄριστο καλλιτεχνικὸ προσωπικὸ, ποῦ τὸ κορυφώνει μιὰ ἐξαιρετὴ πρωταγωνίστρια, ἡ κ. Ἀσπασία Παπαθανασίου, ἔφερε καὶ ζωντάνεψε καὶ παρουσίασε με τὶς περιοδείες του στὴν Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀμερικὴ τὸν ἀρχαῖο Ἕλληνικὸ Λόγο σὲ ὅλην του τὴ δύναμη καὶ τὸ μεγαλεῖο. Καὶ παντοῦ, μέσα σὲ ἀτμόσφαιρα θριάμβου, τιμῆθηκε καὶ δοξάσθηκε τὸ Ἕλληνικὸ Πνεῦμα καὶ ἡ ἔννοια Ἑλλάδος.

Καὶ ἐδῶ, γιὰ νὰ δικαιωθῆ καὶ ν' ἀνταμειφθῆ αὐτὸς ὁ ὄρατος, μεγάλος καὶ γόνιμος μόχθος, καὶ γιὰ νὰ δοθῆ ἡ πολύτιμη εὐκαιρία καὶ στὸν Ἕλληνικὸ λαὸ νὰ χαρῆ αὐτὴν τὴν ὑπέροχη καλλιτεχνικὴ ἀπόλαυση καὶ ἀνώτερη πνευματικὴ ἀνάταση, ἐκλείσαμε τὶς πύλες τῶν ἀρχαίων θεάτρων τῆς χώρας μας στὸ «Πειραικὸ Θέατρο» καὶ τοῦ ἀπαγορεύσαμε με ἀσήμαντα καὶ μηδαμινὰ προσχήματα νὰ δώσῃ σ' αὐτὰ παραστάσεις!

Ἐνέργεια ἀληθινὰ καταπληκτικὴ, ἀλλὰ καὶ ἐξοργιστικὰ ἀπαράδεκτη, ποῦ πρέπει, χωρὶς ἄλλο, νὰ σταματήσῃ ἀμέσως.

ΓΝΗΣΙΟΣ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΗΣ

Ἐνας ἀπὸ τοὺς κορυφαίους καλλιτέχνες τοῦ θεάτρου μας, ὁ Μάνος Κατράκης, τιμῆθηκε στὸ κινηματογραφικὸ φεστιβάλ τοῦ Ἁγίου Φραγκίσκου με τὸ πρῶτο βραβεῖο ἐμνηνείας γιὰ τὴν ἀπόδοσή του στὸν ρόλο τοῦ Κρέοντος στὴν κινηματογραφικὴ μεταφορὰ τῆς «Ἀντιγόνης» τοῦ Σοφοκλέους. Ἡ τιμὴ, γιὰ ὅσους γνωρίζουν τὴν ἀξία τοῦ καλλιτέχνη καὶ εἶναι ἐιδικώτερα τὴν ταινία στὸ φεστιβάλ τῆς Θεσσαλονίκης, ἦταν πολὺ δικαίη. Καὶ ὅπως εἶπε ὁ ἴδιος ὁ καλλιτέχνης, ὅταν τοῦ ἀνήγγειλαν στὸ θέατρο τὴ βράβευση, «ἀντανακῶα στὴν Πατρίδα μου καὶ στὸ λαὸ τῆς, ἀπὸ τὰ σπλάγγχνα τοῦ ὁποῖου προέρχομαι».

Ἀλλὰ τὴν ἴδια στιγμή ὁ κ. Κατράκης ἔκαμε καὶ κάτι ἄλλο, ποῦ ἔχει, νομίζουμε, ἰδιαίτερη σημασία: Ἀναζήτησε με τὸ βλέμμα — ὅπως περιγράφουν οἱ ἐφημερίδες — στὶς πρῶτες σειρὲς τῆς πλατείας τοῦ θεάτρου τὴ μητέρα του, ποῦ παρακολουθοῦσε τὴν παράσταση. Καὶ ὅταν τὴν εἶδε, εἶπε: «Προσφέρω τὸ βραβεῖο στὴ μάνα μου, ποῦ ὅλα τὰ χρόνια στάθηκε πλάι μου με τὴν ἰσορροφίαν καὶ με βοήθησε στὴ μακρινὴ πορεία μου».

Μὲ τὴν αὐθόρμητη αὐτὴ χειρονομία του ὁ κ. Κατράκης ἔδειξε πὸς ἦταν ἀξιος νὰ βραβευθῆ ὄχι μόνον ὡς καλλιτέχνης, ἀλλὰ καὶ ὡς ἄνθρωπος, δηλαδὴ ὡς γνήσιος καλλιτέχνης.

ΕΠΙΚΙΝΔΥΝΟΣ ΣΥΝΑΓΩΝΙΣΜΟΣ

Οἱ μοντέρνοι ζωγράφοι, ποῦ ἀφιερῶνουν με βαθειὰ καὶ συγκινητικὴ πίστη τὶς καλλιτεχνικὲς τους ἐμπνεύσεις καὶ δυνάμεις στὴν «ἀφρημένη τέχνη», ἔχουν τώρα σοβαροὺς λόγους νὰ ἀνησυχοῦν. Μερικοὶ νέοι συνάδελφοί τους ἀρχισαν νὰ παρουσιάζουν μιὰν προχωρημένην, δηλαδὴ πιὸ ἀφρημένην, τέχνην, ποῦ προκαλεῖ ζωηρότερες ἐντυπώσεις καὶ μεγαλύτερο θαυμασμό. Καὶ ἔτσι ὑπάρχει μέγας καὶ ἀμεσος κίνδυνος νὰ τοὺς ὑποσκελίσουν.

Ὁ ὑποσκελισμὸς μάλιστα αὐτὸς εἶναι πιὸ βεβαιὸς καὶ πιὸ ἐντονός, διότι οἱ ἐπηρεχόμενοι νέοι ἀφρημένοι καλλιτέχνες εἶναι προικισμένοι με... τέσσερα σκέλη, καὶ εἶναι προφανῆς ἐπομένως ἡ εὐχρηρία τους στὴν παραγωγή καλλιτεχνικῶν ἔργων. Ἐνας ἀπ' αὐτοὺς λ.χ., ποῦ εἶναι μόνον τριῶν ἔτων, ἔκαμε κιόλας ἔκθεση τριάντα πινάκων του στὴν Γκαλερί Μπιαντσίνι τῆς Νέας Ἱερῆς. Τόσοις καὶ τὸ λαμπρὸ ἀποτέλεσμα οἱ μὲν κριτικοὶ νὰ διαπιστώσουν τὴν ἰδιαίτερως «σοβαρὴ καὶ ἀρμονικὴ χρησιμοποίηση τῶν χρωμάτων», οἱ δὲ φιλότεχνοι νὰ σπεύσουν ν' ἀγοράσουν τὰ ἔργα του.

Χάριν τῆς ἰστορίας τῶν εἰκαστικῶν τεχνῶν σημειῶνω καὶ τὸ ὄνομά του. Πρόκειται περὶ τῆς «Μπιούτη», τῆς τριετοῦς μαίμου τοῦ ζωολογικοῦ κήπου τοῦ Τσινταϊνάτι!

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ

ΓΕΓΟΝΟΤΑ ΚΑΙ ΣΧΟΛΙΑ

“Όταν υπάρχει καλή θέλησις, πολλά προβλήματα μ’ εύκολία επιλύονται. Στό νού μου π.χ. έρχεται ή ένεργεια του ‘Τπουργού της Δικαιοσύνης της ‘Τπηρεσιακής Κυβερνήσεως, που απέλυσε από τις φυλακές φτωχούς ανθρώπους που έκρατούντο για χρέη. Το Κράτος ενώ ξοδεύει υπέρογκα ποσά γι’ άσημαντα έργα ή γι’ άποστολές στο έξωτερικό άμυθόλου σκοπιμότητας, είναι άσθητό στις τρεις κι’ έξήντα της όφειλής των φτωχών. “Αν όμως ή άρχή της δικαιοσύνης δέν υπάρξη μέσα στην κοινωνία ως άτμόσφαιρα, δέν γίνεται άγωγή της νεότητος.

Ευχάριστη επίσης έκπληξι μου έκανε ή ταχεία άπόφασις του ‘Τπουργικού Συμβουλίου της ‘Τπηρεσιακής πάνω σε στοιχειώδεις άνάγκες της Έκπαιδευσεώς μας. Ένεκρίθη πίστωσις 30 εκατομμυρίων για 250 νέες θέσεις διδασκάλων, 100 νηπιαγωγών, 260 καθηγητών της Μέσης Έκπαιδευσεως, 8 νέες τακτικές έδρες άνωτάτης εκπαιδευσεως, 39 θέσεις επιμελητών και 106 βοηθών. Και φυσικά τέτοια ένεργεια, όπως έδηλώσεν ο άρμόδιος ‘Τπουργός, “δέν επιλύει τά μεγάλα και ουσίωδη προβλήματα της έλληνικής παιδείας”.

‘Ο διάδοχος του επομένου, άλλοτε καθηγητής Πανεπιστημίου, έχει ήράκλειον άθλον να επιτελέση ασχολούμενος με την μεταρρύθμισι και άναγέννησι της εκπαιδευσεώς μας.

Μεταρρυθμίσεις όμως δέν γίνονται με πεινασμένους δασκάλους, έρειπωμένα σχολεία, άκατάρτιστους και άκαλλιέργητους ανθρώπους. Θα χρειασθούν χρήματα, συστηματική μελέτη πριν από κάθε ένεργεια, ειλικρίνεια, άδέσμευτα χέρια και έμπνευσμένοι σύμβουλοι.

Για να μπορέση ο νέος ‘Τπουργός να προσφέρει στην εκπαίδευσι την ύπηρεσία που θέλει θα χρειασθή να πάρη κοντά του σαν συμβούλους και οργανωτάς κάποιους δασκάλους, καθηγητάς ή γυμνασιάρχας, που ύπηρετούν ίσως σε κάποια άπομακρυσμένη έπαρχία, άλλ’ έχουν ικανότητες, εδφύια και προπαντός εντιμότητα και έλληνικότητα. ‘Η άναζήτησις πραγματικών συμβούλων και επιτελών θα είναι τδ δυσχερέστερο έργο του.

★

‘Εξ άφορμής σκέψεών μου σε προηγούμενο τεύχος πάνω στις σχέσεις των φίλων, φίλος της στήλης μου, μου στέλνει μερικές χρήσιμες σκέψεις πάνω στο γάμο. ‘Αντιγράφω:

«‘Η γυναίκα πούρχεται στον άνδρα μ’ ένα κατάλογο αίτημάτων γρήγορα άπογοητεύεται. ‘Η γυναίκα που προσφέρει την καρδιά της στον άνδρα και δένεται με τδ θνειρά του γίνεται εύτυχησμένη. ‘Ο άνδρας που σέβεται και αγαπάει τή γυναικεία καρδιά που του προσφέρθηκε, γίνεται εύτυχησμένος».

‘Εγώ θα συμπλήρωνα: Τδ νόημα της εύτυχίας τους κρύβεται στην θυσία του έγωϊσμού τους γιατί τότε μόνο θα προσγγίσουν στην υπέροχη έμπειρία της αγάπης.

★

«Πόσο θα ήθελα αλήθεια να ήταν ή καθομιλουμένη περισσότερο συνεπής μορφολογικώς και κάπως εύκολότερη, για να μπορη ένας ξένος σαν και μένα να τή γράφη με πεποίθησι και ασφάλεια». «Είναι αλήθεια πως ή έκπληκτική αντίθεση μεταξύ της πολυτελείας που δείχνουν οι μεγαλοπόλεις, και της φτώχειας και της κακομοιριάς των χωριών κτυπάει άσχημα στο μάτι του ξένου».

‘Ομολογώ πως τά ελληνικά του ‘Αγγλου γυμνασιάρχου R. E. Witt πολλοί ‘Ελληνες θα τά εξήλευαν. “Όσο για τδ εύστοχες παρατηρήσεις του περιτεύει κάθε σχολίο.

★

“Όσοι έπιθυμούν να έχουν κάποια ένημερότητα πάνω στις κινηματογραφικές ταινίες, θα τους συμβούλευνα να πρόσεχαν περισσότερο την κινηματογραφική στήλη του ‘Κόσμου της ‘Ελληνίδος». ‘Εκεί θα θροούν όχι μόνο την αισθητική άποτίμησι, αλλά και τά θρητά μέτρα της ήθικης και κοινωνικής προσφοράς πολλών ταινιών. Είναι πλέον ν’ άγνοούμε τι γίνεται στα θέματα του κινηματογράφου, που είναι μία πραγματικότητα. ‘Αντι να τήν άρνούμεθα να τήν κατευθύνουμε.

★

‘Ο θάνατος του Werner Jaeger άφίρει μεγάλο κενό στις τάξεις της φιλολογίας. Γιατί ο Jaeger δέν ήταν άπλως ικανώτατος κριτικός και έρμηνευτής των αρχαίων κειμένων, αλλά και έμπνευσμένος μύστης των υπερχρονικών ιδεών και των μεγαλοφυών παρατηρήσεων των αρχαίων ‘Ελλήνων στοχαστών. Με τδ τρίτομο έργο του «Paedeia», που είναι μεταφορά της ελληνικής λέξεως παιδεία στο λατινικό άλφάθητο, έδειξε τδ μοναδικό βάθος και τήν άπίθανη έκτασι της ελληνικής μορφώσεως. Ειλικρινής

μέθεξις τοῦ πνεύματος μὲ τις ἀπόλυτες ἀξίες, μόχθος τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἀποδευθευθῇ ἀπὸ τὴν προκατάληψιν καὶ τὴν ὕλην, ἀγώνας γιὰ τὸ ἠθικὰ καὶ κοινωνικὰ καλύτερα, ἀναζητήσεις καὶ πάλη γιὰ τὴν προσωπικὴ εὐτυχία καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀλήθεια εἶναι θεμελιώδεις λειτουργίαι τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς, ποὺ οἱ ἀρχαῖοι φιλόσοφοι παρατήρησαν καὶ κατεύθυναν.

Ὁ Jaeger ὅμως δὲν πρόσεξε μόνο τοὺς ἀρχαίους, ἀλλ' ἔστρεψε τὴ σκέψιν του καὶ πρὸς τοὺς χριστιανοὺς πατέρας. Εἶναι κλασσικὴ ἡ ἔ-

ρευνα καὶ ἔκδοσις τῶν ἔργων τοῦ Γρηγορίου Νύσσης.

Εἶναι ἀλήθεια πὼς δὲν εἶναι ἱκανοποιητικὴ ἢ προσπάθεια συνθέσεως ἑλληνικοῦ καὶ χριστιανικοῦ πνεύματος, τὴν ὁποία ἐπεχείρησε, ἀλλ' εἶναι ὑποδειγματικὴ ἢ προσήλωσις τοῦ στοὺς δύο μεγάλους παράγοντες τοῦ εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ. Ὁ Jaeger ὕψωσε τὴ φιλολογοῦν ἀπὸ ἀπλῆ ἔρευνα κειμένων σὲ στοχαστικὴ ἐνατένισι τῶν ἀναγκῶν τοῦ πνεύματος.

ΣΧΟΛΙΑΣΤΗΣ

Παρακαλοῦνται οἱ κ. κ. Συνδρομηταὶ τῶν «Ἀκτίνων» ὅπως ἀποστείλουν τὴν συνδρομὴν των διὰ τὸ ἐρχόμενον ἔτος 1962 ἐκ δραχμῶν 45, ὅσον τὸ δυνατόν ταχύτερον, εἰς τὰ γραφεῖα τοῦ Περιδικοῦ (Καρύτση 14, Ἀθῆναι).

Μηνιαῖον Περιδικὸν «Ἀκτίνες», ὄργανον τῆς «Χριστιανικῆς Ἐνώσεως Ἐπιστημόνων» Ἐκδοσις Χριστ. Ἐνώσεως «Ἀκτίνες». Γραφεῖα: ὁδὸς Καρύτση 14, Ἀθῆναι (Τηλ. 35-023).—Θεσσαλονίκης: Ἀγ. Σοφίας 38. — Ὑπεύθυνος: Γ. Δ. Ἰατρίδης, κατοικία Ἀριστοφάνους 10 Ἀθῆναι (1). — Ἐτησίαι συνδρομὴ δρχ. 45, ἔξωτ. δολλ. 3 — Προῖστ. τυπογραφείου: Δ. Παπακωνσταντίνου, Μαυρομιχάλη 176.—Χειρόγραφα δημοσιευόμενα ἢ μὴ, δὲν ἐπιστρέφονται.

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

1961

ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Γ. Κ ο ν τ ο π ο ύ λ ο υ: Γλώσσα και πραγματικότητα εις την σύγχρονον φυσικήν, σελ. 1-5. — 'Α ρ. 'Α. 'Α σ π ι ώ τ η: 'Η άγωγή και ή φύσις, σελ. 6-8. 'Α ρ. 'Α. 'Α σ π ι ώ τ η: 'Ιδικά μας έργα, ιδικαί μας ήμέραι, σελ. 81-84 **M a l c o l m J e e n e s:** 'Ο ψυχολόγος ένώπιον τής πίστewς, σελ. 102-104. 'Α π. 'Α λ ε ξ α ν δ ρ ί δ η: Χριστιανισμός και έπιστήμη, σελ. 140-145 — **P a u l T o u r n i e r:** Τò 14ον διεθνές συνέδριον τής 'Ιατρικής τής προσωπικότητας, σελ. 199-202. — Γ. Κ ο ν τ ο π ο ύ λ ο υ: 'Ηλεκτρονικοί έγκέφαλοι, σελ. 203-207, 244-248, 288-293. — 'Α ρ. 'Α. 'Α σ π ι ώ τ η: **M a t e r i a G r a v i s,** σελ. 208-214. 'Α ρ. Α. 'Α σ π ι ώ τ η: 'Η γενετήσιος διαπαιδαγώγησις εις τò σχολείον, σελ. 249-254 — Σ π. Κ α λ λ ι ά φ α: Αιτιοκρατία και έλευθερία, σελ. 281-286. — 'Α ρ. 'Α. 'Α σ π ι ώ τ η: Τò αίτημα του άρτίου ανθρώπου εις τούς καιρούς μας, σελ. 313-317.

ΘΕΟΛΟΓΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Χ ρ. Γ ι α ν ν α ρ ά: Οί τρεις τύποι τής αγάπης, σελ. 9-13. Μ ε λ π. 'Α ν τ ω ν ο π ο ύ λ ο υ: 'Ο «περὶ άρετῆς» ύμνος του Γρηγορίου Νανξιανζηνου, σελ. 18-24, 63-70. — 'Α ν α σ τ α σ. Γ ι α ν ν ο υ λ ά τ ο υ: Στήν γραμμή των πατέρων σελ. 41-47, 85-90. Χ ρ. Γ ι α ν ν α ρ ά: 'Η άπελευθέρωσις άπο τον Δουλισμό, σελ. 56-60. — Σ τ. Β ί τ τ η: 'Θρησκεία και τέχνη, σελ. 91-97. — **O l i v i e r C l e m e n t:** Σκέψεις έπάνω στο κακό, σελ. 126-133, 184-189. — **M a l c o l m J e e n e s:** 'Ο ψυχολόγος ένώνιον τής πίστewς, σελ. 102-104. — Β. 'Ε ρ ά σ τ ο υ: Χορευέτω ή φύσις, σελ. 134-139. — Σ τ. Β ί τ τ η: Τò νόημα του συγχρόνου άδεισμού, σελ. 163-168. — 'Α ν δ ρ ε σ τ. Ν. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ: 'Η οικουμενική κίνησις δια την ένωση των έκκλησιών και ή έν **Chevetogue** μονή των Βενεδικτιώνων, σελ. 294-298. Χ ρ. Γ ι α ν ν α ρ ά: 'Ο Θεός, ό χρόνος και ό άνθρωπος, σελ. 299-301. — 'Α ν δ ρ ε σ τ. Π α π α δ ο π ο ύ λ ο υ: Τò Οικουμενικόν Συμβούλιον των 'Εκκλησιών και ή 'Ορθοδοξία, σελ. 362-363.

ΚΟΙΝΩΝΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: 'Η κοινωνική έβδομάς τής Grenoble, σελ. 14-17. — Β. Λ α ζ α ν ά: Περίθαλπις των κωφαλών εις τὰ μεσαιωνικά μοναστήρια και τὰς έπισκοπάς, σελ. 25-28. — Γ. Δ ι α μ α ν τ ι κ ο υ: 'Η πορεία των οικονομικών μας, σελ. 48-52. — Δ 'Α κ ύ λ α: Νά γκρεμίσομε τὰ τείχη, σελ. 121-125. — **S u j a n n e F o u c h e:** 'Ο θεραπευτικός ρόλος τής έρ-

γασίας, σελ. 169-173. — Κ. Δ. 'Α ρ γ υ ρ ο ρ ί ο υ: 'Ο θεσμός των κοινωνικών ασφαλίσσεων, σελ. 220-225, 260-269. — Β. Σ τ α θ ά κ η: Προβλήματα ήγείας, σελ. 255-257. Σ τ. Β ί τ τ η: Μία έστία αγάπης στην Σαντορίνη, σελ. 329-332.

ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Α. Ν. Ζ ο ύ μ π ο υ: 'Η έννοια του «θείου» έν τη «αξιολογία» του Windelband (1848-1915), σελ. 61-62. — **O l i v i e r C l e m e n t:** Σκέψεις έπάνω στο κακό, σελ. 126-133, 184-188. — 'Α π. 'Α λ ε ξ α ν δ ρ ί δ η: Τò σκάνδαλο του ανθρώπου, σελ. 174-179. — Σ π υ ρ. Μ. Κ α λ λ ι ά φ α: Αιτιοκρατία και έλευθερία, σελ. 281-287. — Χ ρ. Γ ι α ν ν α ρ ά: 'Ο Θεός, ό χρόνος και ό άνθρωπος, σελ. 299-301. — 'Α ρ. Α. 'Α σ π ι ώ τ η: Τò αίτημα του άρτίου ανθρώπου εις τούς καιρούς μας, σελ. 313-317.

ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: 'Α ρ. 'Α σ π ι ώ τ η: 'Η άγωγή και ή φύσις, σελ. 6-8. — 'Α ρ. 'Α σ π ι ώ τ η: 'Η άγωγή και τò άνθρῶπινο στοιχείο, σελ. 53-55. — **R. E. W i t t:** Τò σχολείον, τò πανεπιστήμιον και ή ειδίκευσις, σελ. 161-162. — Β α σ. Ι. Λ α ζ α ν ά: 'Απο τον «κανόνα τής σωπῆς» εις την μέθοδον άγωγῆς των κωφαλών, σελ. 180-183. — 'Α ρ. Α. 'Α σ π ι ώ τ η: **M a t e r i a G r a v i s,** σελ. 208-215. — 'Α ρ. Α. 'Α σ π ι ώ τ η: 'Η γενετήσιος διαπαιδαγώγησις εις τò σχολείον, σελ. 249-254. — Σ π. Κ α λ λ ι ά φ α: 'Η υπεροχή τής παιδευτικής δυνάμεως τής 'Ελληνικής κλασικής άρχαιότητος, σελ. 347-352.

ΜΟΡΦΩΤΙΚΑ ΘΕΜΑΤΑ: Δ. Κ ω τ σ ά κ η: Μετεβλήθη τò κλίμα τής 'Ελλάδος; σελ. 105-108. — Γ. Κ ο γ τ ο π ο ύ λ ο υ: 'Τ-πάρχονον λογικά όντα εις τούς άλλους άστέρως, σελ. 353-361.

ΜΟΡΦΑΙ: 'Α γ γ. Ν. Μ ό σ χ ο υ: 'Η ποιήσις και ή άρετή του 'Ανδρέα Κάλβου, σελ. 98-101, 146-150. — Β. 'Ε ρ ά σ τ ο υ: Τὰ τρία τελευταία χρώνια του 'Αγι Θερου, σελ. 216-218. — Μ. Κ α λ λ ι ά φ α: Κάρολος Γιούγκ, σελ. 241-243. — Ι. Γ. 'Α λ ε ξ ί ο υ: 'Η πνευματική πορεία του Charles du Bos, σελ. 318-323. — Χ ρ. Γ ι α ν ν α ρ ά: 'Ο Καζαντζάκης και τò πρόβλημα του Θεου, σελ. 324-328.

ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ—ΤΕΧΝΗ: Μ ε λ π. 'Α ν τ ω ν ο π ο ύ λ ο υ: 'Ο περι άρετῆς ύμνος του Γρηγορίου Νανξιανζηνου, σελ. 18-24, 63-70. — Σ τ. Β ί τ τ η: 'Θρησκεία και τέχνη, σελ. 91-97. — 'Α γ γ. Μ ό σ χ ο υ: 'Η ποιήσις και ή άρετή του 'Ανδρέα Κάλβου,

σελ. 98—101, 146—150. — Β. Ήραστου: Τὰ τρία τελευταία χρόνια τοῦ Ἁγίου Θέρον, σελ. 216—219. — Γ. Γ. Ἀλεξίου: Ἡ πνευματικὴ πορεία τοῦ Charles du Bos, σελ. 318—323. — Χ. ρ. Γιανναρά: Ὁ Ν. Καζαντζάκης καὶ τὸ πρόβλημα τοῦ Θεοῦ, σελ. 324—328.

ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ: Γ. Καχοριμάνη: Ἐνας ἀλήτης ἥρωας, σελ. 302—304.

ΠΟΙΗΜΑΤΑ: Γ. Π. Ἀντωνίου: Παράπονο, σελ. 301, Τούλας Γεωργίτσα: Εἶχα τὸ φῶς Σου, σελ. 259. — Π. Θ. Ἀμούρα: Ἀπομόνωση, σελ. 60. — Γ. Δ. Καχοριμάνη: Τὰ μάτια (ποίημα S. Prudhomme), σελ. 47, Νυκτόβιοι, σελ. 323. — Γ. Θ. Κελεπούρη: Χριστέ μου, σελ. 13. — Χ. Κρίσπου: Τῆς σταυροπροσκυνησεως, σελ. 84. — Ἐλ. Μάϊνα: Θεοῦ δῶρα, σελ. 70. Ὄρα χρυσή, σελ. 104. — Ὁ πέτρινος Χριστός, σελ. 125. — Ὁ ἀναπεσόν, σελ. 183. Ἡ ἐλπίδα τοῦ πιστοῦ, σελ. 189. Προσκύνημα, σελ. 304. Δέσμιος Χριστοῦ, σελ. 328. — Στ. Μπολέτση: Καλοὶ εἶναι οἱ ἄνθρωποι, σελ. 108. — Ἴλα σὲ μένα, σελ. 216. — Ἴσως, σελ. 352. — Ἰω. Πολίτη: Ὁ Σταυρός, σελ. 243. — Γ. Α. Σινοπούλου. Ψαλμὸς ΡΚΖ' σελ. 272. — Ν. Τυπάλλου: De Profundis, σελ. 62.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ ΤΗΣ ΖΩΗΣ: Ο ὕτις: Ἱστορικοὶ σταθμοί, σελ. 29—31. Τὸ μῆνυμα, σελ. 71—73. Χριστιανικὸς φεμινισμὸς, σελ. 109—110. Σχολὴ γενικῶν σπουδῶν, σελ. 190—191. Σκιά θανάτου, σελ. 226—228. Κ. Χ. Π., σελ. 270—272. Ἡ Διακήρυξις, σελ. 333—335. Ἡ Δήλωσις, σελ. 364—367.

ΑΠΟΨΕΙΣ: σελ. 74—76, 111—113, 151—154, 192—195, 231—233, 273—276, 367—369.

Ἡ ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΚΑΙ ΚΑΛΛΙΤΕΧΝΙΚΗ ΖΩΗ: Σελ. 34, 78, 115, 158, 235, 277, 306, 337.

ΤΑ ΠΑΙΔΙΑ ΜΑΣ ΚΙ ΕΜΕΙΣ: Σελ. 36—37, 160, 200, 237—238, 279, 309, 339, 372.

ΤΟ ΘΕΑΤΡΟ: Γ. Μ.: Τρία μονόπρακτα τοῦ Ἰονέσκο, σελ. 239.

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ: Σελ. 32—33, 113—115, 155—157, 195—199, 233—235, 305—306, 336—337, 369.

ΒΙΒΛΙΟΚΡΙΣΙΑΙ: Σελ. 37—40, 117—120, 240, 280, 310—312, 340—344.

ΑΛΦΑΒΗΤΙΚΟΝ ΕΥΡΕΤΗΡΙΟΝ 1961 ΕΙΚΟΣΤΟΥ ΤΕΤΑΡΤΟΥ ΤΟΜΟΥ

Α

Ἀβάπτιστα παιδιά	199
Ἀγάπη	9, 235, 337
Ἀγάπη καὶ διαμαρτυρία	111
Ἀγάπης ἔργα	74
Ἀγάπης τρεῖς τύποι	9
Ἁγία Γραφή	112, 194, 231
Ἁγιος Γεώργιος Λίππας	157
Ἁγίος Θέρον	217, 236, 275
Ἀγωγή καὶ ἀνθρώπινον στοιχεῖον	53
Ἀγωγή καὶ φύσις	6
Ἀθεϊσμός	163
Αἰμοδοσία	152
Αἰτιοκρατία καὶ ἐλευθερία	281
Ἀλήθεια	153
Ἀναγνώσματα νεοελληνικά	237
Ἀνακαινίσις	74
Ἀνεργία	151
Ἀνθρωπολογικὴ στρόφη	195
Ἀρετὴ	18, 63
Ἀσυνείδητον	241

Β

Βιβλιοθήκες στὰ χωριά	114, 117
---------------------------------	----------

Βιβλιοθήκη Καρυδιάς Κομοτηνῆς	33
Βιοτεχνία Ἑλληνικὴ	34
Bos Charles du	318

Γ—Γ

Γενετήσιος διαπαιδαγωγίης	208, 249
Γηροκομεῖον Καμινίων Πειραιῶς	232
Γιούγκ Κάρολος	241
Γκάου Κούπερ	236
Γρηγόριος ὁ Ναζιανζηνὸς	18, 63

Δ

«Δήλωσις» Ἀκτίνων	191, 193, 363, 367
«Διακήρυξις» Χ.Ε.Ε.	33, 367
Δυνατισμὸς	56, 113

Ε

Ἐβδομάς κοινωνιολογίας	14
Ἐγκέφαλοι ἠλεκτρονικοὶ 203—207, 244—248, 288—293	
Ἐκθεσις ταπήτων Βασ. Προνοίας	34
Ἐκκλησία καὶ οἰκονομία	194
Ἐκκλησία καὶ πολιτεία	32

Ἐκκλησιῶν Παγκόσμιον Συμβούλιον	362	Μουσείον ἱστορικῶν καὶ ἐθνολογικῶν	338
Ἐλγίνεια μάρμαρα	235	Μουσικὴ ἐκκλησιαστικὴ	369
Ἑλληνικὴ Κεραμεικὴ	338		
Eliot T. S.	345	N	
Ἐμπορὸς τῆς Βενετίας	34	Νεολαία	156, 199, 236, 277, 305, 306
Ἐπιστῆμη καὶ χριστιανισμὸς	140	O	
Ἐργασία	169	Οἰκονομικῶν μας πορεία	48
Ἐσκιμῶσι	75	«Ὁρθόδοξος» Θεολογία	195
Ἐταιρεία Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν	79, 116, 236, 277		
H		Π	
Ἡγεσία	255	Παιγνίδια παιδικὰ	34
Ἡλεκτρονικαὶ μηχαναὶ	336	Παλαμᾶς	115
Ἡλεκτρονικοὶ ἐγκέφαλοι	203, 244, 288	Παπαδιαμάντης Ἀλέξ.	235
Θ		Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας	41, 85, 273
Θέατρον	239, 278, 307	Πινακοθήκες	78
Θέατρον Ἐθνικὸν Β. Ἑλλάδος	115, 278	Πίστις	102
Θέατρον Πειραικὸν	371	Πλησίον (Ὁ)	113
I		Πνευματικὴ αὐτονομία	53
Ἰατρικὴ τῆς προσωπικότητος	199	Πνευματικοὶ δεσμοὶ Ἑλλάδος-Κύπρου	158
Ἰεραποστολὴ	75	Ποίησις Ἀνθρ. Κάλβου	98, 146
I.K.A.	220, 260	Πρόνοια	121, 152, 153, 198, 232, 233, 234, 275, 276, 368
Ἰνστιτούτον Διεθνῆς Γράλλοπ	79	Προσωπικότης	14
Ἰονέσκο	239	Προφητικὴ φωνή	151
K, C		Πτωχογροσκομείον Σαντορίνης	329
Καζαντζάκης Ν.	324	Σ	
Κάλβος Ἀνδρέας	98, 146	Σακελλαρίδης Ἰωάννης	369
Καλλίνικος Μεταλληνὸς	155	Σαντορίνη	329
Καλλιτεχνικὴ Πανελλήν. Ἐκθεσις	35	«Σκαπάνη»	78, 80
Καλομοίρης Μανώλης	371	Σπίτια Σολομοῦ - Παπαδιαμάντη	116
«Κανὼν σιωπῆς» εἰς μέθοδον ἀγωγῆς κω- φαλῶν	180	Stratton M. S. F.	193
Κινηματογράφος	34, 237, 338	Συνεταιρικὸν πνεῦμα	14
Κλασσικὴ παιδεία	233, 347	Σχολὴ Γεν. Σπουδῶν	190
Κλίμα (τὸ) τῆς Ἑλλάδος	105	T	
Κογχὸν	75	Ταινίες ἄσμενες	237
Κοινοβούλιον Ἐφήβων	305	Τρεῖς Ἱεράρχαι	41, 85
Κοινωνικαὶ ἀσφαλίσεις	220, 260	Τρίπτυχον	80
Κοινωνικὴ Ἑβδομάς τῆς Grenoble	14	Φ	
Κοινωνικοποιήσις καὶ σοσιαλισμὸς	115	Φάροι	193
Κωφάλαοι	25, 180	Φεμινισμὸς χριστιανικὸς	109
Λ		Φεστιβάλ Ἀθηνῶν	308
Λαϊκὴ τέχνη	337	Φεστιβάλ Ἐπιδαύρου	277, 307
Λειτουργικὴ κίνησις	368	Φίλμς	32, 76
Λυρικὴ σκηνὴ στὴ Θεσ)νίκη	158	Φοιτητὰι	29, 113
M		Φύσις καὶ χριστιανισμὸς	134
Μάχη τῶν Ἀθηνῶν	226	X	
Μέγιστορφ Ἰωάννης	305	Χειροτεχνία Ἑλληνικὴ	34
Μετανάστευσις	112	Χορωδία δωματίου Ἀθηνῶν	116
Μετάνοια	229	Χριστιανισμὸς καὶ ἐπιστῆμη	140
Μονὴ τῶν Βενεδικτίνων	294	Ψ	
Μουσεία Σολομοῦ - Παπαδιαμάντη	307	Ψυχολόγος (ὁ) ἐνώπιον τῆς πίστεως	102
		Ψυχολογία	313